

Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.

Fundacja Rozwoju
Demokracji Lokalnej

1989 r.

**LOKALNA
POLITYKA KULTURALNA
WPŁYW INWESTYCJI
W INFRASTRUKTURĘ
INSTYTUCJI KULTURY
NA JAKOŚĆ ŻYCIA**

Raport z badań

WARSZAWA 2015

Fundacja Rozwoju
Demokracji Lokalnej

1989 r.

LOKALNA POLITYKA KULTURALNA

Wpływ inwestycji w infrastrukturę instytucji kultury na jakość życia w społecznościach lokalnych

- raport z badań

Opracowanie:

Cezary Trutkowski

przy współpracy Anny Kurniewicz i Jakuba Wróblewskiego

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.**

Dofinansowano ze środków
Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Fundacja Rozwoju Demokracji Lokalnej, 2016

Fragmenty recenzji naukowej prezentowanego raportu

Problem rozwoju infrastruktury społecznej, w tym edukacyjnej, i jej wpływu na rozwój lokalny nabiera coraz większego znaczenia. Wiąże się to m.in. z polaryzacją rozwoju (koncentracja procesów i zjawisk rozwojowych w aglomeracjach miejskich, szczególnie tych pełniących funkcje metropolitalne) i spadkiem atrakcyjności osiedleńczej mniejszych miejscowości, czego jednym z efektów są migracje ludzi młodych do dużych miast.

Przeprowadzone badania wpisują się w nurt studiów, w których kulturę i jej instytucje postrzega się jako narzędzia zmiany społecznej, oraz wykazuje się jej znacznie w kontekście analiz gospodarczych – przynosi ona bowiem dodatkowe efekty w zakresie rozwoju kapitału społecznego i poprawy jakości życia społeczności lokalnych.

Rezultaty przeprowadzonego badania pozwoliły na identyfikację społecznych korzyści wynikających z rozszerzenia działalności bibliotek poza utrwalone, tradycyjne formy. Placówki otwarte na innowacje, aktywne, skoncentrowane na integracji mieszkańców, przyczyniają się do wzmacniania lokalnych więzi i budują pozytywnie wartościowaną lokalną tożsamość, kreując tym samym sferę publiczną, która stwarza szansę na upodmiotowienie wspólnoty.

Autorzy raportu wskazują przy tym, że wzrost znaczenia bibliotek obserwować można niemal wyłącznie w tych jednostkach samorządowych, w których nastąpiła redefinicja tradycyjnie pojmowanych zadań i ról pełnionych przez te placówki w środowisku lokalnym. Innowacyjność władz samorządowych jest zatem kluczowa dla sukcesu przedsięwzięć związanych z reformowaniem bibliotek publicznych. Jest ona jednym z warunków, którego spełnienie zwiększa szanse przekształcenia bibliotek gminnych w nowoczesne centra dostępu do wiedzy, kultury oraz w ośrodki życia społecznego.

Zarówno przeprowadzone badania, jak i przedstawiony przez zespół FRDL raport zasługują na wysoką ocenę. Zastosowana metodologia i instrumentarium badawcze pozwoliły na zebranie ciekawego materiału analitycznego. Wyniki analizy dostarczyły odpowiedzi na postawione pytania badawcze, zaś wnioski z badań mają zarówno walory poznawcze, jak i aplikacyjne.

*Dr Mirosław Grochowski
Wydział Geografii i Studiów Regionalnych
Uniwersytet Warszawski*

Spis treści

Podstawowe informacje o badaniu	5
Sondaż wśród przedstawicieli bibliotek	6
Badania jakościowe – studia przypadków	7
Postrzeganie sytuacji jednostek samorządowych	12
Jakość życia w społecznościach lokalnych	14
Sytuacja w badanych jednostkach samorządowych	20
Lokalna polityka kulturalna i działalność instytucji kultury	31
Uczestnictwo w kulturze	31
Wzory kształtowania polityki kulturalnej	35
Lokalne instytucje kultury	43
Postrzeganie zadań, funkcjonowanie i ocena działalności bibliotek	52
Ocena działalności bibliotek	57
Realizacja projektu „Biblioteka+. Infrastruktura bibliotek”	59
Motywy uczestnictwa w projekcie	61
Wpływ projektu na działalność bibliotek	64
Lokalna ocena efektów realizacji projektu	68
Wpływ realizacji projektu na jakość życia lokalnych społeczności	72
Instytucje kultury jako centra budowy kapitału społecznego – refleksje końcowe	76
Wykorzystane narzędzia badawcze	78

Podstawowe informacje o badaniu

Prowadzone analizy kondycji polskich bibliotek publicznych wykazały, że istnieje potrzeba radykalnej poprawy sposobu ich funkcjonowania. W szczególności dotyczy to placówek wiejskich i małomiasteczkowych. Obserwowana od wielu lat stagnacja małych bibliotek gminnych sprawiła, że straciły one na znaczeniu w społecznościach i zajmują podrzędne miejsce w życiu środowiska lokalnego. Proces zastoju spotęgowało niewielkie zainteresowanie ich problemami, słabe zaplecze intelektualne, a przede wszystkim – brak środków finansowych przeznaczonych na ich modernizację i rozwój¹.

Jednym z projektów, będących odpowiedzią na zidentyfikowane problemy, jest program Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego „Biblioteka+. Infrastruktura bibliotek”, który realizuje pierwszy cel szczegółowy Programu Wieloletniego Kultura+, jakim jest wzmocnienie potencjału i roli gminnych bibliotek publicznych oraz bibliotek publicznych wchodzących w skład innych instytucji kultury, dla których organizatorem założycielskim jest gmina. Priorytet ten ma na celu przekształcenie bibliotek gminnych w nowoczesne centra dostępu do wiedzy, kultury oraz w ośrodki życia społecznego. W jego ramach corocznie ogłaszany jest nabór wniosków na zadania związane z budową, remontem, rozbudową lub przebudową infrastruktury bibliotecznej. W latach 2011-2013 uprawnionymi wnioskodawcami w programie „Biblioteka+. Infrastruktura bibliotek” były biblioteki publiczne, będące samodzielnymi instytucjami kultury, dla których organizatorem jest gmina wiejska, miejsko-wiejska lub mała gmina miejska (do 15 tys. mieszkańców). W okresie 2013-2015 limit wielkości dla gmin miejskich zwiększono do 50 tys. mieszkańców. Obsługa priorytetu została powierzona Instytutowi Książki². Bezpośrednie efekty rzeczowe realizacji priorytetu „Biblioteka+. Infrastruktura bibliotek” są znane. Problemem, który zainteresował autorów badania prezentowanego w tym raporcie³, była kwestia realnego oddziaływania inwestycji w infrastrukturę bibliotek na życie lokalnych społeczności.

Z problemem tym powiązane były następujące pytania badawcze:

1. W jakim stopniu realizacja projektu „Biblioteka+. Infrastruktura bibliotek” wpłynęła na wzmocnienie zaplecza infrastrukturalnego i rozwój oferty kulturalnej bibliotek publicznych?
2. Czy w wyniku jego realizacji powstały nowe formy współpracy bibliotek z lokalnymi organizacjami kulturalnymi i społecznymi?
3. Czy biblioteki unowocześnione w trakcie projektu pełnią nowe funkcje i rozwijają swoją dotychczasową działalność? Jakie są determinanty zakresu nowych form działalności bibliotek?

¹ Budyńska, B. (2006), *Działalność kulturowa bibliotek publicznych*, „Poradnik Bibliotekarza”, nr 1

² Więcej informacji: <http://www.institutksiazki.pl/infrastruktura,biblioteki.html>

³ Badania zostały zrealizowane w Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej przez zespół kierowany przez Cezarego Trutkowskiego, przy współpracy Anny Kurniewicz.

4. Jakie nowe formy działalności rozwinęły biblioteki uczestniczące w projekcie? Jakie są źródła nowych form działalności?
5. Czy działalność zmodernizowanych bibliotek wpływa na podnoszenie jakości życia społeczności lokalnych? Jakie są obszary i determinanty tego wpływu?

Zgodnie z przyjętymi założeniami, projekt badawczy miał wpisywać się w ważną tendencję postrzegania kultury i jej instytucji jako narzędzi zmiany społecznej. Od kilkunastu lat w literaturze przedmiotu obserwuje się bowiem wzrastające znaczenie roli, jaką odgrywa działalność kulturalna w gospodarce kraju, przynosząc – poza wymiernymi korzyściami – dodatkowe efekty w zakresie rozwoju kapitału społecznego czy poprawy jakości życia społeczności lokalnych⁴.

Zrealizowane badania składały się z dwóch komponentów: sondażu wśród przedstawicieli placówek bibliotecznych, które otrzymały dofinansowanie na realizację działań w ramach projektu „Biblioteka+. Infrastruktura bibliotek” oraz badań jakościowych (studiów przypadku) w 14 jednostkach samorządu terytorialnego, wytypowanych na podstawie wyników badań jakościowych.

Sondaż wśród przedstawicieli bibliotek

Badanie zrealizowano techniką CAWI (*Computer Assisted Web Interview*), za pomocą kwestionariusza kierowanego do przedstawicieli placówek bibliotecznych biorących udział w Programie „Biblioteka+. Infrastruktura bibliotek”. Zaproszenia do udziału w badaniu wysłano łącznie do 227 bibliotek. Według uzyskanych danych, wiadomość zawierająca zaproszenia do udziału w badaniu dotarła do 197 jednostek. Do udzielania odpowiedzi na pytania kwestionariusza przystąpili reprezentanci 186 bibliotek. Kwestionariusze wypełnione w całości uzyskano w 165 przypadkach. Oznacza to, że na wszystkie pytania ankiety odpowiedzieli respondenci w 83,7% placówek bibliotecznych, do których ankietę dotarła. W analizie odpowiedzi na poszczególne pytania uwzględniono jednak wszystkie kwestionariusze – w tym te, które nie były wypełnione w całości. Pochodziły one łącznie z 94,4% placówek, do których dotarło zaproszenie zachęcające do udziału w badaniu.

Wśród analizowanych ankiet znalazło się 68 kwestionariuszy wypełnionych w placówkach bibliotecznych z terenów wiejskich, 71 – z miast do 20 tys. mieszkańców oraz 26 – z miast od 20 tys. do 50 tys. mieszkańców. Brak jednostek z miast większych niż 50 tys. mieszkańców uwarunkowany jest regulaminem Programu. W ujęciu przestrzennym, najwięcej placówek reprezentowało województwo lubelskie (18), wielkopolskie (18) i małopolskie (17), najmniej zaś było tych zlokalizowanych na terenie województwa opolskiego (2).

⁴ Kasprzak, R., Skalska, T. (2010), *Badanie oddziaływania społecznoekonomicznego przedsięwzięcia kulturalnego na region*. Raport końcowy z wyników projektu badawczego finansowanego w ramach Programu Obserwatorium Kultury, Warszawa: Fundacja Kultury.

Docelową, zakładaną grupą respondentów byli pracownicy bibliotek biorących udział w programie „Biblioteka +. Infrastruktura bibliotek”. Cel ten udało się zrealizować w 96,4%. Przeważającą część tej grupy stanowią osoby piastujące stanowiska kierownicze w bibliotece, ich udział wśród ogółu respondentów wyniósł 70,9%. Odsetek pracowników niepełniących funkcji kierowniczych wyniósł natomiast 25,5%. Wśród pozostałych respondentów, 3% stanowią pracownicy instytucji samorządowych innych niż biblioteka.

Większość pracowników badanych bibliotek posiada wykształcenie wyższe. W grupie kierowników odsetek osób z wykształceniem wyższym (I i II stopnia) oraz podyplomowym wyniósł 82,9%, z kolei w grupie pozostałych pracowników – 66,7%. W obu grupach nie pojawiają się przy tym osoby z wykształceniem niższym niż średnie. Pod względem płci, wśród zatrudnionych dominują kobiety – ich odsetek kształtuje się na poziomie 93%. Średnia wieku respondentów wyniosła 48 lat.

Badanie realizowane było z wykorzystaniem platformy internetowej www.webankieta.pl. *Kwestionariusz wykorzystany w badaniu zaprezentowano w aneksie do niniejszego raportu.*

Badania jakościowe – studia przypadków

Badania jakościowe polegały na realizacji studiów przypadku w 14 różnych jednostkach samorządu terytorialnego. Wyboru jednostek dokonano w oparciu o analizę danych sondażowych – w odniesieniu do odpowiedzi respondentów na zestaw pytań diagnostycznych zamieszczonych w ankiecie.

Pytanie	Kryteria wyboru JST – zgodnie z deklaracjami respondentów
W którym roku ZAKOŃCZYŁA się realizacja projektu „Biblioteka+. Infrastruktura bibliotek” w Państwa placówce?	realizacja zakończyła się nie później niż w 2014 roku
Czy obecna liczba użytkowników Państwa biblioteki jest większa, taka sama, czy mniejsza w porównaniu z okresem poprzedzającym realizację projektu „Biblioteka+. Infrastruktura bibliotek”?	odpowiedzi: „jest znacząco większa” lub „jest trochę większa”

<p>Prosimy porównać obecną sytuację biblioteki w porównaniu z okresem poprzedzającym realizację projektu „Biblioteka+. Infrastruktura Bibliotek” pod następującymi względami: - postrzeganie biblioteki przez mieszkańców</p>	<p>odpowiedzi: „zdecydowana poprawa sytuacji” lub „umiarkowana poprawa sytuacji”</p>
<p>Biblioteka może pełnić różne FUNKCJE w społeczności lokalnej. Poniżej wymieniono niektóre z nich. Prosimy określić, w jakim stopniu w Pani/Pana przekonaniu charakteryzują one działalność Państwa biblioteki?” - miejsce spotkań mieszkańców - miejsce integracji społecznej - miejsce animacji działań społecznych tworzenia inicjatyw</p>	<p>odpowiedzi: „w bardzo dużym stopniu” lub „w dość dużym stopniu”</p>
<p>Poniżej wymieniono różne, możliwe ZADANIA, które może realizować biblioteka w środowisku lokalnym. Przy każdej z nich prosimy określić, jak ważne są one w kształtowaniu oferty Państwa biblioteki?” - integracja społeczności lokalnej, budowa kapitału społecznego - tworzenie miejsca spotkań, organizacji lokalnych wydarzeń – budowania przestrzeni publicznej</p>	<p>odpowiedzi: „bardzo ważne” lub „raczej ważne”</p>
<p>Najważniejsze zadania biblioteki: - Integracja społeczności lokalnej, budowa kapitału społecznego - Tworzenie miejsca spotkań, organizacji lokalnych wydarzeń - budowania przestrzeni publicznej</p>	<p>wybór wskazanych kategorii</p>
<p>Czy, Pani/Pana zdaniem, realizacja projektu „Biblioteka+. Infrastruktura Bibliotek” w Państwa placówce przyczyniła się do poprawy jakości życia mieszkańców gminy?</p>	<p>wybór kategorii skrajnej (9) w skali: - (1) zdecydowanie nie - (9) zdecydowanie tak</p>

W wyniku analizy danych wybrano 23 JST. O ostatecznej lokalizacji studium przypadku zdecydowało położenie geograficzne jednostki (starano się tak dobrać miejsca realizacji badań, aby znajdowały się one w różnych regionach kraju), a także typ jednostki (gmina wiejska / miasto) oraz jej wielkość.

Ostatecznie wybrano 14 JST:

JST	województwo	typ JST
Oleśnica	dolnośląskie	miasto od 20 tys. do 50 tys. mieszkańców
Firlej	lubelskie	wieś
Jabłoń	lubelskie	wieś
Lubycza Królewska	lubelskie	wieś
Chrzanów	małopolskie	miasto od 20 tys. do 50 tys. mieszkańców
Kamionka Wielka	małopolskie	wieś
Cieszanów	podkarpackie	miasto do 20 tys. mieszkańców
Jedwabne	podlaskie	miasto do 20 tys. mieszkańców
Luzino	pomorskie	wieś
Mszana	śląskie	wieś
Czarnocin	świętokrzyskie	wieś
Mikołajki	warmińsko-mazurskie	miasto do 20 tys. mieszkańców
Komorowo Żuławskie (gm.Elbląg)	warmińsko-mazurskie	wieś
Koło	wielkopolskie	miasto od 20 tys. do 50 tys. mieszkańców

Rysunek 1: Lokalizacja studiów przypadku

Celem realizacji każdego studium przypadku była:

- analiza działalności lokalnych instytucji kultury w kontekście realizacji potrzeb społeczności lokalnej i rozwoju kapitału społecznego;
- identyfikacja barier i stymulantów rozwoju lokalnych bibliotek;
- ocena wpływu zmian w bibliotece na jakość życia społeczności lokalnej.

W każdej z wybranych JST przeprowadzono wywiady indywidualne z:

- kierownikiem biblioteki,
- reprezentantem (najczęściej przewodniczącym) rady gminy/miasta,
- reprezentantem (najczęściej wójtem/ burmistrzem) administracji samorządowej,
- lokalnym liderem – działaczem organizacji społecznej,
- reprezentantem innej niż biblioteka instytucji kultury,
- przedstawicielem innego partnera biblioteki,
- dyrektorem jednej z lokalnych szkół.

Łącznie zrealizowano 98 indywidualnych wywiadów pogłębionych. Na ich podstawie opracowano 14 studiów przypadków, które wykorzystano jako materiał analityczny przy opracowywaniu niniejszego raportu. Ramowy scenariusz wywiadu indywidualnego został zaprezentowany w aneksie.

Badania zostały dofinansowane ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Postrzeganie sytuacji jednostek samorządowych

Po ponad 25 latach funkcjonowania sytuacja jednostek samorządowych jest znacznie lepsza, niż na początku przemian ustrojowych. Pokazują to wyraźnie zarówno statystyki publiczne, gromadzone przez GUS, jak i wyniki rozmaitych badań społecznych. Przykładem mogą być wieloletnie analizy CBOS, jednoznacznie wskazujące na rosnące zadowolenie Polaków z działalności władz lokalnych⁵, czy ogólnopolskie, reprezentatywne badania, zrealizowane w 2013 roku przez Związek Miast Polskich, w których aż 74,4% badanych twierdząco odpowiedziało na pytanie „Czy dostrzega Pan(i) rozwój swojej gminy/miasta?”, przy czym 66% przypisywało ów rozwój działalności samorządu⁶.

Oczywiście kluczową kwestią jest natura, dostrzeganego przez obywateli, rozwoju – z jednej strony warto się zastanowić, jakie są przyczyny społecznego zadowolenia z działalności samorządów, z drugiej zaś zwrócić uwagę na cele rozwojowe, które wyznaczają działania administracji lokalnej. Badania przeprowadzone przez FRDL pod koniec 2014 roku wśród liderów samorządowych (wójtów, burmistrzów, prezydentów miast⁷) wskazują, że najważniejszym priorytetem rozwojowym władz w ostatniej kadencji były w zdecydowanej większości inwestycje infrastrukturalne (86,4% wskazań).

Wykres 1: Priorytety władz samorządowych (Bilans Kadencji 2010-2014)

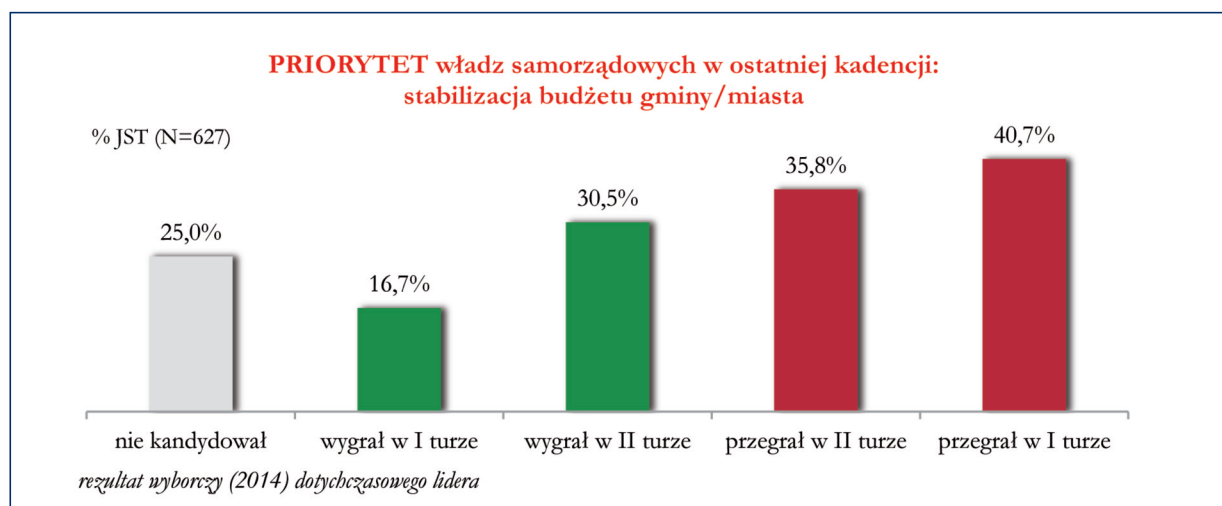
⁵ Komunikat CBOS 131/2015 „Oceny instytucji publicznych”

⁶ „Ocena działalności i źródeł finansowania samorządów” – badania PBS dla Związku Miast Polskich, 2013: www.zmp.poznan.pl/aktualnosci/download/file_id/4161/aid/757.html (dostęp: 20.12.2015)

⁷ „Bilans kadencji 2010-2014” <http://www.frdl.org.pl/index.php/badania-analizy-publicacje.html>

Analiza zależności pomiędzy rezultatami wyborów samorządowych w poszczególnych jednostkach terytorialnych a wynikami tego badania prowadzi do ciekawych obserwacji. Spośród zaprezentowanych w ankiecie trzydziestu czterech wskaźników odnoszących się do większości aspektów funkcjonowania polskich jednostek samorządowych, pięć okazało się mieć istotny statystycznie związek z odnotowanym rezultatem wyborczym. Dotyczyły one pozytywnych ocen sytuacji na rynku pracy, lokalnych dróg (jakości i stanu infrastruktury drogowej oraz bezpieczeństwa na drogach), lokalnej infrastruktury kanalizacyjnej i postrzegania stanu współpracy władz samorządowych z mieszkańcami. We wszystkich tych przypadkach wyższe wartości wskaźników związane były z sukcesem wyborczym dotychczasowego lidera. W przypadku prezentowanych przez liderów ocen innych czynników (takich, jak np. oceny stanu środowiska naturalnego, polityki oświatowej, działalności instytucji opieki społecznej, pracy lokalnych urzędników, działalności instytucji kultury czy stanu lokalnego bezpieczeństwa), nie odnotowano zależności z wynikiem wyborczym. Co więcej, spośród uwzględnionych w badaniu, możliwych priorytetów działalności władz samorządowych w ostatniej kadencji tylko jeden okazał się mieć istotny związek z rezultatem wyborczym. Otóż w tych JST, w których wśród priorytetów wskazano „stabilizacja budżetu gminy/miasta”, częściej dochodziło do zmiany na stanowisku lidera. Warto zwrócić uwagę na dość duży udział w tej grupie JST, w których ta zmiana dokonała się już w pierwszej turze wyborów.

Wykres 2: Priorytety władz samorządowych a werdykt wyborczy (Bilans Kadencji 2010-2014)

Na podstawie prezentowanych powyżej wyników badań można by sformułować tezę, że zadowoleniu wyborców sprzyjają przede wszystkim inwestycje infrastrukturalne, a o ich niezadowoleniu decyduje w znacznej mierze brak widocznych efektów działań samorządu (wszak mozolne, na co dzień niewidoczne zmagania władz samorządowych z równoważeniem lokalnych finansów nie koniecznie muszą być przez mieszkańców dostrzegane). Zasadniczo teza ta byłaby możliwa do obrony, gdyby nie fakt, że w wielu miejscach (choć oczywiście

nie wszędzie) postęp w zakresie modernizacji podstawowej infrastruktury technicznej, który dokonał się w ciągu ostatniego ćwierćwiecza, był na tyle znaczący, że najważniejsze, lokalne potrzeby w tym obszarze zostały już zaspokojone. Dość powiedzieć, że np. pomiędzy rokiem 1995 a 2015 łączna długość sieci wodociągowej w Polsce podwoiła się (ze 150 tys. km. do 300 tys. km), a sieci kanalizacyjnej wzrosła niemal pięciokrotnie (z nieco ponad 30 tys. km do 150 tys. km). Poprawa infrastruktury drogowej, zarówno tej o znaczeniu krajowym, jak i dróg lokalnych, widoczna jest gołym okiem, poprawiła się estetyka otoczenia, stan techniczny budynków publicznych, czy dostęp do Internetu. Oczywiście, rozwój lokalny nie jest jednorodny i w różnych miejscach, na skutek oddziaływania rozmaitych czynników (czasem zależnych od decyzji władz samorządowych, czasem zaś pozostających poza sferą ich wpływu), przynosi różne rezultaty. W efekcie warunki życia (w znacznej mierze determinowane stanem lokalnej infrastruktury) w poszczególnych jednostkach samorządowych pozostają zróżnicowane, a tym samym odmiennie kształtują się lokalne społeczne potrzeby. W zależności od rodzaju i stopnia zaspokojenia tych potrzeb możemy mówić o zróżnicowanym poziomie jakości życia społeczności lokalnych.

Jakość życia w społecznościach lokalnych⁸

Jak wynika z przedstawionych wyżej danych, w wielu jednostkach samorządowych sposób formułowania celów rozwoju lokalnego nie jest szeroki – ocena sukcesów rozwojowych dokonywana jest tam przede wszystkim poprzez pryzmat osiągnięć w zakresie modernizacji lokalnej infrastruktury, a inne kwestie, nierzadko wynikające z rzeczywistych potrzeb wyrażanych przez członków wspólnot lokalnych, bywają marginalizowane. Innymi słowy, jak już wspomniano wcześniej, często mamy do czynienia z wzrostem poziomu życia, co nie zawsze jednoznacznie musi skutkować poprawą jego jakości. Warto przy tym zwrócić uwagę, że „wzrost oznacza ilościowe zwiększenie zasobów fizycznych lub materialnych; rozwój oznacza jakościową poprawę lub przynajmniej zmianę. Ilościowy wzrost i jakościowa poprawa kierują się innymi prawami”⁹.

W tym kontekście uzasadnione stają pytania o konsekwencje wysiłków modernizacyjnych podejmowanych przez samorządy. Warto choćby zastanowić się, czy w każdym wypadku inwestycje w infrastrukturę gminną (komunalną) poprawiają jakość życia mieszkańców? Dla wielu liderów podstawowe znaczenie będzie miała kwestia wpływu jakości poszczególnych, realizowanych przez instytucje samorządowe usług publicznych na kształtowanie pozytywnych ocen ich działalności. W szerszym ujęciu istotne zaś jest, czy i w jaki sposób realizacja

⁸ Ten fragment raportu w pewnej mierze odzwierciedla uwagi zawarte w tekście „Rozwój lokalny a potrzeby informacyjne samorządu, autorstwa C. Trutkowskiego, zamieszczonym w książce „Badania jakości usług publicznych w samorządzie lokalnym” (redakcja C. Trutkowski), wydanej przez Związek Miast Polskich (Poznań 2011).

⁹ Goodland R., „The concept of environmental sustainability”, *Annual Review of Ecology and Systematics*, 1995, nr 26, s. 9.

różnych zadań wyznaczanych samorządom w ustawach przekłada się na zaspokajanie potrzeb mieszkańców gmin i miast? Udzielenie odpowiedzi na te i podobne pytania nie jest sprawą prostą i wymaga pewnej refleksji.

Światowa Organizacja Zdrowia definiuje jakość życia w odniesieniu do sposobu „postrzegania przez jednostki swojej pozycji w życiu w kontekście kultury i systemu wartości, w których żyją, w powiązaniu z przyjmowanymi przez nich celami, oczekiwaniami, standardami i obawami (...). W złożony sposób wpływa [na nią] fizyczne zdrowie jednostki, jej stan psychiczny, stopień niezależności, relacje społeczne, osobiste przekonania oraz stosunek do istotnych dla niej elementów otaczającego środowiska”¹⁰. Jakość życia można rozpatrywać przez pryzmat indywidualnego szczęścia (ogólnego, osobistego dobrostanu, zadowolenia z życia, subiektywnych pozytywnych odczuć), dostępności rozmaitych dóbr (rozumianej jako możliwość korzystania z różnego rodzaju zasobów, nie tylko materialnych), czy też zakresu zaspokojenia indywidualnych potrzeb (uzależnionych od specyficznej sytuacji życiowej jednostki)¹¹. Ponadto, jakość życia określonej zbiorowości społecznej (np. wspólnoty lokalnej) można oceniać z perspektywy obiektywnej, bazując na danych statystycznych i ekonomicznych, lub analizować ją w ujęciu psychologicznym, uwzględniając subiektywne przekonania jednostek. „Wskaźniki obiektywne obejmują warunki życia całych zbiorowości (np. stopa samobójstw, poziom zanieczyszczenia środowiska, dynamika PKB, telefonizacja i in.), lub warunki życia poszczególnych osób (materialne, zdrowotne, społeczne) odniesione do społecznie uzgodnionych kryteriów wartościowania¹²: dobre-złe, lepsze-gorsze, pożądane-niepożądane, pozytywne-negatywne (...). W ujęciu subiektywnym, (...) jakość życia odnosi się do miar subiektywnych, czyli indywidualnych kryteriów wartościowania”. Perspektywa obiektywna odnosi się natomiast do ogólnych warunków życia, na które składają się wszelkie niesubiektywne czynniki związane z uwarunkowaniami infrastrukturalnymi, ekonomicznymi, prawnymi, przyrodniczymi, przestrzennymi i politycznymi. Na obiektywne warunki życia członków społeczności lokalnej wpływa zatem wszystko, co „tkwi w strukturze przestrzenno-funkcjonalnej miasta, a przyczynia się do zagospodarowania zbiorowych potrzeb mieszkańców miast”¹³. Zależne są one m.in. od spuścizny po poprzednim systemie (punktu startu wspólnoty lokalnej), ogólnych strukturalnych i prawnych możliwości działań samorządów, efektów tych działań, położenia geograficznego i atrakcyjności JST dla potencjalnych inwestorów, aktywności gospodarczej i społecznej mieszkańców.

¹⁰ WHOQOL, *Measuring quality of life*, 1997, s. 1.; http://www.who.int/mental_health/media/68.pdf (dostęp 22.12.2015)

¹¹ Por. m.in.: W. Ostasiewicz, *Badanie jakości życia z perspektywy historycznej*, w: W. Ostasiewicz (red.), *Ocena i analiza jakości życia*, Wrocław: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, 2004; G. Masik, *Wpływ polityki lokalnej na warunki i jakość życia*, Warszawa: Scholar, 2010.

¹² J. Czapiński, *Indywidualna jakość życia*, *Diagnoza Społeczna 2003* (www.diagnoza.com/20003/5_2003.html).

¹³ J. Parysek, *Miasta polskie na przełomie XX i XXI wieku. Rozwój i przekształcenia strukturalne*, Poznań: Wydawnictwo Naukowe Bogucki, 2004, s. 56.

Trzeba pamiętać, że na tak pojmowaną jakość życia wpływa wiele czynników, ale tylko część zależna jest od działań samorządu lokalnego. Czynnikami niezależnymi są m.in.: poziom inflacji (rzutujący na zadowolenie z osiągniętych dochodów), liczba osób pracujących w rodzinie (co określa jej ogólną zamożność), liczba dzieci (wpływająca na zadowolenie z posiadanego metrażu mieszkania), czy położenie mieszkania (decydujące o odczuwanym przez mieszkańców komforcie). Światowa Organizacja Zdrowia wyróżnia sześć kategorii czynników oddziałujących na jakość życia¹⁴. Są to:

- zdrowie fizyczne (energia życiowa i przemęczenie, odczuwanie bólu i dyskomfort fizyczny, ilość snu i odpoczynku);
- zdrowie psychiczne (postrzeganie swojego ciała i wyglądu, odczucia pozytywne i negatywne, samoocena, potencjał związany z myśleniem i uczeniem się, zdolności zapamiętywania i koncentracji);
- poziom niezależności (mobilność, aktywność codzienna, zależność od lekarstw i pomocy lekarskiej, zdolność do pracy);
- relacje społeczne (relacje osobiste, wsparcie społeczne, aktywność seksualna);
- otoczenie (zasoby finansowe, wolność, poczucie bezpieczeństwa, dostępność usług zdrowotnych i pomocy społecznej, środowisko domowe, możliwości poszerzania kompetencji i zdobywania nowych umiejętności, udział w życiu społecznym i możliwości rekreacji i wypoczynku, otoczenie fizyczne – zanieczyszczenia, hałas, natężenie ruchu drogowego, klimat, transport);
- duchowość, religia i wierzenia osobiste.

Całą listę można podzielić na trzy kategorie czynników, wyróżniając elementy związane z szeroko rozumianą kondycją człowieka, kwestie odnoszące się do relacji społecznych, w których uczestniczy, oraz uwarunkowania środowiska, w którym żyje. Oczywiście, przynajmniej część z tych spraw jest mocno związana z zakresem i jakością zadań realizowanych przez władze lokalne. Wykraczają one przy tym daleko poza rozwój ekonomiczny i infrastrukturalny JST, obejmując zarówno kształtowanie lokalnych relacji społecznych, jak i szerokie spektrum realizowanych przez samorząd usług publicznych. Można zatem generalnie przyjąć, że zarówno działania bieżące samorządu, jak i jego strategiczne decyzje dotyczące lokalnego rozwoju, wpływają na jakość życia członków społeczności lokalnej.

W takim rozumieniu zadań samorządu pojawia się jednak pewien zasadniczy problem. Otóż trudno byłoby obronić założenie dotyczące jednorodności potrzeb mieszkańców, którzy doświadczają wszak odmiennych problemów osobistych, mają zróżnicowane poglądy, oceny, postawy, czy cele, różnią się statusem materialnym, wiekiem, wykształceniem, etc. – słowem

¹⁴ WHOQOL, „Measuring quality of life”, 1997, s. 4

znajdują się w różnych sytuacjach życiowych. Owszem, łączy ich fakt zamieszkiwania w obrębie jednej jednostki terytorialnej i choćby z tego powodu, przynajmniej w części, dzielają doświadczenia społeczne, kulturowe czy historyczne. Ale ich perspektywy patrzenia na rzeczywistość z pewnością nie są jednorodne. Stanowi to dla władz samorządowych istotne wyzwanie – pojawia się bowiem problem takiego kształtowania polityk publicznych, aby odpowiadały one na potrzeby wspólnoty jako całości (co w wielu wypadkach nie koniecznie oznaczać będzie możliwość zaspokojenia wszystkich indywidualnych pragnień). Nie zawsze postulaty jednostek muszą być bowiem tożsame z potrzebami rozwojowymi społeczności. Subiektywna ocena stopnia zaspokojenia indywidualnych potrzeb zależy będzie od relacji między obiektywnie ujmowanymi warunkami życia a ich użytecznością dla jednostki. Użyteczność ta z kolei łączy się ze wspomnianymi czynnikami warunkującymi indywidualne szczęście, z posiadanym kapitałem kulturowym (m.in. wykształceniem, umiejętnościami, doświadczeniami), miejscem w strukturze społecznej, więzią z innymi ludźmi (m.in. stosunkami rodzinnymi i przyjacielskimi), czy możliwościami korzystania z różnego rodzaju zasobów. Tym samym subiektywnie ujmowana jakość życia zależy będzie od indywidualnych wartości i indywidualnie przyjmowanych kryteriów oceny rzeczywistości. To, co dla jednych ludzi jest ważne i w istotny sposób pozytywnie wpływa na ich opinie o warunkach życia (np. wybudowanie nowej drogi do kościoła czy przeznaczenie przez samorząd większych funduszy na funkcjonowanie biblioteki), dla innych nie ma znaczenia lub jest odbierane negatywnie¹⁵.

Potrzeby członków społeczności lokalnej, w prezentowanym tu ujęciu, pozostają związane z określonymi, na ogół możliwymi do zdiagnozowania, niedostatkami lub ograniczeniami – są „rezultatem uwarunkowań geograficznych, stanu zagospodarowania, tradycji kulturowych, wzorców zachowań społecznych, przeszłości politycznej i wielu innych czynników”¹⁶, wśród których z pewnością należy wyróżnić praktyki lokalnego zarządzania¹⁷, ale także określone systemowe uwarunkowania prawno-instytucjonalne. Potrzeby te w pierwszej kolejności są konsekwencją występujących lokalnie, zgeneralizowanych problemów wpływających na codzienną egzystencję mieszkańców określonej miejscowości, w dalszej – wynikają ze stanu i natury relacji społecznych, a wreszcie związane są z istnieniem szeroko rozumianych możliwości jednostkowego rozwoju i realizacji celów życiowych¹⁸. Jest przy tym istotne, że tak rozumiane potrzeby można hierarchizować¹⁹, wskazując na te podstawowe (czyli takie, których

¹⁵ Por. Rogala P., *Zaprojektowanie i przetestowanie systemu mierzenia jakości życia w gminach. Etap 2*, materiał pobrany ze strony: www.sas.zmp.poznan.pl/opracowania/ (15.01.2011), s. 6.

¹⁶ Bartkowski, J., Kowalczyk A., Swianiewicz P., *Strategie władz lokalnych*, Warszawa: Wydawnictwo UW, 1990, s. 23.

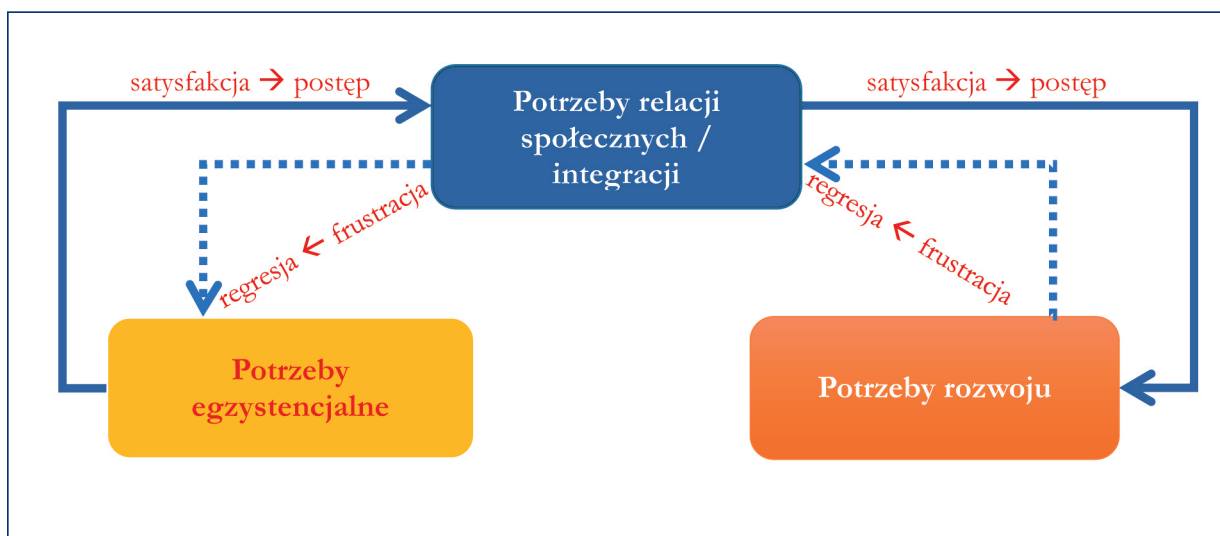
¹⁷ W tym wypadku szczególnie istotne są zjawiska negatywne – takie, jak np. nieodpowiedni sposób organizacji pracy, niekompetencja niektórych przedstawicieli lokalnej administracji, wadliwe procedury obowiązujące w lokalnych instytucjach, problemy finansowe związane z niewłaściwym gospodarowaniem zasobami, ograniczone zasoby ludzkie itp.

¹⁸ Alderfer C.P., *An empirical test of a new theory of human needs*, *Organizational Behavior and Human Performance*, Volume 4, Issue 2; Ivancevich J., Konopaske R., Matteson M.T. (2007). *“Organizational Behavior and Management”*; New York: McGraw - Hill Higher Education.

¹⁹ W innym ujęciu można mówić o bardziej rozbudowanej hierarchii potrzeb – por: Maslow A., *Motywacja i osobowość*; Warszawa: PWN 2014 (pierwsze wydanie amerykańskie 1954); A. H. Maslow, A. R. Kaplan (1998), *Maslow on Management*; New York: John Wiley.

niezaspokojenie prowadzi do kumulacji prymarnych problemów bytowych, a w konsekwencji do społecznej dezintegracji wspólnoty, wycofania i izolacji jednostek), oraz na te wyższego rzędu, które obejmują kwestie związane z zapewnieniem poczucia osobistej godności, wartości, znaczenia, czy wynikają z ograniczeń możliwości osiągnięcia satysfakcji życiowej przez mieszkańców danej jednostki terytorialnej.

Rysunek 2: Teoria ERG C. Alderfera

W perspektywie rozwojowej, odnoszącej się do działalności władz samorządowych, z pewnym uproszczeniem można przyjąć, że potrzeby egzystencjalne mieszkańców związane są z lokalnymi warunkami życia, szeroko rozumianym poczuciem bezpieczeństwa i dostępnością podstawowej infrastruktury, potrzeby relacji społecznych uzależnione są od możliwości integracji i realizacji różnych aktywności w sferze publicznej, natomiast potrzeby rozwoju pozostają konsekwencją podzielanych w danym środowisku wartości, wzorców kulturowych, panujących relacji społecznych oraz postrzeganiem powiązanych z nimi perspektyw życiowych. Zaspokojenie potrzeb infrastrukturalnych decyduje o komforcie i bezpieczeństwie życia, wypełnienie potrzeb społecznych buduje solidarność wspólnoty i prowadzi do wzmocnienia kapitału społecznego, a zaspokojenie potrzeb rozwoju wzmacnia lokalną tożsamość społeczną, buduje związki z miejscem zamieszkania, a tym samym ogranicza niekorzystne tendencje demograficzne.

W ujęciu minimalistycznym zaspokojenie potrzeb podstawowych, przynajmniej na poziomie umożliwiającym godne życie mieszkańców, w wielu wypadkach pozostaje najważniejszym celem samorządowej polityki inwestycyjnej, choć warto zauważyć, że rozwój infrastrukturalny coraz częściej wymaga także działań zmierzających do zaspokajania potrzeb wyższego rzędu. Zmodernizowana i funkcjonalna infrastruktura techniczna prowadzi bowiem do osłabienia

społecznych oczekiwań związanych z jej rozbudową, ustępując miejsca postulatom rozwoju przestrzeni publicznej, poszerzania oferty usług społecznych, tworzenia możliwości integracji, realizacji pasji, rozwijania zainteresowań, kształcenia, czy zdobywania lub potwierdzania uznania społecznego. Doświadczenia polskich samorządów po 1990 roku pokazują, że w gminach, w których – dzięki sprawności władz samorządowych – dokonano znacznych postępów w rozwoju infrastrukturalnym, główne potrzeby koncentrują się obecnie w obszarze spraw społecznych oraz wokół rozwoju nowoczesnych, wysokiej jakości usług publicznych. Z drugiej strony, w gminach najuboższych, dotkniętych marazmem i bezwładem inwestycyjnym, podstawowe problemy samorządów w naturalny sposób związane są z koniecznością kompensacji drastycznych braków w infrastrukturze technicznej (kanalizacja, wodociągi, infrastruktura drogowa), zatem kwestie społeczne w pracach władz samorządowych tych jednostek schodzą na dalszy plan²⁰. Zależności te identyfikowane były wielokrotnie, na różnych szczeblach samorządu terytorialnego – np. jednym z wniosków płynących z badań dotyczących inwestycji miast w infrastrukturę kultury była konstatacja, że „w obliczu nadrabiania zaległości cywilizacyjnych przez polskie miasta, inwestycje w infrastrukturę kultury są często postrzegane jako mniej priorytetowe niż inwestycje w infrastrukturę komunalną, transportową, teleinformatyczną, czy edukacyjną”²¹.

Podobne prawidłowości obserwować można w sferze zaspokajania innych potrzeb podstawowych, związanych z codzienną egzystencją człowieka, na które wpływ samorządu niejednokrotnie jest ograniczony – takich jak dostępność miejsc pracy, możliwość uzyskania dochodu pozwalającego na utrzymanie rodziny, czy choćby dostępność usług medycznych. Jak zauważył to jeden z uczestników wywiadów zrealizowanych w badaniu: *dzisiaj się firmy zwijają, więc rozwoju nie ma. Jak nie ma rozwoju w gospodarce, to nie będzie nigdzie. Jak ktoś jest głodny, to nie zajmie się upiększaniem stroju.*

Zasadniczy problem, przed którym stają władze jednostek samorządowych, polega na tym, że w realnym funkcjonowaniu wspólnot lokalnych możliwości jednoczesnego, satysfakcjonującego zaspokajania zróżnicowanych potrzeb bardzo często są mocno ograniczone. Dlatego też jednym z wyzwań zarządzania w samorządzie jest konieczność selekcji priorytetów. To zaś oznacza konieczność systematycznego, świadomego rozpoznania różnych interesów, określenia możliwości ich uwzględnienia w realizacji polityk lokalnych oraz rozważenia długofalowych korzyści, które ich zaspokojenie może przynieść. Dodatkowo, proces kształtowania tych polityk powinien uwzględniać lokalne uwarunkowania przestrzenne, środowiskowe, ekonomiczne, społeczne, kulturowe oraz zapewne szereg innych, lokalnych czynników. Nie da się ukryć, że planowanie rozwoju nie jest zatem procesem prostym. Co więcej, wszelkie

²⁰ Por.: Trutkowski C., *Niejednorodny rozwój lokalny*, w: C. Trutkowski (red.), *Rozwój lokalny. Bariery i stymulanty. Wybrane zagadnienia*, Gdańsk: Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową, 2010.

²¹ Wojnar K., Grochowski M. (2011), *Infrastruktura kultury. Polityka spójności, atrakcyjność miast*. Badanie ewaluacyjne zrealizowane w ramach konkursu dotacyjnego programu „Obserwatorium Kultury” Narodowego Centrum Kultury, str. 7.

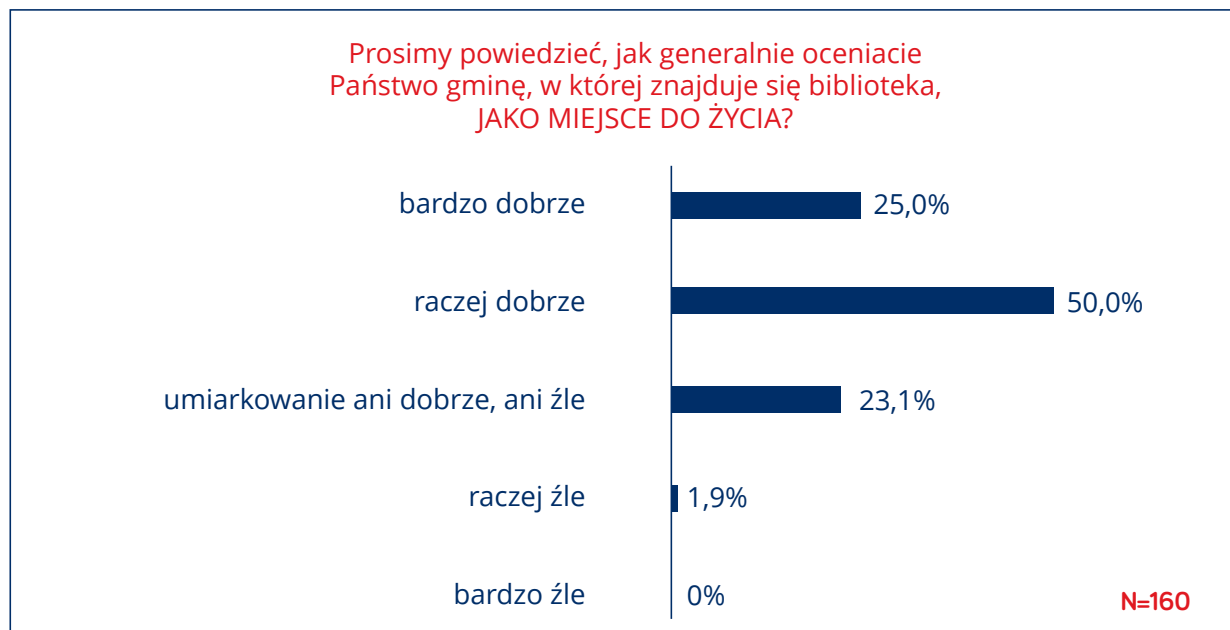
podejmowane przez samorząd decyzje mają swoje, mniejsze lub większe, konsekwencje: wywołują zmiany, wpływają na zaspokojenie lub kreowanie lokalnych potrzeb, kształtują społeczne wyobrażenia. Refleksja nad zachodzącymi przemianami umożliwi, przynajmniej po części, sterowanie rozwojem lokalnym, głównie za sprawą możliwości jego odpowiedniego równoważenia. Jej brak może skutkować konsekwencjami całkiem przypadkowymi – często niekorzystnymi, tak z punktu widzenia wspólnoty, jak i jej liderów. Działania, same w sobie pozytywne, niejednokrotnie także spektakularne, mogą przynosić rezultaty niezamierzone, lub wręcz niepożądane. Dotyczy to w szczególności, choć nie wyłącznie, różnego rodzaju inwestycji infrastrukturalnych. Odnosi się także do rozmaitych specjalnych programów, polityk i interwencji zewnętrznych w stosunku do jednostek lokalnych.

W badaniach prezentowanych w tym raporcie chcieliśmy zweryfikować lokalne konsekwencje realizacji ogólnokrajowego projektu wsparcia placówek bibliotecznych – interesował nas przede wszystkim wpływ efektów inwestycji w infrastrukturę instytucji kultury na jakość życia społeczności lokalnych.

Sytuacja w badanych jednostkach samorządowych

W opiniach badanych bibliotekarzy warunki życia w jednostkach samorządowych, w których realizowane były działania związane z implementacją projektu „Biblioteka+. Infrastruktura bibliotek”, ocenić należy jako dobre. Wysokie oceny gminy/miasta jako miejsca do życia wyraziło 75% badanych, przy czym połowa z nich oceniała je jako dobre, a jedna czwarta jako bardzo dobre. Oceny te były niezależne od wielkości jednostki samorządowej.

Rysunek 3: Zgeneralizowana ocena jakości życia w gminie / mieście

Interpretując przytoczone tu dane, należy jednak zwrócić uwagę, że respondenci, wyrażając swoje opinie, po pierwsze – brali pod uwagę rozmaite (często odmienne) aspekty lokalnej jakości życia, po drugie – sytuacja w poszczególnych gminach, niezależnie od zgeneralizowanych pozytywnych ocen, pozostawała oczywiście zróżnicowana, a po trzecie – prezentowana przez bibliotekarzy perspektywa patrzenia na sprawy lokalne może być dość specyficzna – jak przyznawali przynajmniej niektórzy przedstawiciele tej grupy zawodowej – praca bibliotekarza nie jest zajęciem szczególnie narażonym na sytuacje konfliktowe lub nadmiernie stresujące.

Jeszcze zanim objęłam to stanowisko, to starszy bibliotekarz odchodząc na emeryturę powiedział mi, że 10 lat pracował i 10 lat się śmiał, bo faktycznie nie ma tu ludzi niezadowolonych. (...). Można przyjść do urzędu i jest się niezadowolonym z tego, z tego, z tego. Ale tu jeszcze nie widziałam, nie odczułam, żeby ktoś był niezadowolony. (Dyrektorka biblioteki)

Badaniami objęte były jednostki samorządowe różnego typu i charakteru, a zatem w naturalny sposób ustalenia badawcze przynoszą obraz różnego typu wspólnot – ujawniają odmienne konfiguracje działań podejmowanych przez mieszkańców, wskazują zróżnicowania w zakresie potrzeb społecznych oraz identyfikują rozmaite uwarunkowania dostępności usług realizowanych przez instytucje samorządowe oraz inne, lokalne podmioty. W wywiadach indywidualnych (przeprowadzonych w ramach studiów przypadku z przedstawicielami różnych instytucji i grup społecznych) wielokrotnie wskazywano na różne źródła problemów i niedogodności związanych z codziennym życiem. W wypowiedziach tych dwie perspektywy narracji wydają się dominujące: jedna dotyczyła różnego stopnia satysfakcji z poprawiających się materialnych warunków życia, druga zaś związana była ze sposobami postrzegania i definiowania szans rozwojowych oraz perspektyw życiowych różnych grup mieszkańców.

Warto podkreślić, że w trakcie realizacji badań natrafiliśmy na gminy będące niewątpliwymi beneficjentami zmian systemowych, ale też na miejscowości, których mieszkańcy odczuwali swego rodzaju degradację gospodarczą i społeczną. Mieliśmy do czynienia zarówno z takimi jednostkami samorządowymi, które odniosły niewątpliwą sukces inwestycyjny (jak określił to jeden z burmistrzów: *w infrastrukturę jesteście uzbrojeni po zęby*), jak i z takimi, w których, z różnych powodów, nie udało się zrealizować wielu zamierzeń. W niektórych badanych gminach rozwój infrastrukturalny i pozytywne przemiany zachodzące w bezpośrednim otoczeniu były ewidentne i powszechnie dostrzegane – z przeprowadzonych tam wywiadów wyłania się obraz samorządów, które rozwiązują najbardziej palące lokalne problemy: poprawiają stan dróg, budują wodociągi, inwestują w infrastrukturę oświatową, czy poprawiają estetykę przestrzeni publicznej. Natrafiono jednak również na przypadki całkiem odmienne – miejsca swoistej stagnacji rozwojowej, braku perspektyw, bierności społecznej i zniechęcenia. Choć w zasadzie wszędzie można mówić o jakichś sukcesach inwestycyjnych, to skala obserwowanych zmian, znaczenie im przypisywane, a zwłaszcza efekty, które im towarzyszyły, były bardzo zróżnicowane.

W części jednostek oczywiste były postulaty wdrażania bardziej zdecydowanych, skutecznych, szerzej zakrojonych projektów infrastrukturalnych. W innych wyraźnie artykułowano oczekiwania, aby poza inwestycjami w infrastrukturę techniczną realizować także działania o charakterze społecznym: podnosić jakość świadczonych usług czy podejmować inicjatywy zmierzające do poszerzania oferty kulturalno-rozrywkowej. Wreszcie, w niektórych prezentowano postawę swego rodzaju rezygnacji, wynikającej z braku szerszej wizji rozwojowej – poddawano tam w wątpliwość sens podejmowania znaczących wysiłków inwestycyjnych wobec zachodzących procesów społecznych i demograficznych, obejmujących szczególnie przedstawicieli młodszych pokoleń mieszkańców, nierzadko nastawionych na zmianę miejsca zamieszkania. Świadomością tego rodzaju problemów podzielił się w wywiadzie jeden z liderów, gdy oceniając swoje miasto, stwierdził: *myślę, że dla tych ludzi dorosłych to jest dobre miejsce do życia, a dla tych mniej dorosłych, czyli dla ludzi młodych, jest to zbyt nudne i monotonne*. W podobnym duchu wypowiadał się inny burmistrz, otwarcie stawiając pytanie o sens podejmowanych działań: *co z tego, jak człowiek buduje do czegoś, co za chwilę będzie umierało? Jak czytam te sondaże, co nas czeka, to jestem przerażony. Nie ma dzieci i nie ma aktywności!*

Szczególne nasilenie potrzeb inwestycyjnych można zaobserwować w gminach wiejskich. Oczywiście, w ostatnich latach w wielu z nich nastąpił znaczący rozwój infrastrukturalny, niemniej to właśnie jednostki wiejskie na początku transformacji borykały się z największymi zapóźnieniami w tym zakresie, i wciąż nie wszędzie udało się zrealizować najbardziej nawet podstawowe zadania. Dlatego też władze lokalne na tych terenach wciąż rozliczane są przede wszystkim ze skuteczności w poprawianiu materialnych warunków życia, przy czym za istotny wskaźnik tej skuteczności uważane jest pozyskiwanie środków unijnych przeznaczonych na inwestycje.

Słyszę dużo pozytywnych opinii, jeśli chodzi o rozwój gminy, bo jest on bardzo widoczny. Gmina pozyskuje środki na nowe inwestycje. Na pewno pewne remonty, pewne rzeczy wymagają czasu, np. remont dróg gminnych (...). Takich większych uwag od mieszkańców nie słyszałam, a wręcz właśnie słyszałam dużo pochwał, że rozwój gminy... Doceniają ten kierunek rozwoju. (Dyrektor szkoły)

Na sytuację badanych ośrodków wpływało także szereg innych czynników – można wśród nich wymienić m.in. uwarunkowania przestrzenne i lokalizacyjne, potencjał lokalnego rynku pracy, cele, praktyki i efekty lokalnego zarządzania, zasoby kapitału ludzkiego, stan kapitału społecznego, wpływy historyczne, czy dziedzictwo poprzedniego ustroju (mające wymiar zarówno infrastrukturalny, jak i świadomościowy), oraz, zapewne, szereg innych, specyficznych kwestii. Dość stwierdzić, że gminy objęte badaniami (czyli takie, w których miała miejsce interwencja inwestycyjna związana z infrastrukturą lokalnych bibliotek) – to jednostki dość często bardzo się od siebie różniące.

Szczególna sytuacja niektórych miejscowości warunkowana była ich lokalizacją oraz znaczeniem na mapie regionu.. Z jednej strony można zatem wyróżnić lokalizacje satelickie w od-

niesieniu do ośrodków większych, na ogół bardziej prężnych, stwarzających więcej szans, tak w wymiarze rynku pracy, jak i w zakresie oferty społecznej. Z drugiej zaś – wskazać jednostki peryferyjne, źle skomunikowane, nie dysponujące żadnymi istotnymi przewagami konkurencyjnymi – jednostki, jak to określił jeden z badanych – *balansujące na granicy zapomnienia*.

Wskazywana tu satelickość i konkurencja, sama w sobie nie zawsze oznacza stagnację. Część liderów samorządowych wręcz ją wykorzystuje, profilując charakter swojej miejscowości w sposób uwzględniający lokalne uwarunkowania, kładąc największy nacisk na wysoką jakość usług tworzących komfortowe warunki życia. Władze tych jednostek zorientowane są na przyciągnięcie (bądź zatrzymanie) mieszkańców, akceptując jednocześnie fakt, że centrum aktywności życiowej przynajmniej części z nich ulokowane będzie poza terenem gminy. Oczywiście, doraźne konsekwencje tego stanu rzeczy bywają negatywne – koncentracja mieszkańców na pracy zawodowej, często podejmowanej w pobliskich aglomeracjach, oraz powiązana z tym konieczność poświęcenia czasu na dojazdy²² w znaczącym stopniu osłabiają gotowość do podejmowania jakichkolwiek aktywności w ramach lokalnej wspólnoty.

Sprowadzają się do gminy mieszkańcy miasta. Traktują gminę jako swoją sypialnię, w wyniku czego jest gros meldunków, a ludzi już nie ma. (Dyrektor szkoły podstawowej)

Zdecydowanie gorzej sytuacja przedstawia się w miejscowościach położonych peryferyjnie, oddalonych od większych ośrodków – tam do rangi problemu podstawowego urastają kwestie związane z bezrobociem, lub przynajmniej niedostatkiem satysfakcjonujących źródeł dochodu. Rodzi to dwojakie skutki. Z jednej strony odczuwalna jest koncentracja wysiłków części mieszkańców na lokalnym ugruntowaniu własnego bezpieczeństwa ekonomicznego, często związana ze znacznymi nakładami pracy i koncentracją aktywności życiowej w sferze działalności zarobkowej.

Wiadomo, każdy ma pracę swoją. Jest takie życie, a nie inne i trzeba latać. Każdy jak popracuje 10 godzin, czy dłużej, to ma w nosie gdzieś iść później jeszcze. Ja bym miał tak samo, ja bym chciał odpocząć. (Sołtys)

Jeszcze kilka lat temu, jak chłopaki pracowali normalnie po osiem godzin dziennie, to można ich było namówić, czy do jakiej pracy w straży, czy w ogóle na rzecz miejscowości, do jakich prac społecznych. Tych ludzi jest coraz mniej, bo nie mają czasu. Muszą bardzo długo pracować, żeby zarobić jakiegokolwiek pieniądze, żeby utrzymać rodzinę. (Komendant OSP)

Z drugiej strony wskazać można środowiska wycofane, zmarginalizowane, całkowicie bierne w odniesieniu do spraw wykraczających poza codzienną egzystencję, często nastawione roszczeniowo wobec władz samorządowych. W wielu takich przypadkach można mówić o wykształconej bierności społecznej, skutkującej brakiem zainteresowania sprawami lokal-

²² Dojazdy do pracy są, według Roberta Putnama, jednym z czynników przyczyniających się do degradacji kapitału społecznego (por. Putnam R., „Bowling alone. The collapse and revival of american community”; New York, Touchstone, 2000 – polskie wydanie: „Samotna gra w kręgle. Upadek i odrodzenie wspólnot lokalnych w Stanach Zjednoczonych”, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, 2008).

nymi, choć oczywiście trudno byłoby uznać, że wyłączną przyczyną określającą sytuację tych środowisk są wykształcone postawy ich członków.

Martwi to, że kiedyś to się ludzie potrafili zjednoczyć i sami w czynie społecznym coś zrobić. Teraz tego nie ma, jest taka postawa roszczeniowa. (Przewodniczący rady gminy)

Specyficzną reakcją części mieszkańców ośrodków położonych peryferyjnie jest dążenie do uzyskania bardziej stabilnych i satysfakcjonujących perspektyw życiowych. Skutkuje to negatywnymi tendencjami demograficznymi – przede wszystkim stałymi lub długookresowymi migracjami zarobkowymi, podejmowanymi zwłaszcza przez reprezentantów młodszego pokolenia oraz osoby bardziej przedsiębiorcze i aktywne. Podkreślić należy, że konsekwencje zachodzących procesów społecznych i demograficznych w znacznej mierze mają charakter negatywny: utrzymujące się zjawisko „eurosieroctwa”, starzenie się społeczności, wyludnianie wsi, marazm społeczny małych miasteczek – to tylko niektóre z nich. W tym kontekście warto także pamiętać, o znaczących skutkach dla zarządzania takimi jednostkami – począwszy od problemów związanych z realizacją zadań oświatowych, poprzez zmniejszenie wpływów podatkowych, a skończywszy choćby na wzroście zapotrzebowania na usługi związane z pomocą społeczną. Jednym słowem – konsekwencje peryferyjnego umiejscowienia jednostek samorządowych nie sprzyjają ich rozwojowi, a brak zaangażowania ze strony mieszkańców, ich trudna sytuacja ekonomiczna, depopulacja nader często prowadzą do stagnacji i pogłębiania się negatywnych zjawisk.

Dodatkowym czynnikiem różnicującym badane miejscowości był typ jednostki samorządowej. W badaniach mieliśmy do czynienia zarówno ze środowiskami typowo wiejskimi, w których rytm życia jest, w znacznej mierze, regulowany porami roku, oferta usług bywa ograniczona, a ważnym problemem okazuje się rozproszenie siedlisk ludzkich (np. jeden z badanych, charakteryzując swoją gminę, użył określenia *konglomerat 23 różnych miejscowości*, jak i z ośrodkami miejskimi, głównie środowiskami małomiasteczkowymi, gdzie charakter wspólnot w znacznej mierze zależy od ekonomicznej sytuacji jednostki samorządowej oraz od uwarunkowań i charakterystyk lokalnego rynku pracy.

Zdarza się, że wiejski charakter gmin determinuje aspiracje życiowe mieszkańców, a tym samym wpływa na zakres odczuwanych przez nich potrzeb. W tym wymiarze niejednokrotnie decydujące okazują się być przekonania dotyczące szans i ograniczeń wynikających z uwarunkowań lokalnych: możliwości zabezpieczenia potrzeb egzystencjalnych, edukacyjnych, społecznych, czy ekonomicznych. W oczywisty sposób przekonania te pozostają związane z sytuacją materialną rodziny (a zatem możliwością zapewnienia dzieciom edukacji na poziomie wykraczającym poza ofertę lokalnych szkół), wyuczonymi postawami, pozostającymi pod wpływem określonych oddziaływań społecznych, oraz z dostępnością i jakością usług publicznych realizowanych przez instytucje samorządowe.

Tutaj gmina jest typowo rolnicza (...), co też często niestety jest powiązane z tym, że chęć wysokiej jakości edukacji nie jest priorytetem tak naprawdę (...). Ktoś wie, że przejmie gospodarstwo i już w podstawówce potrafi powiedzieć, że on będzie rolnikiem i jemu nie trzeba się uczyć. (Ksiądz)

Dodatkowym, istotnym problemem części terenów wiejskich pozostaje odczuwany, niekorzystny wpływ społecznego dziedzictwa dawnych PGR. W gminach, których problem ten dotyczy, obserwować można swego rodzaju enklawy biedy i społecznego wykluczenia – wsie lub osiedla popegeerowskie, zamieszkane przez rodziny znajdujące się obecnie w trudnej sytuacji ekonomicznej, o niskim poziomie wykształcenia, często nastawione roszczeniowo wobec instytucji publicznych.

Cechą charakterystyczną też jest to, że jest tu dużo osiedli popegeerowskich, takich ośrodków, gdzie kultura czy szkoła docierają z oporami. Większość tych dzieci ma taką mentalność wykształconą, gdzie trudno je przekonać do jakiegokolwiek aktywności (...). Tam dzieci niektóre mają takie mocne problemy z wykluczeniem społecznym; zresztą całe rodziny. (Dyrektor zespołu szkół)

O nieco odmiennych uwarunkowaniach możemy mówić w przypadku środowisk małomiasteczkowych, gdzie wśród elementów decydujących o potrzebach społecznych wskazać należy przede wszystkim ofertę lokalnego rynku pracy, stan infrastruktury technicznej oraz dostępność i jakość różnego rodzaju usług oferowanych przez podmioty publiczne i prywatne (w tym przede wszystkim usług komunalnych, edukacyjnych, zdrowotnych, opiekuńczych oraz tych związanych z szeroko rozumianą sferą kultury). Istotną kwestią pozostaje także sposób społecznego postrzegania i definiowania indywidualnych perspektyw rozwojowych związanych z miejscem zamieszkania. Problem ten okazuje się być szczególnie istotny w grupie młodych mieszkańców, często upatrujących indywidualnych możliwości rozwoju w większych ośrodkach.

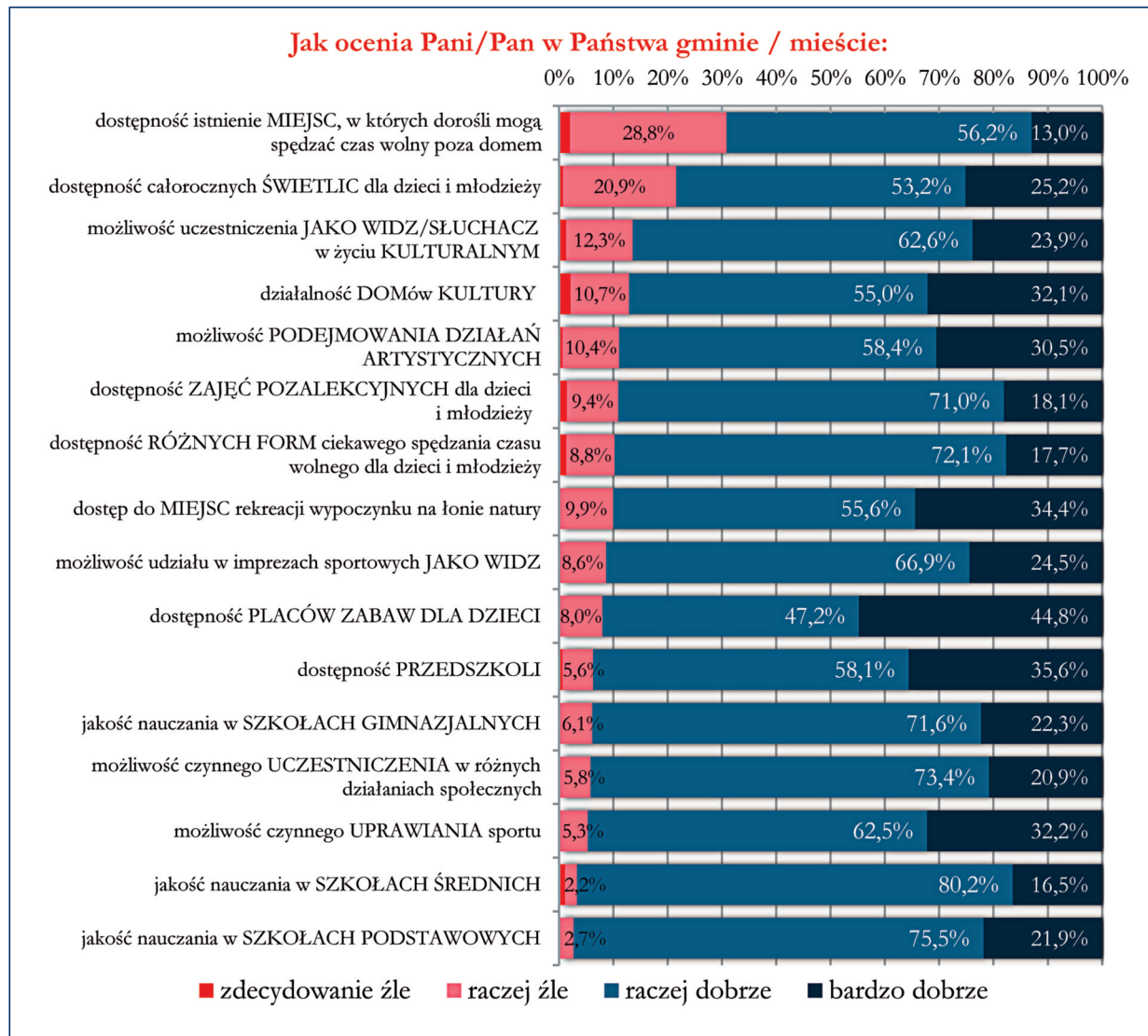
W tym właśnie kontekście znaczenia nabiera działalność lokalnych instytucji oraz dostępność i jakość gminnej infrastruktury społecznej. Szkoła, świetlica wiejska, działająca remiza czy biblioteka – niejednokrotnie wyznaczają szanse rozwoju aktywności mieszkańców. W niektórych gminach z dumą podkreślano fakt ocalenia małych szkół wiejskich przed likwidacją. Wskazywano, że placówki te są lokalnymi centrami życia kulturalnego, a ich zamknięcie może prowadzić do ograniczenia społecznych aktywności. Przeświadczenia te znajdowały często potwierdzenie w jednostkach, w których zachodzące procesy demograficzne wymusiły zamykanie placówek.

Dopóki były szkoły, to jeszcze coś istniało. Potem szkoły zaczęły się same zamykać z braku dzieciaków. Po tym jak umierają szkoły, to życie kulturalne zamiera. Szkoła jest jakimś miejscem spotkań. (Dyrektor zespołu szkół)

Czasem ciężko jest zmobilizować ludzi do wspólnych prac, nawet związanych uporządkowaniem terenu. Organizując z sołtysem zebranie, to nie ma frekwencji. Nie mamy szkoły podstawowej, nie ma biblioteki. Nie ma szkoły, to nie ma życia we wsi. (Przewodniczący rady gminy)

Oferta związana z funkcjonowaniem infrastruktury społecznej wpływa na możliwość zaspokajania potrzeb uczestnictwa w kulturze i życiu lokalnym, rozwijania zainteresowań, poszerzania wiedzy, czy rozwoju umiejętności oraz przyczynia się do propagowania zaangażowania w sprawy publiczne. Bibliotekarze uczestniczący w badaniu sondażowym pozytywnie oceniali w swoich gminach jakość nauczania w szkołach (wszystkich typów), dostępność przedszkoli i placów zabaw dla dzieci, możliwość czynnego uprawiania sportu i udziału w imprezach sportowych, możliwość czynnego uczestniczenia w różnych działaniach społecznych oraz dostęp do miejsc rekreacji i wypoczynku na łonie natury. Dla wymienionych obszarów odsetek ocen „raczej dobrze” i „bardzo dobrze” wynosił łącznie powyżej 90%. Stosunkowo najgorzej oceniono dostępność całorocznych świetlic dla dzieci i młodzieży oraz dostępność miejsc poza domem, w których czas wolny mogą spędzać dorośli. W tych dwóch przypadkach suma odsetków ocen negatywnych „raczej źle” i „bardzo źle” była wyższa niż 20% (odpowiednio: 21,6% i 30,9%). Warto przy tym zauważyć, że w przypadku części wymienionych w kwestionariuszu elementów oferty usług społecznych, ocena okazała się mieć istotny statystycznie związek z ogólną oceną jakości życia w gminie. Otóż w tych gminach, w których wyżej oceniono: dostępność przedszkoli, dostępność placów zabaw dla dzieci, dostępność świetlic całorocznych dla dzieci i młodzieży, dostępność zajęć pozalekcyjnych dla dzieci i młodzieży, dostępność różnorodnych form ciekawego spędzania wolnego czasu dla dzieci i młodzieży, działalność domów kultury, dostępność miejsc, w których dorośli mogą spędzać czas wolny poza domem oraz dostęp do miejsc rekreacji w najbliższej okolicy – warunki życia postrzegane były jako lepsze.

Rysunek 4: Ocena oferty usług społecznych w gminie / mieście

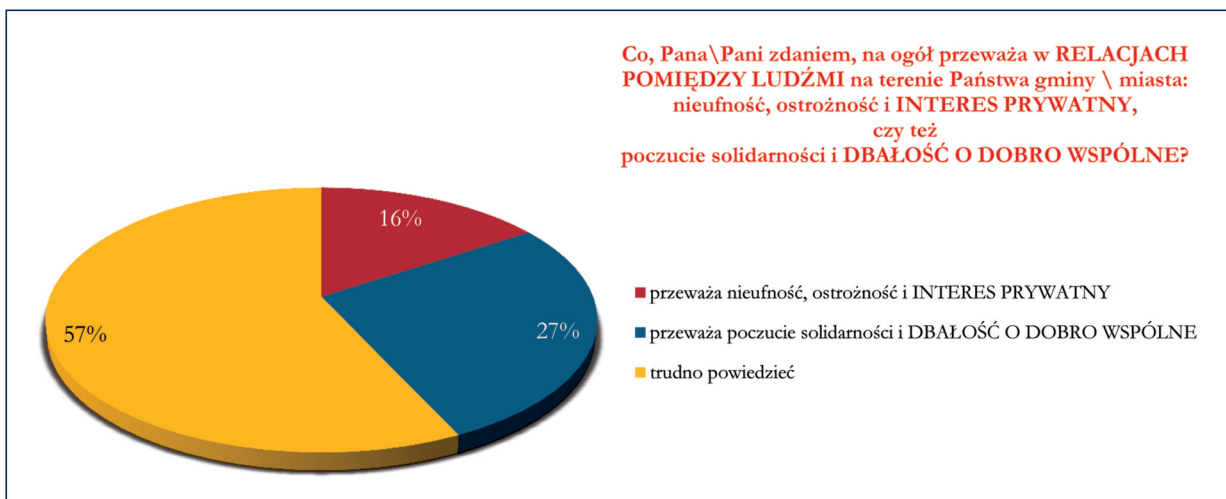

Interpretując uzyskane w badaniu oceny wybranych lokalnych usług społecznych, należy pamiętać, że co do zasady odwzorowują one poglądy pracowników określonego typu instytucji – przedstawicieli bibliotek, które same w sobie często były organizatorami wielu aktywności bądź aktywnie współpracowały z innymi instytucjami publicznymi na terenie gminy. Dane te w żadnym wypadku nie mają charakteru reprezentatywnego dla ogółu społeczności poszczególnych jednostek objętych badaniami i nie koniecznie mogą być odczytywane jako wyraz opinii dominujących w różnych grupach społecznych. Świadomość różnorodności potrzeb społecznych, a w konsekwencji także możliwych rozbieżności w zakresie oceny oferty związanej z działalnością instytucji publicznych i funkcjonowaniem infrastruktury społecznej, zaprezentował jeden z badanych burmistrzów, gdy w ramach opowieści o swoim mieście stwierdził: *myślę, że dla tych ludzi dorosłych to jest dobre miejsce do życia, a dla tych mniej dorosłych, czyli dla ludzi młodych, jest to zbyt nudne i monotonne.*

Wśród pozostałych czynników różnicujących badane miejscowości wskazać należy, wspomniane już wcześniej, kwestie związane z uwarunkowaniami budowania kapitału społecznego i kształtowaniem się publicznej aktywności mieszkańców. Elementem zasadniczym, leżącym u podstaw gotowości do społecznego zaangażowania, podejmowania działań na rzecz lokalnej społeczności, czy choćby tylko uczestnictwa w życiu publicznym – są podzielane przez mieszkańców przekonania na temat natury relacji społecznych panujących w lokalnym środowisku. Kształtowane są one m.in. przez rozmaite doświadczenia życiowe, wykształcenie, charakter wykonywanej pracy, miejsce zajmowane w strukturze społecznej, oddziaływanie najbliższego środowiska (rodziny, sąsiadów, grupy znajomych), treści znajdujące się w publicznym obiegu informacyjnym, działania podejmowane przez instytucje publiczne i lokalnych liderów oraz wiele innych, czasem bardzo istotnych czynników. W efekcie, lokalne szanse rozwoju kapitału społecznego w znacznej mierze warunkowane są zarówno postawami i przekonaniem mieszkańców, jak i działalnością kluczowych, instytucjonalnych aktorów życia lokalnego.

W badaniu sondażowym poproszono bibliotekarzy o ocenę stanu relacji społecznych panujących na terenie gminy (miasta), w którym znajdowała się biblioteka. Pytanie, które zadano respondentom brzmiało: „Co, Państwa zdaniem, na ogół przeważa w relacjach pomiędzy ludźmi na terenie gminy: nieufność, ostrożność i interes prywatny, czy też poczucie solidarności i dbałość o dobro wspólne?”. Pierwszą odpowiedź wybrało 16% respondentów, drugą 27%, a większość badanych bibliotekarzy (57%) nie zdecydowała się na wybór żadnej z tych kategorii. Interpretując te wyniki, warto zwrócić uwagę na dychotomiczny charakter zadane pytania oraz na fakt, że odpowiedź neutralna (trudno powiedzieć) zdaje się w nim pełnić rolę neutralną – jej wybór jest wyrazem braku zarówno ocen negatywnych, jak i pozytywnych w tym zakresie. W badaniu nie stwierdzono, aby przekonanie o wysokiej jakości życia w środowisku lokalnym była statystycznie powiązana z przekonaniem o przewadze w relacjach społecznych poczucia solidarności i dbałości o dobro wspólne. W odniesieniu do omawianej kwestii nie zaobserwowano też znaczących różnic między typami gmin.

Rysunek 5: Opinie bibliotekarzy na temat relacji społecznych w ich gminach

Jeszcze raz w tym miejscu należy zwrócić uwagę, że powyższe dane odwzorowują opinie bibliotekarzy, czyli osób funkcjonujących na co dzień w określonych uwarunkowaniach społecznych i instytucjonalnych, narzucających szczególną perspektywę patrzenia na rzeczywistość. O jej specyfice świadczą mogą wielokrotnie identyfikowane w wywiadach różnice poglądów i sposobów patrzenia na lokalną rzeczywistość – dość często odmiennie postrzegana przez przedstawicieli bibliotek i reprezentantów innych instytucji. Przykładem mogą być poniższe dwa cytaty (odnoszące się do tej samej miejscowości).

Nasza gmina przede wszystkim to jest społeczność, która jest tak fajnie zjednoczona i naprawdę widać to na każdym kroku (...) Jesteśmy bardzo fajnie zjednoczeni. Poza tym społeczność tutaj lokalna bardzo chętnie się udziela we wszystkim. (Dyrektorka biblioteki)

Generalnie tutaj to środowisko jest bardzo odporne, jeśli chodzi o działania, o współpracę. Nie chcę generalizować, nie chcę mówić o wszystkich, ale generalnie bardzo ciężko jest ludzi pozyskać do współpracy. Ci, co są, tacy ochotnicy, którzy pracują, którzy działają, to naprawdę pracują bardzo intensywnie i efekty ich pracy widać, ale to są jednostki. (Dyrektorka szkoły)

Badania jakościowe (realizowane w różnych środowiskach) wyraźnie wskazały, że ważnym problemem dotyczącym wiele spośród objętych nimi miejscowości jest odczuwalny brak społecznego zaufania. Wyraża się on niechęcią do aktywności, podejmowania publicznie dostrzeganych inicjatyw, czy jak to często określano – „wychylania się”. W konsekwencji, w wielu miejscowościach mieszkańcy nie traktują obcych z otwartością i niechętnie pomagają innym w codziennych sprawach. Bywa, że relacje społeczne nacechowane są zazdrością (czy wręcz zawiścią). W szczególny sposób takie postawy dotyczą osoby aktywne, które posiadane bywają o brak bezinteresowności, realizację ukrytych celów, czy wręcz chęć osiągnięcia określonych korzyści.

Nie ufają sobie na pewno i to chyba nie lubią tej swojej bezradności niektórzy. Jak komuś się coś wiedzie, czy jak ktoś coś potrafi, np. dorobić sobie, czy tam mieć troszeczkę lepiej w życiu, to zaraz są tak zazdrośni i zawistni. (Komendant OSP Nowakowo)

Oczywiście, zdarzają się przypadki całkowicie odmienne, w których widoczna jest integracja mieszkańców, wsparta głównie na pozytywnym wartościowaniu dziedzictwa społeczności lokalnej, podkreślaniu jej wyjątkowości oraz promowaniu różnych powiązanych z nią aktywności. Takie pozytywne wartościowanie tożsamości zbiorowej często stanowi najważniejszy mechanizm, generujący kapitał społeczny w gminie. W opinii części badanych – obok poprawy warunków życia, w tym przede wszystkim rozwoju rynku pracy oraz budowy infrastruktury technicznej – może to być jeden z głównych czynników skłaniających młodzież do porzucenia chęci emigracji.

Powstawanie nowych stowarzyszeń jest również postrzegane jako wyraz związku z gminą, zaangażowania mieszkańców w jej rozwój i obserwowanego na przestrzeni ostatnich kilku lat zwrotu ku lokalizmowi i lokalności, czego przejawem jest fakt, że mieszkańcy rekonstruują lokalne tradycje, np. próbują tworzyć swoje stroje [lokalne]. (Ksiądz proboszcz)

Niebagatelną rolę w budowaniu poczucia związków ze środowiskiem lokalnym, w kształtowaniu lokalnej tożsamości społecznej, poczucia sprawstwa i wpływu mieszkańców na sprawy gminy/miasta pełnią lokalne podmioty publiczne (przede wszystkim instytucje samorządowe) oraz lokalnie działające grupy społeczne. Szczególne znaczenie mają przy tym działania podejmowane przez liderów samorządowych.

To taki jest mój konik. Jak przyszedłem, to nie było ani jednego koła gospodyń. Teraz jest czternaście. Niektóre to powstawały na zasadzie takiej, że sołtysa wołałem, opierdalałem, że 'nie zrobisz koła, to jesteś dziad' i dzięki temu powstało. I większość tych kół doskonale daje radę. Jeżdżą po różnych wystawach i tak dalej (...) Było siedem straży, teraz jest osiem straży (Burmistrz)

Studia przypadku, zrealizowane w środowiskach wiejskich, szczególnie w peryferyjnych lokalizacjach, pozwoliły na identyfikację charakterystycznych wzorów relacji społecznych: silnych w obrębie pojedynczych wsi, lecz znacznie słabszych na poziomie całej gminy. Poczynione obserwacje prowadzą do wniosku, że aktywność mieszkańców w tego typu środowiskach często przybiera postać ognisk działalności społecznej – realizowana jest przede wszystkim w ramach osadzonych w konkretnych miejscowościach stowarzyszeń, oddziałów OSP, rad parafialnych, kół gospodyń wiejskich, itp., przy czym zakres terytorialnego oddziaływania owych ognisk jest na ogół ograniczony (najczęściej grupy te funkcjonują na terenie i na rzecz poszczególnych wiosek). Warto jednak podkreślić, że ogniskowość społecznej działalności wcale nie musi oznaczać jej antagonizacji – pomiędzy działającymi grupami społecznymi dochodzi do współpracy (choć często jedynie okazjonalnej) – i na ogół nie obserwuje się jakiegś zasadniczej nieufności czy wzajemnej niechęci. Niemniej, charakterystyka owej działalności skłania do stawiania pytań o spójność relacji międzyludzkich w wymiarze całej gminy.

Są podziały pomiędzy miejscowościami oraz pomiędzy mieszkańcami rdzennymi i napływowymi – nie ma tej integracji pomiędzy mieszkańcami, czyli np. jedna wioska nie integruje się z drugą wioską. (Prezes stowarzyszenia)

Bierność w zakresie działań społecznych bywa szczególnym problemem niektórych małych miast, choć – jak się wydaje – jej przyczyny mają nieco inną naturę. W znacznej mierze upatrywać ich można w problemach ekonomicznych (w niektórych przypadkach będzie to apatia związana z utrzymującym się brakiem pracy, w innych obciążenie pracą, niejednokrotnie niskopłatną), ale istotną rolę odgrywa także brak tradycji społecznego zaangażowania, dziedziczenie postaw bierności wykształconych w czasach poprzedniego ustroju oraz (wspomniane już wcześniej) zjawisko odpływu bardziej przedsiębiorczych jednostek do większych ośrodków. Stabilność demograficzna oraz choćby podstawowe bezpieczeństwo ekonomiczne mieszkańców bez wątpienia należą do głównych warunków poprzedzających rozwój świadomości i aktywności społecznej w mniejszych ośrodkach.

Mi się wydaje, że taki marazm trochę w naszym mieście jest. Ludzie są tacy oporni, żeby cokolwiek zrobić tutaj. Trochę pewnie hamuje brak pieniędzy, tak mi się wydaje. (Małe miasto, prezes Społecznej Rady Kultury)

Lokalna polityka kulturalna i działalność instytucji kultury

Podstawową kwestią we wszelkich analizach dotyczących funkcjonowania lokalnych sektorów usług publicznych powinna być szeroka refleksja nad priorytetami działalności władz samorządowych. Nie sposób bowiem rozważać znaczenia poszczególnych działań podejmowanych przez lokalnych liderów (tak reprezentantów urzędu, jak i przedstawicieli rad) bez odniesienia ich do całokształtu gminnej polityki społecznej i gospodarczej. Skuteczny rozwój lokalny, w sytuacji ograniczonych zasobów, na ogół oznacza konieczność skoordynowanego wykorzystania rozmaitych środków w celu maksymalizacji pożądanego efektów (także tych bezpośrednio niezamierzonych) – polityka rozwojowa w takim ujęciu zyskuje zatem na efektywności wtedy, gdy przyjmuje spójne, skonkretyzowane cele, gdy korzysta z synergii efektów podejmowanych działań²³, gdy angażuje potencjał różnych aktorów (interesariuszy²⁴) i gdy realizowana jest w sposób zrównoważony (a przynajmniej ze świadomością konsekwencji istnienia rozmaitych, bywa że niespójnych, potrzeb). Innymi słowy, sukces rozwojowy w znacznej mierze zależy od skutecznego, skoordynowanego wykorzystania istniejących, lokalnych zasobów (społecznych, ekonomicznych i środowiskowych²⁵). Oczywiście, najważniejszym problemem w tym procesie jest istnienie (bądź brak) świadomości długofalowych efektów wdrażanych polityk publicznych. Liderzy lokalni swoimi decyzjami często wyznaczają bowiem możliwości podejmowania na terenie gminy różnych aktywności – zakładane cele rozwojowe wpływają na zakres prowadzonej lokalnie działalności społecznej, określają znaczenie działalności poszczególnych instytucji, czy wyznaczają zakres i kierunki współpracy reprezentantów administracji z przedstawicielami mieszkańców. Podkreślić należy, że decyzje te w zasadniczy sposób kształtują lokalną ofertę usług publicznych, których zakres i charakter oddziałuje na jakość życia mieszkańców gminy.

Uczestnictwo w kulturze

W trakcie badań zidentyfikowano częste przypadki rozbieżności w zakresie preferencji związanych z formami realizacji lokalnych działań kulturalnych, różnicujące poglądy reprezentantów

²³ Por. W. Kłosowski, J. Warda, *Wyspy szans. Jak budować strategię rozwoju lokalnego*, Bielsko-Biała: Warda&Kłosowski Consulting, 2001; Bryson, J. M., Van den Ven, A. H., Roering, W. D. (1987) "Strategic Planning and the Revitalization of the Public Service" [w:] Robert Denhardt i Edward Jennings, Jr. (red.) *Toward a New Public Service*, Columbia, MO: University of Missouri, Extension Publications; Gawroński, H. (2010) *Zarządzanie strategiczne w samorządach lokalnych*, Warszawa: Oficyna Wolters Kluwer business.

²⁴ Por. *Państwo i my. Osiem grzechów głównych Rzeczypospolitej*, redakcja: J. Hausner, S. Mazur; Fundacja Gospodarki i Administracji Publicznej, Kraków 2015.

²⁵ Por.: Dalal-Clayton B. i. in., *National sustainable development strategies: experience and dilemmas*; Environmental planning issues, 1994, nr 6; także: C. Trutkowski (red.) *Badania jakości usług publicznych w samorządzie lokalnym*, Poznań: ZMP 2011.

instytucji kultury oraz przedstawicieli mieszkańców, czy też instytucjonalnie niezaangażowanych liderów społecznych. Dla ilustracji można w tym miejscu przywołać wypowiedzi szefowej jednego z ośrodków kultury, które wskazywały na znaczenie, jakie w działalności kierowanej przez siebie placówki przypisywała aktywnościom zogniskowanym w sferze kultury wysokiej (twórczość artystyczna, edukacja muzyczna oraz plastyczna dzieci i młodzieży, wystawy, pokazy, koncerty muzyki poważnej, itp.). To one wyznaczały zakres pożądanych i wspieranych przez nią inicjatyw. Konsekwencje takiego podejścia były jednak dość rozczarowujące – stosunkowo bogata oferta ośrodka, w ocenie samej kierowniczkii, spotykała się z bowiem ograniczonym zainteresowaniem potencjalnych odbiorców. Przykład ten stanowi doskonałą ilustrację rozminięcia się oferty instytucji kultury z rozpowszechnionymi oczekiwaniami społecznymi, a jednocześnie wskazuje na zasadniczy dylemat, z którym liderzy wszystkich tego typu podmiotów powinni się zmierzyć: z jednej strony ignorowanie niewysublimowanych oczekiwań mieszkańców skutkować może wyalienowaniem działalności placówek kultury z obszaru lokalnych aktywności, z drugiej jednak trudno sobie wyobrazić rezygnację tych instytucji z realizacji kulturotwórczych działań o charakterze misyjnym.

Problem ten staje się ważny w kontekście rozróżnienia pomiędzy kwestią dostępu do kultury a kwestią rzeczywistego, realnego uczestnictwa w niej. Jak (z pewnym uproszczeniem) zauważa Wojciech Kłosowski, uczestnictwo w kulturze to „aktywny udział człowieka w tych obszarach życia, które on sam odczuwa jako »kulturę« (i w tym sensie są one dla niego ważne), nie zaś w tych obszarach, które za »ważne« i »kulturalne« uznało społeczeństwo”²⁶. Chęć tak rozumianego uczestnictwa będzie pochodną indywidualnie odczuwanych potrzeb, które warunkowane są, jak wiadomo, różnymi czynnikami związanymi z wykształceniem, pozycją społeczną, sytuacją rodzinną i zawodową, wyznawanymi wartościami, postawami, itp.²⁷ i jako takie, w perspektywie kształtowania oferty instytucji kultury, wymagają starannego rozpoznania. Wyniki zrealizowanych badań wskazują jednak, że aktywności prowadzące do systematycznej diagnozy potrzeb mieszkańców w tej sferze należą do rzadkości.

Nieco inaczej wygląda sprawa dostępu do kultury, który warunkowany jest zdolnością instytucji lokalnych „do zmniejszania lub likwidowania barier w korzystaniu przez zainteresowanych obywateli z kultury oferowanej przez te instytucje”²⁸. Dostęp do kultury można zatem ujmować w kategoriach potencjału lokalnych podmiotów działających w sferze kultury oraz w wymiarze jego urzeczywistniania. Z pewnością będzie on ograniczany barierami natury ekonomicznej (niewystarczające fundusze na prowadzenie działalności, w tym braki

²⁶ Kłosowski, W., *Uczestnictwo a dostęp*, w: W. Kłosowski (red.) „Kierunek kultura. W stronę żywego uczestnictwa w kulturze”, Mazowieckie Centrum Kultury i Sztuki, Warszawa, 2011; str. 43; por. także: Bukraba-Rylska I., W. Burszta, *W Polsce lokalnej. Między uczestnictwem w kulturze a praktykami kulturowymi*; w: „Stan i zróżnicowanie kultury wsi i małych miast w Polsce”, pod red. I. Bukraby-Rylskiej i W. Burszty, Narodowe Centrum Kultury 2011.

²⁷ Por. Dziubińska-Michalewicz M., Kojder A., *Uczestnictwo w kulturze mieszkańców Polski*; Kancelaria Sejmu, Biuro Studiów i Ekspertyz, Raport 215, 2003; także: Kisiel P., *Współczesne wzory uczestnictwa w kulturze*, w: J. Hausner, A. Karwińska, J. Purchla *Kultura a rozwój*, Narodowe Centrum Kultury, 2013.

²⁸ Kłosowski W., op. cit., str. 48.

kadrowe, ale także zbyt wysokie koszty uczestnictwa dla odbiorców), przestrzennej (oddalenie miejsc realizacji oferty kulturalnej i problemy komunikacyjne), organizacyjnej (niedostosowanie organizacji pracy placówki do potrzeb i możliwości mieszkańców, np. ograniczony czy niefunkcyjny czas działalności, nieefektywne wykorzystanie wyposażenia), oraz architektonicznej (utrudniony dostęp dla klientów ze szczególnymi potrzebami, ograniczona powierzchnia użytkowa, itp.)²⁹.

Powyższe rozróżnienie nabiera szczególnego znaczenia w kontekście tworzenia oferty instytucji kultury, która powinna być kształtowana pod kątem zaspokajania potrzeb różnych kategorii odbiorców. Z jednej strony oznacza to oczywiście konieczność dostosowania jej do specyficznych, społecznie wytwarzanych oczekiwań i pragnień, z drugiej jednak, w kontekście publicznego finansowania działalności tych instytucji, należy zakładać jej użyteczność w odniesieniu do realizacji założonych, lokalnych celów rozwojowych (przede wszystkim związanych z kształtowaniem i wzmacnianiem wspólnoty). W trakcie badań jednak jedynie sporadycznie natrafiano na przejawy świadomości tak zarysowanych wyzwań, związanych z kształtowaniem oferty kulturalnej.

Jeśli oni [mieszkańcy] – w dużym cudzysłowie – przekazują pieniądze, które ja dostaję na prowadzenie tego ośrodka, to ja powinienem postarać się zrobić tak, żeby oni z tego korzystali. Czyli powstają te zespoły, powstają nowe imprezy (...). [Ale] na pewno nigdy nie powiem, że – słuchajcie, jeśli oni chcą tylko disco polo, to ja zrobię cztery imprezy disco polo i nic nie będę robił. To nie o to chodzi. (Dyrektor Gminnego Ośrodka Kultury i Rekreacji)

W wielu wypadkach brak strategicznego wymiaru myślenia o działalności placówek kulturalnych (któremu najczęściej towarzyszyła absencja efektywnego rozpoznania potrzeb społecznych) skutkowało ograniczeniem oferty do zajęć angażujących wyłącznie dzieci i młodzież³⁰. Reprezentanci różnych środowisk dość zgodnie w tym kontekście twierdzili, że aktywizacja dorosłych mieszkańców przebiega niezwykle opornie – trudno przełamać ich bierność, zachęcić do podejmowania jakichkolwiek inicjatyw, czy choćby skłonić do bardziej zaangażowanego uczestnictwa w życiu społecznym. Jeden z burmistrzów zwrócił uwagę, że postawy charakteryzujące tę grupę³¹ można określić jako „uczestniczenie w konsumowaniu”, co po

²⁹ Por. Kłosowski (op. cit. str. 48), który wymienia także bariery natury kulturowej („nie wiem, jak się ubrać na koncert, nie jestem pewien, jak się tam zachować”) i mentalnej („te wszystkie instytucje odstraszały mnie swoją nadętą atmosferą, peszą, zniechęcają”) (...) instytucje powinny brać odpowiedzialność za swój wizerunek i jeśli jest on odpychający, a nie przyciągający, to także ich wina”). Powstaje jednak wątpliwość, w jakim zakresie bariery te są ograniczeniem dostępu, a w jakim związane są z brakiem chęci uczestnictwa. Z pewnością mają one inną naturę, niż bariery bezpośrednio związane z kondycją i funkcjonowaniem instytucji.

³⁰ Warto zwrócić uwagę, że zgodnie z wynikami ogólnopolskich badań sondażowych zrealizowanych w 2014 roku przez GUS, oraz w świetle gromadzonych przez tę instytucję danych sprawozdawczych wykazywanych przez domy i ośrodki kultury, kluby i świetlice „znaczący odsetek uczęszczających do domów i ośrodków kultury stanowią osoby w wieku poniżej 15 lat” – por. raport „Uczestnictwo ludności w kulturze w 2014 r.”, GUS 2016, str. 89.

³¹ Jak zauważają M. Dziubińska-Michalewicz i A. Kojder, „poza dość intensywnie uczestniczącą w różnych formach życia kulturalnego dość wąską elitą artystyczną, kulturotwórczą i częścią inteligencji wykonującą wolne zawody” (op. cit., str. 17).

pierwsze, oznacza przeważnie bierny udział w publicznych imprezach rozrywkowych i wydarzeniach sportowych, po drugie przejawia się brakiem zainteresowania przejmowaniem odpowiedzialności za organizację jakichkolwiek przedsięwzięć, a po trzecie charakteryzuje się roszczeniowym nastawieniem względem działalności instytucji publicznych.

Widząc jakieś masowe, zorganizowane przez miasto czy przez powiat imprezy, to różnie bywa. Czasem sporo ludzi przychodzi, uczestniczy, czasem mniej. Czyli jest jakiś taki problem bycia razem, spotkań jakichś takich i rozwijania tych więzi międzyludzkich, które tak, jak się obserwuje, to trochę gdzieś zanikają. Każdy jest zapracowany, nie ma czasu... (Dyrektor szkoły podstawowej)

Oczekujemy czegoś, ale jak nam to oferują, to nie bierzemy, bo... taki system chyba narzekania na coś. Sami nie wiemy, czego chcemy. Społeczeństwo nie jest zdecydowane. Ani nie chce zaangażować się i wziąć w tym udziału. (Dyrektorka Gminnego Ośrodka Kultury)

Koncentracja wysiłków placówek kultury na realizacji aktywności skierowanych do reprezentantów młodego pokolenia pozwala na podtrzymanie ich bieżącego funkcjonowania, a przy okazji na wypełnienie ciężącego na gminach ustawowego obowiązku zapewnienia dostępu do kultury. Choć owo ograniczenie najczęściej odbywa się w sposób niezamierzony, to zazwyczaj przebiega przy akceptacji lokalnych liderów (inwestowanie w rozwój młodzieży jest wszak kwestią pożądaną i niekontrowersyjną). Warto jednak zauważyć, że w takich sytuacjach bieżąca działalność instytucji kultury na ogół generalnie ogranicza refleksję nad celami lokalnej polityki kulturalnej. Skoro istniejąca oferta nie wzbudza nadmiernych kontrowersji, skoro postulaty zmian nie są formułowane, to najwygodniejszym podejściem jest akceptacja *status quo*. Nie należy przez to rozumieć, że działalność instytucji kultury jest nieistotnym elementem życia omawianych tu społeczności. Po prostu przez dorosłych mieszkańców jest ona traktowana głównie jako forma organizacji czasu wolnego dzieci i młodzieży oraz sposób okazjonalnej organizacji wydarzeń rozrywkowych. W wielu wypadkach tak zakreślone ramy gminnej działalności kulturalnej odpowiadają stanowi świadomości społecznej – w tym świadomości liderów, którzy nie upatrują w jej modelowaniu istotnych wyzwań.

Trudno było przekonać władze, żeby zainwestowały [w remont biblioteki]. Okna się sypały (...) najważniejsze były imprezy, one zresztą do tej pory są najważniejsze. Zaczęłam porównywać, jak to wygląda, że jedna impreza jednodniowa może kosztować 40 tysięcy, bo mam rozeznanie, a zdobycie 40 tysięcy na jakieś działania długofalowe jest bardzo problemowe. (Dyrektorka biblioteki)

W powyższym kontekście warto zwrócić uwagę na brak koordynacji realizacji różnego rodzaju zadań warunkujących zagospodarowanie czasu wolnego dzieci i młodzieży, za które na poziomie lokalnym odpowiadają poszczególne podmioty publiczne. Szczególnie wyraźnie ów brak koordynacji zauważalny jest w części środowisk wiejskich – przykładem może być choćby brak dostosowania funkcjonowania transportu szkolnego do godzin otwarcia placówek kultury, czy brak działań animacyjnych w istniejących świetlicach wiejskich (często zmodernizowanych i wyposażonych dzięki środkom unijnym).

Ostatnie autobusy odjeżdżają o 16.00. Mamy godzinę na to, żeby zatrzymać te dzieci tutaj, chociaż przez godzinę... Mamy w pobliżu bibliotekę, to mogą pójść tam, skorzystać z internetu. Z biblioteki tylko dzieci z [miejscowości gminnej] mogą korzystać do 17.00, ale inne do godziny 16.00 mogą z tego skorzystać. (Dyrektor zespołu szkół)

W części gmin instytucjom kultury udaje się rozszerzyć zakres działalności i wypracować ofertę zajęć dla osób w wieku emerytalnym. Wśród najczęstszych form aktywności angażujących seniorów wymienić można działalność kół gospodyń wiejskich, funkcjonowanie uniwersytetów trzeciego wieku, klubów seniora, zespołów śpiewaczych, pracowni rękodzielniczych, itp. Ważnym elementem łączącym te różnorodne przedsięwzięcia jest na ogół koordynacyjna rola placówki kultury (choć oczywiście zdarzają się także przypadki inicjatyw oddolnych). Niewątpliwie czynnikiem sprzyjającym aktywizacji seniorów jest fakt, iż reprezentanci tego środowiska na ogół dysponują większymi zasobami wolnego czasu. I choć badani twierdzili, że w ostatnich latach w zakresie działań angażujących reprezentantów starszego pokolenia można zaobserwować wzrost liczby inicjatyw, to jednocześnie dość często narzekali na wciąż dostrzeganą bierność i brak poczucia sprawstwa, które cechują postawy wielu starszych osób.

Ci starsi szczególnie zaczynają być coraz bardziej aktywni, zaczynają się częściej spotykać, częściej wychodzą z domu, także to mnie cieszy niemiłosiernie. (Dyrektor centrum kultury)

Tak samo jest u nas na Uniwersytecie [Trzeciego Wieku]. Mają niektórzy pretensje – »a by się to zrobiło« – zrób! Ja ci pomogę, zrób! A nie, czekają aż ktoś zrobi. Takich jest dużo, którzy czekają, żeby im przynieść, na tacy podać. (Przedstawicielka UTW)

Wzory kształtowania polityki kulturalnej

Podkreślić należy, że podobnie jak w przypadku wielu zadań realizowanych przez zdecentralizowane jednostki władzy publicznej, tak i w odniesieniu do działalności kulturalnej trudno mówić o jakiegokolwiek unifikacji praktyk podejmowanych przez instytucje samorządowe. Badania umożliwiły jednak określenie kluczowych uwarunkowań działalności instytucji kultury oraz pozwoliły na identyfikację różnych wzorów kształtowania lokalnej polityki kulturalnej.

Z jednej strony mieliśmy zatem do czynienia z jednostkami, w których działalność instytucji kultury niejako planowo przegrywała z różnymi innymi potrzebami, definiowanymi jako ważniejsze, pilniejsze, bardziej niezbędne. Na plan pierwszy wysuwają się tam inwestycje w infrastrukturę techniczną, wobec których, w sytuacji ograniczenia środków finansowych, oczekiwania instytucji kultury są marginalizowane, a ich działalność bywa sprowadzana do realizacji bardzo podstawowych, na ogół niskokosztowych zadań. Większe aktywności lub wydarzenia kulturalne (czy też po prostu społeczne) mają w wielu z tych gmin charakter okazjonalny i na ogół powiązane są z różnego rodzaju świątami lokalnymi (dożynkami, dniami miejscowości, festynami, itp.).

Wiem że kultura jest bardzo ważna, ale ja mam chwilowo inne priorytety, ważniejsze sprawy – dla mnie ważniejsze. (Przewodniczący rady gminy)

W omawianych jednostkach kultura nie jest sferą, której by przypisywano szczególne znaczenie, czy dostrzegano źródła rozwoju społecznego. Włodarze tych gmin często w ogóle nie znajdują uzasadnienia dla podejmowania istotnych działań zmierzających do poszerzania oferty kulturalnej miejscowych instytucji. Dla wielu z nich finansowanie takiej działalności jest wręcz „przejadaniem funduszy” – wydawaniem środków na ulotne, niewidoczne przedsięwzięcia. Tego typu postawy podyktowane bywają przekonaniem, iż członkom lokalnej społeczności zależy przede wszystkim na realizacji „twardych inwestycji”, rzutuujących na codzienne warunki życia (lepsze drogi, sprawnie działające oświetlenie uliczne, dostępna kanalizacja, itp.) i niejednokrotnie wzmacniane bywają odczuwaną obojętnością mieszkańców wobec różnych pojawiających się inicjatyw. W omawianych jednostkach bardzo często mamy zatem do czynienia z podejściem minimalistycznym, wynikającym po części z bardzo ogólnych, nieskonkretyzowanych uregulowań prawnych³², po części zaś będącym konsekwencją braku jakiegokolwiek lokalnej definicji celów tego typu działalności (przy narzuconym, prawnym obowiązku jej prowadzenia).

Mieszkańcy raczej się upominają na zebraniach wiejskich o oświetlenie, o drogi, o dojazdy. Kultura nie jest na pierwszym miejscu. (Przewodnicząca koła gospodyń wiejskich)

Tu u nas całe życie kulturalne to się skupia na tym, że ludzie przychodzą do sklepu po chleb – tam się wszystkich rzeczy dowiadują – to lokalna rozgłównia taka. I też jeden tylko sklep tu funkcjonuje. Po 16.00 to się życie tutaj kończy. (Kierowniczką filii biblioteki)

Nie słysząc postulatów mieszkańców, nie czując presji ze strony radnych – niektórzy władarze gminni wolą zatem koncentrować swoje wysiłki na działaniach bardziej spektakularnych i materialnie trwałych. W ich przekonaniu wyremontowana droga, wybudowana oczyszczalnia ścieków, odnowiona szkoła, oświetlona ulica czy zrewitalizowany rynek znacznie bardziej przemawiają do wyobraźni mieszkańców i utrwalają bieżące społeczne poparcie dla władz lokalnych, niż aktywności realizowane w murach instytucji kultury. Oczywiście, powstaje pytanie o zasadność przyjmowania tak zarysowanej perspektywy – wyniki zrealizowanych badań nie pozwalają bowiem uznać jej za całkiem niezasadną. Przeciwnie, jak można wnioskować na podstawie wypowiedzi części badanych, w wielu wypadkach odzwierciedla ona społeczne postrzeganie priorytetów inwestycyjnych w gminach. Warto jednak przy tym zauważyć, że dość rzadko wskazać możemy przypadki, w których społeczne potrzeby kulturalne byłyby w jakikolwiek świadomy sposób diagnozowane i analizowane. Raczej widoczne jest przyjmowanie swoistej, deterministycznej perspektywy: niesatysfakcjonujące warunki życia generują żądania inwestycji infrastrukturalnych, których realizacja, ze względu na niewystarczające zasoby, wymusza ograniczenie finansowania aktywności społecznych i działalności instytucji kultury. Mieszkańcy postawieni wobec alternatywy: odczuwalna bezpośrednio

³² Tj. dość ogólnymi zapisami Ustawy z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej.

poprawa infrastruktury albo nieokreślone korzyści społeczne – nierzadko wybierają wymierne efekty materialne. Jako znamienne potraktować przy tym można słowa jednego z uczestniczących w badaniu burmistrzów, który o potrzebach kulturalnych swoich obywateli powiedział: *jeżeli człowiek nie wie, czego nie doświadczył, to trudno mu jest tego pragnąć.*

Wyniki zrealizowanych badań wyraźnie wskazują, że sytuacja niedofinansowania działań instytucji kultury często ma swoje całkiem bezpośrednio zauważalne i odczuwalne konsekwencje. Z jednej strony, jak już wcześniej wspomniano, przyczynia się do negatywnych tendencji migracyjnych (szczególnie wśród reprezentantów młodszego pokolenia), z drugiej – szczególnie w przypadku jednostek położonych peryferyjnie względem większych ośrodków – prowadzi do powstania specyficznych mechanizmów adaptacyjnych, skutkujących przenoszeniem znacznej części aktywności życiowych poza pograżoną w społecznym marazmie gminę.

Sam wożę córki na zajęcia plastyczne do domu kultury w mieście. Ale to jest też tym spowodowane, że jest tam prężnie od lat działająca pracownia plastyczna, bardzo dobrze wyposażona, jest to miasto powiatowe. Prowadzi zajęcia pani, która jest bardzo dobrym plastykiem, dlaczego z tego nie skorzystać? (Przewodniczący rady gminy)

Na drugim biegunie sposobów realizacji polityki kulturalnej wskazać można jednostki, których liderzy upatrywali w działalności instytucji kultury sposobu na wzmocnienie lokalnej wspólnoty, często wprost deklarując, że aktywności podejmowane w tym obszarze służą integracji mieszkańców i budowaniu kapitału społecznego. W wypowiedziach przedstawicieli tych gmin często dało się zauważyć – swego rodzaju holistyczne – strukturalne podejście do myślenia o lokalnym rozwoju, w ramach którego gminę pojmowano jako system wielu wzajemnie oddziałujących, powiązanych elementów. Kultura w takim ujęciu nie jest traktowana jako odseparowany obszar aktywności, ale właśnie jako systemowy składnik, który ma istotny wkład w kształtowanie lokalnego rozwoju. Podkreślano, że rozwinięta sfera kultury, poprzez korzystne procesy społeczne, stymulacyjnie wpływa m.in. na lokalny krajobraz ekonomiczny, przyciągając do gminy potencjalnych inwestorów (a zatem także pracodawców) oraz sprzyja pozytywnym tendencjom demograficznym.

Ważne jest żeby to było dobre miejsce do życia, a jeszcze jak się znajdzie do tego pracę, to też fajnie. Zakłady pracy, też różne firmy, inwestują w miejscowości, gdzie widzą, że to życie kulturalne jest dobre, że ludzie chcą tu mieszkać – no to też stwarzają możliwości, czyli przyjeżdżają tam i swoje firmy otwierają. No przecież to wszystko musi współpracować, współdziałać. (Wicedyrektor MOSiR)

Powyższe deklaracje w wielu miejscowościach znajdowały potwierdzenie w konkretnych działaniach inwestycyjnych, zmierzających do zapewnienia instytucjom kultury odpowiedniej bazy lokalowej, oraz w konsekwentnie prowadzonej polityce kadrowej, zorientowanej na powierzanie funkcji kierowniczych w sferze kultury osobom, które wypełniają swoje obowiązki z pasją, wykazują się inicjatywą i chętnie sięgają po niestandardowe, innowacyjne rozwiązania organizacyjne i programowe. Warto podkreślić, że w jednostkach, o których tu

mowa, pojmowanie celów działalności i zadań stojących przed instytucjami kultury było na ogół dość rozpowszechnione i podzielane przez reprezentantów różnych środowisk. Można powiedzieć, że dość często identyfikowano w tym zakresie lokalny konsensus, wsparty na założeniu, że działalność (szeroko pojmowanych) instytucji kultury powinna przyczyniać się do integracji mieszkańców, wzrostu ich poczucia sprawstwa, a w dalszej perspektywie do poprawy jakości życia w środowisku zamieszkania.

Istotnym przejawem świadomego podejścia władz samorządowych do kształtowania polityki kulturalnej w skali gminy (szczególnie w jednostkach położonych na terenach wiejskich) bywają różnego rodzaju zabiegi zmierzające do dywersyfikacji i decentralizacji oferty kulturalnej. Opierają się one w znacznej mierze na praktykach organizacyjnych – obejmują np. rezygnację z odgórnej, centralnej organizacji świąt lokalnych na rzecz rozprzestrzenienia aktywności (festynów, zabaw, imprez) w różnych gminnych miejscowościach, czy planowe osadzenie instytucji społecznych (szkół, bibliotek, świetlic, itp.) w poszczególnych sołectwach. Takie podejście ma na celu jak najszersze udostępnienie kultury mieszkańcom oraz wsparcie oddolnego kształtowania życia kulturalnego.

Udało nam się nie likwidować szkół – czyli są te centra kultury w każdej miejscowości. Tak żeśmy to potraktowali w ubiegłej kadencji, jeszcze kadencję temu, że nie damy się zwariować i próbujemy te centra kultury utrzymać, bo jeżeli już się szkołę zamknie na wsi, to ta wieś dziczeje. (Przewodniczący rady gminy)

W tamtym roku napisaliśmy projekt doposażenia świetlic wiejskich. Świetlice dostały telewizory, gry z piłkarzykami, stoły do tenisa. Ci ludzie udostępniają to dla mieszkańców, młodzieży. (Dyrektor centrum kultury i sportu)

W niektórych badanych jednostkach zidentyfikowano systemowe rozwiązania, sprzyjające świadomemu kształtowaniu rozwoju sektora kultury. Przykładem może być powołanie w jednym z miast rady społecznej, skupiającej lokalnych liderów, przedstawicieli organizacji pozarządowych i reprezentantów lokalnych instytucji, która pełni rolę opiniotwórczą i doradczą w zakresie kształtowania lokalnej polityki kulturalnej. Prezentując tę inicjatywę burmistrz podkreślał, że chciałby, aby w jego mieście *wiele się działo, i aby mieszkańcy byli dobrze poinformowani o wszystkich wydarzeniach – opracujemy strategię rozwoju kultury, wyjdźmy szerokim programem imprez do mieszkańców.*

Wskazane powyżej dwa skrajne sposoby traktowania polityki kulturalnej, niezależnie od konsekwencji, które im towarzyszą, oznaczają świadome przyjęcie określonej perspektywy postrzegania znaczenia kultury w rozwoju lokalnym. Z jednej strony zidentyfikować można zatem jednostki samorządowe, w których działania podmiotów funkcjonujących w sferze kultury w sposób zamierzony traktowane są jako mniej ważne w całości wyzwań i problemów, z którymi muszą się mierzyć władze lokalne. W tej perspektywie bardziej konkretne, wyraziste i bieżące zadania, na ogół mające charakter podstawowy, społeczne dostrzegalne (niejednokrotnie ze względu na swój infrastrukturalny charakter) zyskują większe znaczenie.

Z drugiej strony – w jednostkach traktujących politykę kulturalną jako jeden z kluczowych priorytetów rozwojowych, odczuwalna jest świadomość korzyści płynących z angażowania mieszkańców w działania społeczne – świadomość pozytywnych, integracyjnych skutków działalności prowadzonej przez instytucje kultury oraz przekonanie, że rozbudowana oferta kulturalna może być istotnym elementem przewagi konkurencyjnej w wymiarze regionalnym.

W tym miejscu należy jednak zauważyć, że w przypadku znacznej części przebadanych jednostek samorządowych, żadna z powyżej zaprezentowanych charakterystyk kształtowania polityki kulturalnej nie ma w gruncie rzeczy zastosowania. Mowa tu o gminach, w których trudno jest w ogóle mówić o jakiejś świadomie podejmowanej polityce kulturalnej, czy o refleksji rozwojowej z nią związanej. W wielu miejscach mamy bowiem do czynienia z sytuacją, w której urząd udziela wprawdzie jakiegoś zwyczajowego, organizacyjnego i finansowego wsparcia dla działań realizowanych przez instytucje czy organizacje społeczne działające w sferze kultury, ale władze nie definiują siebie jako kreatorów polityki kulturalnej, a tym bardziej inicjatorów aktywności w tym obszarze. Często spotykaną praktyką jest bowiem przenoszenie odpowiedzialności za kształtowanie oferty kulturalnej na osoby zajmujące stanowiska kierownicze w odpowiednich, podległych samorządowi instytucjach, przy jednoczesnym ograniczeniu zainteresowania powszednią działalnością tych instytucji.

Moim zdaniem nie ma takiego całościowego planu, dokąd my idziemy, jeżeli chodzi o kulturę. Bo my do czegoś musimy dążyć, musimy mieć jakiś cel i priorytet, co chcemy przekazać. Zauważam, że takiego pomysłu ogólnego nie ma na to. (Dyrektor zespołu szkół)

Brak sprecyzowanej polityki kulturalnej oznacza w istocie akceptację istniejącego stanu rzeczy – aprobatę aktualnej formy i zakresu działalności podmiotów funkcjonujących w obszarze społecznych aktywności. Przyczyny tego stanu rzeczy tkwią zapewne w braku rozpowszechnionej refleksji nad skutkami działalności instytucji kultury oraz ich roli w kształtowaniu lokalnej tożsamości i budowaniu kapitału społecznego. Obrazują to wyniki ogólnopolskich badań zrealizowanych na przełomie 2014 i 2015 roku wśród liderów samorządowych³³ – zgodnie z nimi jedynie 12,1% badanych wskazało integrację mieszkańców jako element, który świadczy o sukcesie gminy lub miasta.

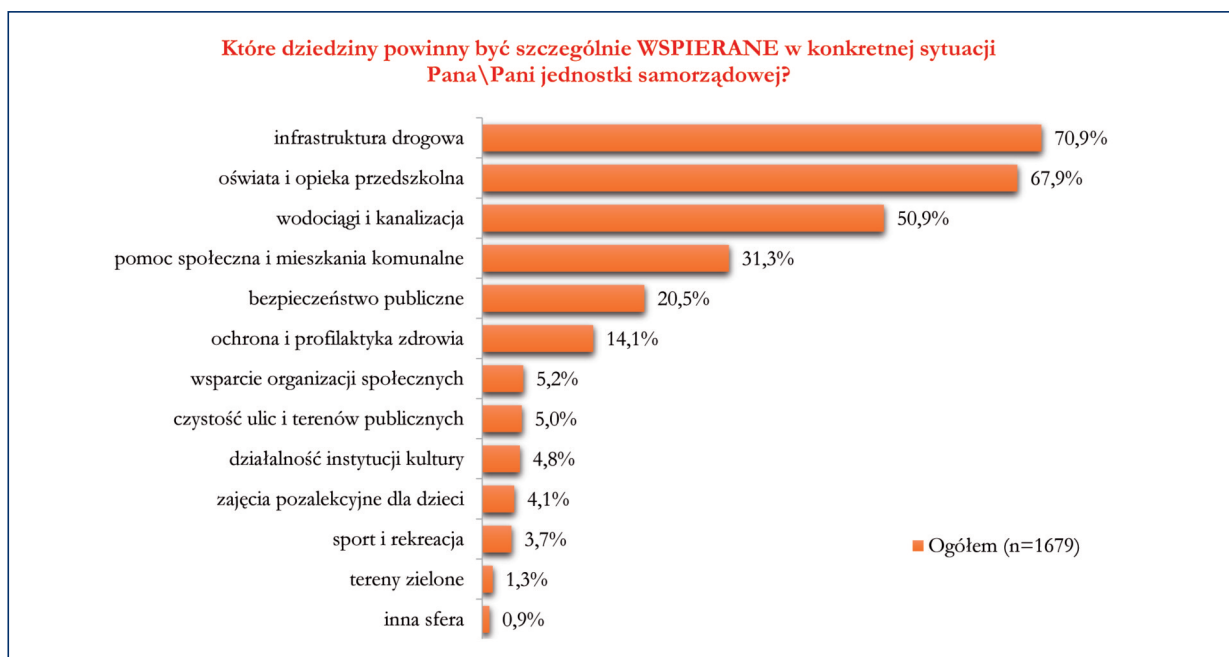
³³ Badania „Bilans kadencji 2010-2014” zrealizowane przez Cezarego Trutkowskiego, we współpracy z Anną Kur-niewicz dla Fundacji Rozwoju Demokracji Lokalnej, wśród wójtów, burmistrzów i prezydentów jednostek samorządowych.

Rysunek 6: Wyznaczniki sukcesu gminy / miasta (badanie FRDL "Bilans Kadencji 2010-2014"; odpowiedzi liderów samorządowych (wójtów, burmistrzów, prezydentów)

Jednocześnie w innych, dużych ogólnopolskich badaniach zrealizowanych wśród sekretarzy jednostek samorządu terytorialnego³⁴ ustalono, że wspieranie działalności instytucji kultury za jeden z priorytetów gminy uznano jedynie w 4,8% przypadków.

Rysunek 7: Priorytety budżetowe JST w deklaracjach sekretarzy jednostek.

³⁴ Badania „Zarządzanie rozwojem kadr samorządowych” zrealizowane pod kierownictwem C. Trutkowskiego przez Fundację Rozwoju Demokracji Lokalnej na przełomie 2015 i 2016 roku w 1703 JST.

W kontekście prezentowanych danych, warto zwrócić uwagę, że interwencji podjętej w ramach projektu „Biblioteka+. Infrastruktura bibliotek”, która skutkowałą doinwestowaniem placówek bibliotecznych, również nie zawsze towarzyszyła bardziej generalna refleksja dotycząca jej skutków społecznych czy rozwojowych – dość rzadko stawiano sobie bowiem pytanie o celowość podjętych działań w specyficznej sytuacji danej jednostki samorządowej i w odniesieniu do potrzeb konkretnej wspólnoty lokalnej. Bywało, że zadowoleniu ze zrealizowanej inwestycji (czasami dość spektakularnej) nie towarzyszyła mentalna zmiana tradycyjnego podejścia do funkcji instytucji kultury, w ramach którego działalność bibliotek ujmowana jest w kategoriach pracy z książką, domy kultury definiowane są jako miejsca organizacji imprez i różnego rodzaju zajęć, a szkoła kojarzy się wyłącznie z edukacją formalną.

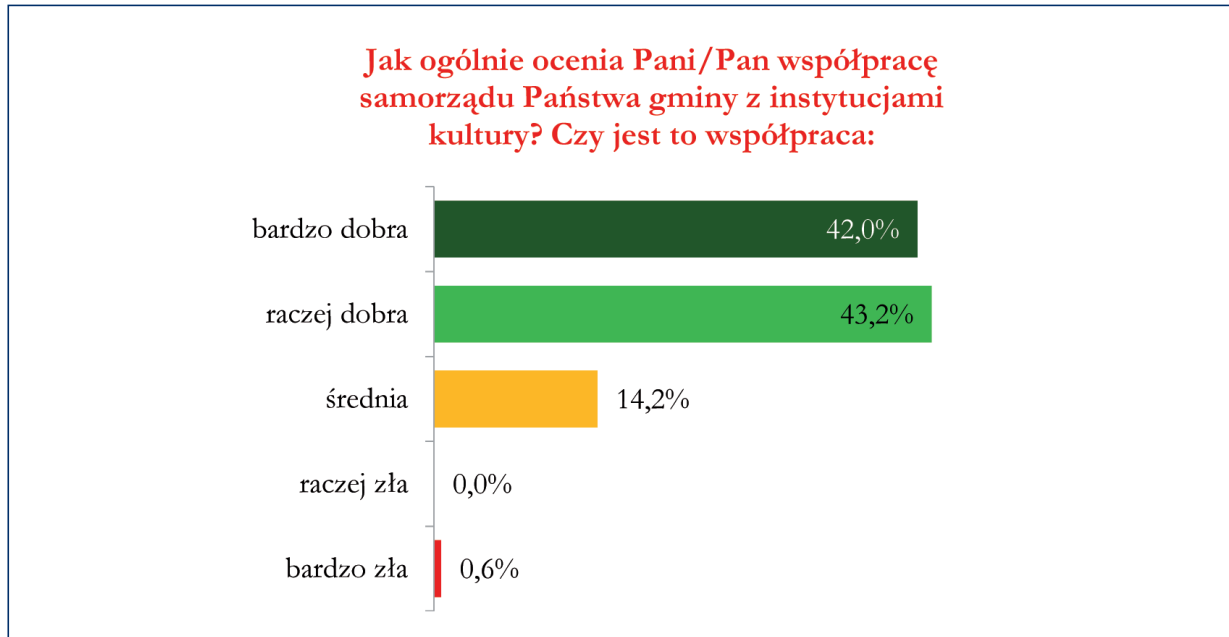
GOK – i to raczej przypuszczam, że będą szły w kierunku..., no nie wiem, ale przynajmniej to, co robimy do tej pory – to jest taka większa opieka nad zespołami, organizacją imprez takich plenerowych (...). Natomiast wszystko to, co by trzeba było zamknąć w jakiś pomieszczeniach, będzie skupiać się chyba w bibliotece. (Przewodniczący rady gminy)

Zdarza się, że demonstrowanemu brakowi głębszej refleksji nad rolą kultury w rozwoju społecznym towarzyszą praktyki utylitarne traktowania podmiotów działających w tej sferze jako pośredników w dostępie do funduszy zewnętrznych, które można wykorzystać lokalnie, do realizacji różnego rodzaju przedsięwzięć. Z taką m.in. sytuacją badacze spotkali się w jednej z gmin, gdzie środki z programu „Biblioteka+. Infrastruktura bibliotek” zostały wykorzystane przede wszystkim na modernizację zabytkowego obiektu usytuowanego w centrum gminy. Fakt umieszczenia biblioteki w odnowionym budynku był konsekwencją pozyskania tych środków, a nie założonym celem – na podstawie wypowiedzi badanych można przypuszczać, że gdyby fundusze pozyskano z innego źródła, to nie wiadomo, czy biblioteka zyskałaby nową siedzibę. W badaniach zidentyfikowano przynajmniej kilka przypadków działalności stowarzyszeń, których podstawowym zadaniem było właśnie sięganie po zewnętrzne środki finansowe, które mogą być wykorzystywane do finansowania działalności kulturalnej, co prowadzi do oszczędności w tym zakresie po stronie lokalnych budżetów.

Sprowadza się to, szczerze mówiąc, to nie jest do odnotowania, ale szczerze mówiąc, to stowarzyszenie powstało po to, abyśmy mogli aplikować tam, gdzie nie możemy jako instytucja gminna. (Dyrektor gminnego ośrodka kultury)

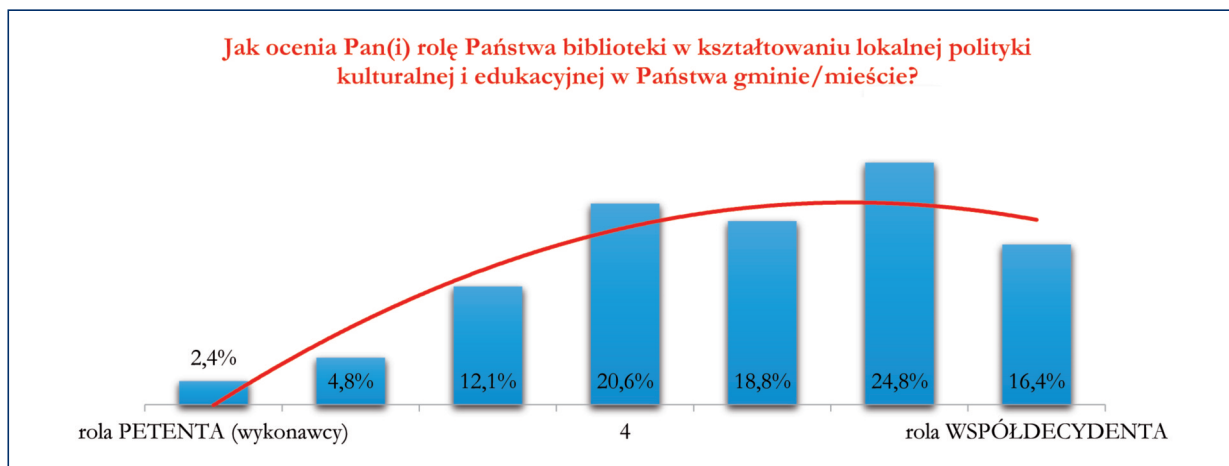
Ciekawym wynikiem realizowanych badań jest pozytywna, zgeneralizowana ocena współpracy władz samorządowych z instytucjami kultury, która wydaje się być niezależna od różnic w postrzeganiu zadań i roli, jaką pełnią te instytucje w lokalnej przestrzeni społecznej. Łącznie aż 85,2% badanych postrzega tę współpracę jako „raczej dobrą” (43,2%) i „bardzo dobrą” (42,0%). Pozytywna ocena współpracy jest przy tym istotnie statystycznie powiązana z przekonaniem o dominacji w relacjach społecznych na terenie gminy poczucia solidarności i dbałości o dobro wspólne. Podobna zależność występuje także pomiędzy oceną współpracy a postrzeganiem ogólnej jakości życia w gminie.

Rysunek 8: Ocena współpracy władz samorządowych z instytucjami kultury

W kontekście powyższych rozważań warto także zwrócić uwagę na samoocenę roli bibliotek w kształtowaniu lokalnej polityki kulturalnej i edukacyjnej. Respondenci (reprezentanci placówek bibliotecznych) znacznie częściej decydowali się na deklaracje wskazujące na rolę współdecydenta, jaką pełni w tym zakresie biblioteka, niż rolę petenta. Jednak całkowite sprawstwo i niezależność decyzyjną instytucjonalnych organizatorów lokalnej sfery kultury tylko po części można interpretować jako zjawisko pozytywne. Taka perspektywa interpretacji istniejących praktyk będzie zasadna w sytuacji wypracowanego lokalnego konsensusu w odniesieniu do roli i celów działalności kulturalnej. Brak polityki w tym zakresie, jak już wcześniej wspomniano, oznaczać też może brak refleksji rozwojowej, a w sytuacji działalności wielu podmiotów – brak spójności w realizowanych działaniach, czy wręcz realizację przeciwstawnych interesów, a tym samym mniej efektywne wykorzystanie zasobów.

Rysunek 9: Postrzegana rola biblioteki w kształtowaniu lokalnej polityki kulturalnej.

Skuteczna realizacja polityki kulturalnej (oczywiście w sytuacji, gdy polityka taka została wypracowana) wymaga partnerstwa władz samorządowych i liderów instytucji kultury. Za właściwy model jej realizacji uznać można sytuację, w której energiczni liderzy sfery kultury stanowią siłę napędową lokalnie wypracowanego programu rozwoju społecznego. Taka strategia powinna uwzględniać potrzeby różnych interesariuszy, a także szeroki kontekst społeczny i instytucjonalny funkcjonowania samorządu. Strategiczna całościowa wizja umożliwiłaby powiązanie i koordynację działań instytucji, takich jak biblioteki, ośrodki kultury czy kluby sportowe. W obecnej formie wiele z tych instytucji działa przypadkowo, opierając się na inicjatywie lub braku inicjatywy pojedynczych osób pełniących w nich stanowiska kierownicze. Tymczasem spójna i długofalowa polityka kulturalna powinna umożliwiać maksymalne wykorzystanie potencjałów poszczególnych instytucji, lokalnych liderów i grup społecznych.

Lokalne instytucje kultury

Ważną kwestią, związaną z brakiem umiejscowienia kultury pośród priorytetów rozwojowych gminy, jest sposób rozumienia tego obszaru aktywności. Zrealizowane wywiady prowadzą do wniosku, że w wielu przypadkach brakuje sprecyzowanej wizji działalności kulturalnej na poziomie lokalnym – pojęcia takie, jak: kultura, folklor, rozrywka, sport, rekreacja, a czasem nawet tradycja i historia funkcjonowały w wypowiedziach badanych w ramach wspólnego, ogólnego universum działań, najogólniej rzecz biorąc, wypełniających czas wolny mieszkańców.

Dzisiaj kultura jest szeroko rozumiana, bo co jest kulturą? (...) Przecież takim wyznacznikiem kultury są wspólne spotkania, rozmowy, komunikacja, buduje się jakieś więzi, a to jest bardzo ważne. (Wójt)

Niektóre opinie prezentowane przez badanych umożliwiają jednak wyodrębnienie wyraźnie specyficznych i koherentnych, choć odmiennych, perspektyw definiowania sfery kultury. Po pierwsze – pojmowano ją zatem w kategoriach kultury wysokiej, jako dostęp do wytworów działalności artystycznej – filmu, malarstwa, plastyki, literatury i teatru. Po drugie – była ona utożsamiana z dbałością o zachowanie lokalnych zwyczajów i tradycji, jako osobisty kontakt z rękodziełem, możliwość samodzielnego tworzenia sztuki, uczestnictwa w warsztatach czy konkursach artystycznych i rękodzielniczych. Wreszcie – część rozmówców utożsamiała lokalną aktywność kulturalną z rozrywką, prezentując ją jako uczestnictwo w wydarzeniach i świętach lokalnych, zabawach i festynach.

Oczywiście, pluralizm w rozumieniu obszarów działalności kulturalnej sam w sobie nie musi prowadzić do jej ograniczania, czy też do umniejszania jej znaczenia. Staje się jednak problematyczny, gdy wynika z braku konsensusu co do roli, jaką działalność taka ma pełnić w funkcjonowaniu lokalnej społeczności. W badaniach zidentyfikowano przypadki, gdy przedstawiciele różnych środowisk oraz instytucji, działających w ramach tej samej jednostki samorządowej, w całości w odmienny sposób definiowali zakres i cele aktywności podejmowanych przez instytucje kultury. Różne priorytety i doświadczenia osób zajmujących

stanowiska kierownicze niejednokrotnie przekładały się na odmienne postrzeganie wartości, jaką wnosi działalność nadzorowanych przez nich placówek w życie lokalnej społeczności. Dyrektor jednego z ośrodków podkreślał na przykład znaczenie rozwoju pasji osób zainteresowanych muzyką ludową czy rękodzielnictwem, podczas gdy przedstawicielki biblioteki zlokalizowanej w tej samej miejscowości kładły nacisk na potrzebę tworzenia przestrzeni dla szeroko rozumianych spotkań integracyjnych mieszkańców, zarówno związanych z wydarzeniami powiązаныmi z czytelnictwem (np. spotkań autorskich), jak i dotyczących różnych spraw, istotnych dla lokalnej społeczności (np. na potrzeby konsultacji społecznych czy spotkań z rodzicami). Gdzie indziej dyrektor GOK silnie akcentował konieczność kultywowania tradycji, która w jego przekonaniu jest fundamentem funkcjonowania społeczeństwa i podkreślał znaczenie podtrzymywania i ochrony unikatowych zwyczajów i wyjątkowych elementów lokalnego dziedzictwa (np. gwary). Przedstawiciele władz tej gminy kładli natomiast nacisk na organizowanie różnego rodzaju spotkań i imprez rozrywkowych. Zdarzało się też, że reprezentanci władz samorządowych postrzegali sport i kulturę jako obszary blisko ze sobą powiązane i traktowali je łącznie, co oznaczało, że inwestycje w infrastrukturę sportową ograniczały fundusze przeznaczane na działalność kulturalną (bądź na odwrót). Warto przy tym podkreślić, że prezentowane przekonania rzadko były częścią, czy też korespondowały z jakąś ogólną wizją roli działalności kulturalnej w gminie.

Dla mnie sport to jest element nie tylko związany z rywalizacją, ale socjalizacyjny. Jeżeli ktoś mi mówi, że założy kółko garncarskie albo różańcowe i on zgromadzi wokół niego większą grupę, to owszem zgromadzi, ale nie tak dużo. I piłka nożna jako najważniejszy element... (Dyrektor gminnego ośrodka kultury)

Chcemy tutaj rozpocząć budowę takiego obiektu kulturalno-sportowego, z salą sportową pełnowymiarową dla piłki ręcznej, czyli mogłyby się zmieścić nawet trzy boiska do piłki siatkowej. No i oczywiście chcemy w tym budynku zlokalizować jakby salkę teatralną i tak dalej. (Wójt)

Jednocześnie warto zauważyć, że zasoby instytucjonalne, z którymi mamy do czynienia w gminach są zróżnicowane: występują takie jednostki, gdzie sfera instytucjonalna jest bardzo rozbudowana i obejmuje kilka (a w większych ośrodkach kilkanaście lub kilkadziesiąt) podmiotów, oraz takie, w których cała działalność kulturalna (a niekiedy w ogóle cała działalność społeczna) skupiona jest w jednej instytucji. Zgromadzone dane wskazują, że jedynie w 12% gmin objętych badaniem nie funkcjonował (oprócz biblioteki) dom kultury, a w 2,4% nie działał żaden klub sportowy.

Najważniejszym partnerem bibliotek są placówki oświatowe (szkoły i przedszkola), znajdujące się na terenie właściwych im gmin. Na „intensywną, częstą współpracę” z tymi instytucjami wskazało 91,7% respondentów. Wśród innych podmiotów, intensywnie i często współpracujących z bibliotekami, znajdują się (kolejno): urząd gminy, na terenie której znajduje się biblioteka (78,4% wskazań), inne biblioteki z terenu gminy (72,2%), lokalny ośrodek kultury (66,2%), media lokalne (63,0%), lokalny klub seniora (46,8%), organizacje pozarządowe z terenu gminy (45,9%) oraz lokalne świetlice wiejskie (36,2%).

Rysunek 10: Współpraca bibliotek z innymi podmiotami

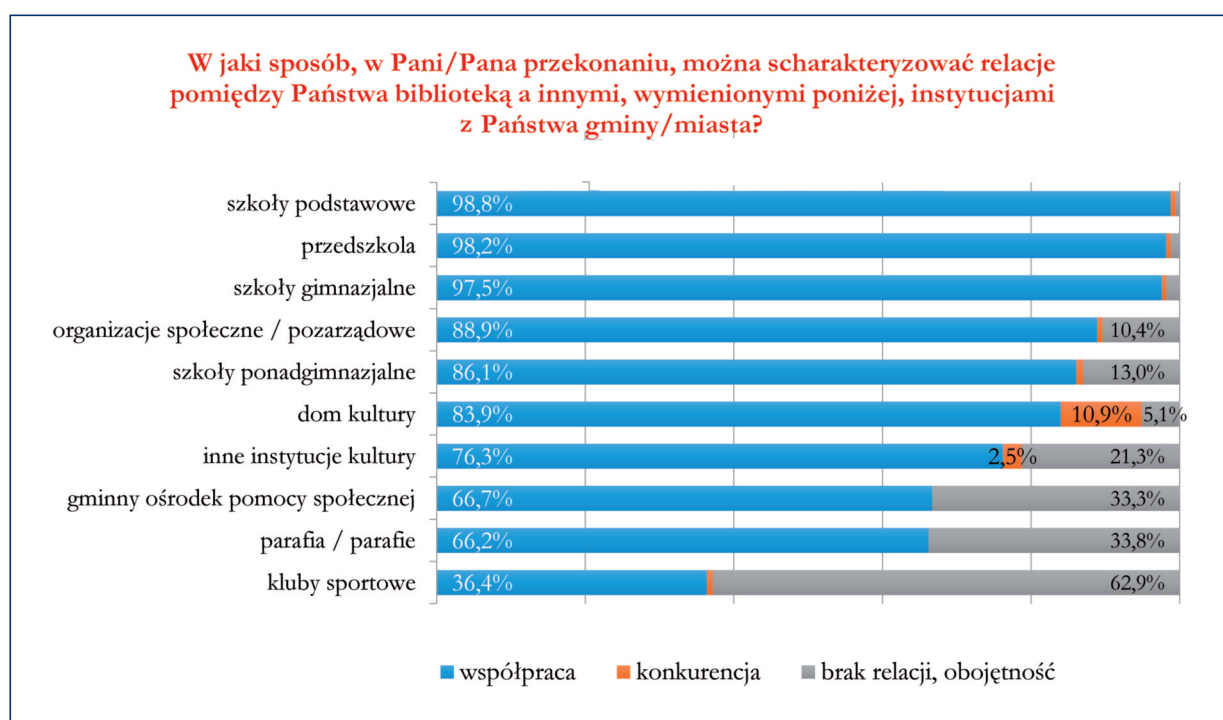

W grupie podmiotów, z którymi biblioteki podejmują współpracę jedynie sporadycznie, okazjonalnie, znajdują się: lokalne instytucje biznesowe i lokalni przedsiębiorcy (52,9% wskazań „sporadyczna, okazjna współpraca”), gminne/miejskie ośrodki pomocy społecznej (50,3%), lokalne ochotnicze straże pożarne (43,7%) i lokalne parafie (41,9%).

Dane wskazują, że kooperacja bibliotek z różnymi partnerami w znacznym stopniu ma charakter „wewnętrzny” – obejmuje ona przede wszystkim podmioty z gmin, na terenie których działają poszczególne biblioteki. Jedynym partnerem „zewnętrznym”, z którym współpracuje (mniej lub bardziej intensywnie) większość badanych placówek, są biblioteki z terenu innych gmin (suma wskazań „intensywna, częsta współpraca” oraz „sporadyczna, okazjna współpraca” wynosi 87,4%). Współpracę ze starostwami powiatowymi zadeklarowało 44,3% badanych placówek, natomiast w przypadku takich potencjalnych partnerów, jakimi mogłyby dla bibliotek być Powiatowe Centra Pomocy Rodzinie, instytucje biznesowe ulokowane poza terenem gminy, czy ośrodki kultury oraz urzędy gminne innych jednostek samorządowych – możemy w zasadzie mówić o bardzo rzadkich przypadkach współdziałania: w odniesieniu do wszystkich wymienionych podmiotów odsetek odpowiedzi „brak współpracy” był wyższy niż 50%.

W tym kontekście warto zauważyć, że działalność nowoczesnych bibliotek coraz częściej wykracza poza sferę czytelnictwa, obejmując szeroki wachlarz przedsięwzięć związanych z upowszechnianiem wiedzy i kultury oraz animacją społeczną. Tym samym biblioteki mogą potencjalnie stawać się konkurentami dla innych organizacji i instytucji działających na terenie gminy. Jak wynika z odpowiedzi respondentów, wzajemne relacje placówek bibliotecznych z innymi podmiotami w głównej mierze opierają się na współpracy lub – jak w przypadku lokalnych klubów sportowych – cechuje je obojętność. Jedyną instytucją, w stosunku do której zauważalny odsetek odpowiedzi (10,9%) wskazywał na relację konkurencji, jest dom kultury.

Rysunek 11: Relacje między bibliotekami a innymi gminnymi instytucjami

Respondenci, którzy określali relacje panujące między bibliotekami a domami kultury mianem konkurencji, dość często jednocześnie deklarowali istnienie współpracy pomiędzy tymi instytucjami, choć najczęściej określali ją jako sporadyczną (64,2%). Ani razu nie wskazano jednak na „brak współpracy”. Interpretując zarejestrowane odpowiedzi, należy oczywiście pamiętać, że były one udzielane przez bibliotekarzy, którzy mogli postrzegać realizowany sondaż jako ewaluację działalności reprezentowanych przez siebie instytucji, a zatem mogli niechętnie odnosić się do wyboru kategorii sugerujących brak chęci współdziałania. Jednocześnie przeprowadzone badania jakościowe wykazały, że definicje współpracy obejmują bardzo szeroki wachlarz działań – począwszy od intensywnej, wspólnej realizacji różnych aktywności, po czysto techniczne współużytkowanie czy też wzajemne użyczenie pomieszczeń. Z kontekstu przeprowadzonych rozmów wynika, że przynajmniej w części jednostek samorządowych obowiązuje pełna rozdzielność działalności wspomnianych instytucji, która umożliwia zachowanie dystansu i unikanie ewentualnych konfliktów.

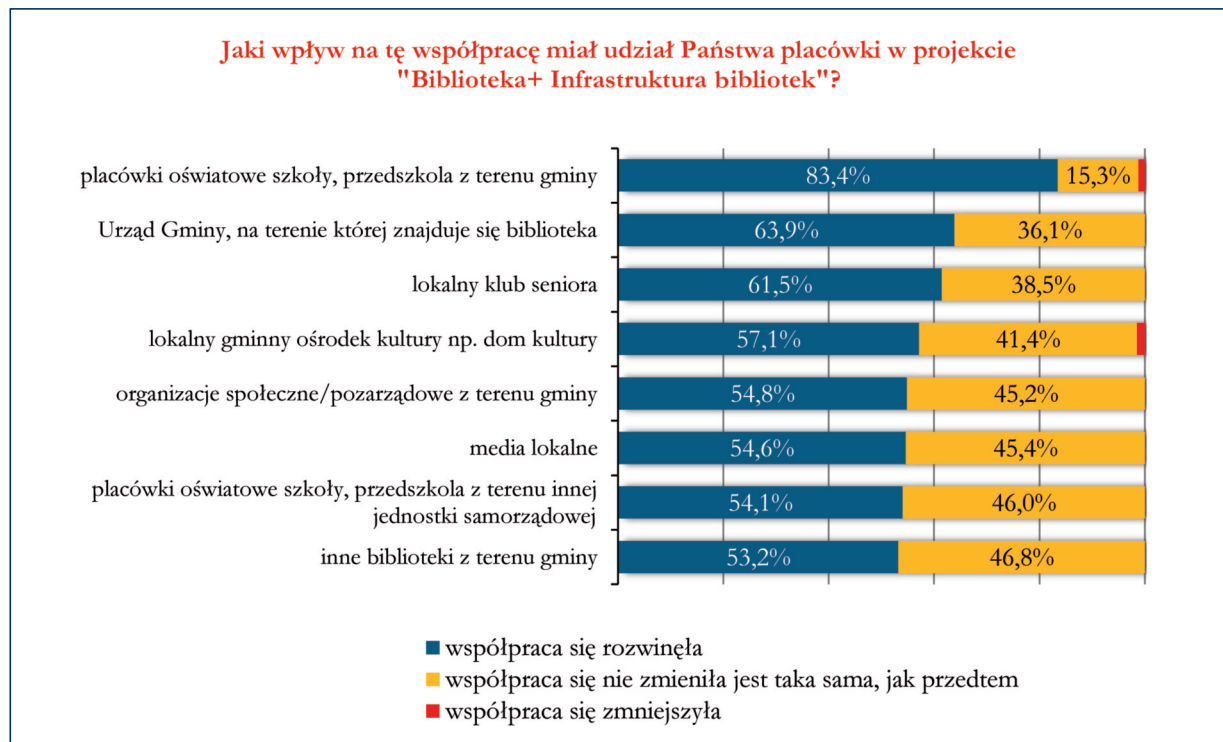
Warto zauważyć, że charakter relacji łączących biblioteki i domy kultury może być warunkowany czynnikami merytorycznymi (wspólne prowadzenie przedsięwzięć, podejmowanie inicjatyw kierowanych do tych samych grup odbiorców), organizacyjnymi (np. wspólna siedziba obu instytucji lub oddalenie przestrzenne), administracyjnymi (wpływ polityki prowadzonej przez władze samorządowe), jak i personalnymi (wzajemne relacje osób pracujących w tych instytucjach). Wszystkie one mają znaczenie, choć szanse na współpracę rosną w przypadku zdecydowanej orientacji władarzy na rozwój lokalnej sfery kultury (niezależnie od innych uwarunkowań). Brak polityki kulturalnej, wyraźnie określającej cele oddziaływania oraz zadania funkcjonujących w tym obszarze instytucji, może prowadzić do braku współpracy pomiędzy nimi, a tym samym do nieefektywnego wykorzystania dostępnych (i nader często ograniczonych) zasobów.

Nigdy nie organizowałam, nie organizuję, nie wiem, czy będę organizowała, wspólnej imprezy z biblioteką. Jakoś tak nadajemy troszeczkę na innych falach. Ja mam swoją działalność, pani dyrektor ma swoją działalność – i jeszcze nie zrobiliśmy przez tyle lat żadnej imprezy wspólnie i nie zrobiliśmy przez ten rok czasu też nic wspólnie. (Dyrektor gminnego ośrodka kultury)

W gminach, w których realizowane były badania, mieliśmy do czynienia z sytuacją szczególną: oto niektóre z instytucji (biblioteki) otrzymały dofinansowanie zewnętrzne, dzięki czemu, przynajmniej teoretycznie, mogły rozwinąć prowadzoną działalność. Interwencja taka, jako że potencjalnie prowadziła do zmiany utrwalonych praktyk, bywała niekiedy postrzegana jako zagrożenie dla istniejącego porządku i panujących relacji. Nabierało to szczególnego znaczenia w sytuacji, gdy zachodzące zmiany nie stanowiły elementu jakiegoś szerszego planu rozwoju społecznego lub nie wynikały z systematycznej diagnozy potrzeb lokalnych.

Zastępowanie domów kultury, czy kopiowanie tych samych działań, no jest to trochę chyba niedobre – bo wyjdzie jakaś konkurencja, się niezdrowa robi. To myślę, że nic dobrego. Ja uważam (...), że jeśli coś tu ma tak miejsce, że jeśli coś robi dom kultury i robi to dobrze, to nie ma potrzeby, aby to robiła biblioteka. (Dyrektor gminnego ośrodka kultury)

Rysunek 12: Wpływ realizacji projektu "Biblioteka+ Infrastruktura bibliotek" na rozwój współpracy

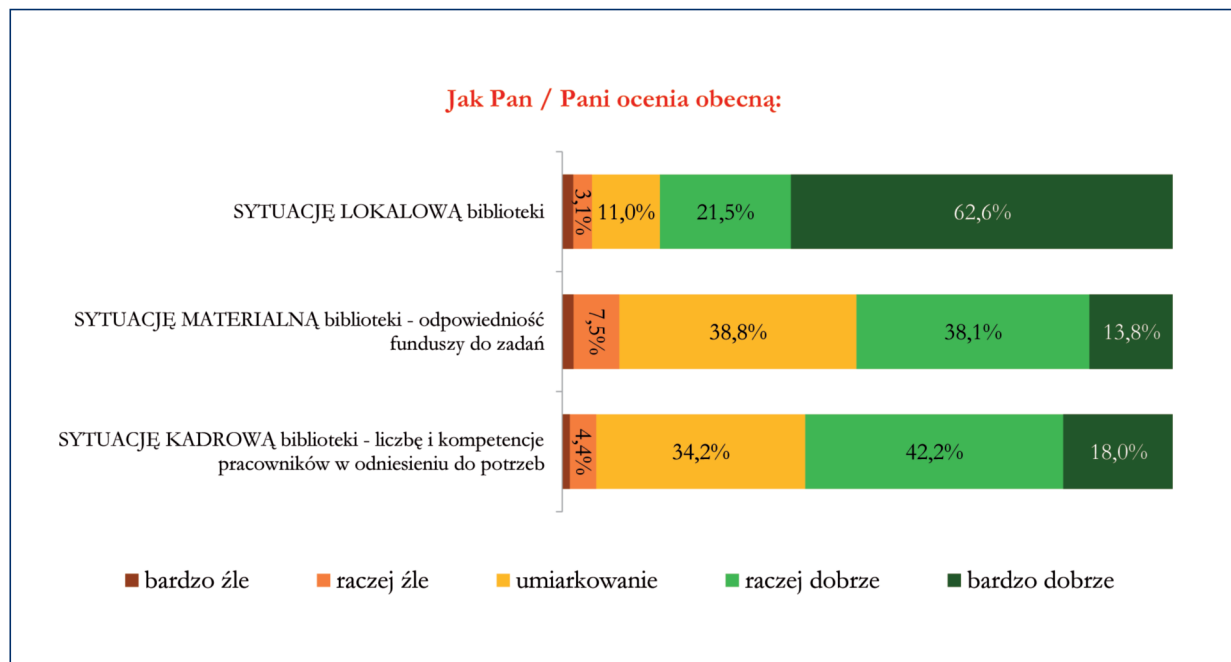
Współpraca placówek bibliotecznych z innymi podmiotami może przynosić im realne korzyści finansowe. Jedną z form uzyskiwania przez biblioteki dodatkowego źródła finansowania jest udostępnianie przez nie swoich pomieszczeń innym instytucjom lub organizacjom na zasadach komercyjnych. Jak wynika z deklaracji respondentów, w większości bibliotek (62,9%) współpraca nie przyjmuje jednak takiej formy. W ostatnim roku swoje pomieszczenia „spordycznie” wynajmowała jedna czwarta (25,2%) placówek, częściej – „wielokrotnie” – robiło to zaledwie 11,9% z nich. Udostępnianie pomieszczeń innym podmiotom nie wpływa przy tym na postrzeganie sytuacji finansowej bibliotek. Można zatem podejrzewać, że wpływy z takich działań nie stanowią znaczącego zasilenia puli środków, znajdujących się w dyspozycji placówek bibliotecznych.

Postrzeganie zadań, funkcjonowanie i ocena działalności bibliotek

Analiza danych ilościowych nie wskazuje na istnienie znaczących problemów w działalności placówek bibliotecznych³⁵. Szczególnie dobrze oceniana jest sytuacja lokalowa bibliotek („bardzo dobrze” w 62,6% placówek, „raczej dobrze” w 21,5%). Na drugim miejscu znajduje się ich sytuacja kadrowa, czyli liczba i kompetencje pracowników w odniesieniu do potrzeb, chociaż w tym przypadku odsetek odpowiedzi „bardzo dobrze” był wyraźnie niższy (18,0%).

³⁵ Podkreślić jednak należy, że dane odzwierciedlają opinie bibliotekarzy w większości udzielane już po zrealizowaniu działań w ramach projektu „Biblioteka+. Infrastruktura bibliotek”.

Rysunek 13: Ocena obecnej sytuacji biblioteki

Stosunkowo najgorzej postrzegana jest sytuacja materialna bibliotek rozumiana jako odpowiedniość funduszy do zadań. Jest ona bardzo dobra w opinii tylko 13,8% badanych. Najczęściej oceniana ona była jako „umiarkowana” (38,8%). Zwraca przy tym uwagę fakt, że w odniesieniu do wszystkich tych trzech sfer funkcjonowania bibliotek, odsetek odpowiedzi negatywnych („raczej źle”, „bardzo źle”) nie przekraczał 10%.

Oceny bibliotek w odniesieniu do ich sytuacji lokalowej, kadrowej i materialnej są pozytywnie skorelowane z ogólną oceną placówki³⁶, przy czym stosunkowo najwyższy współczynnik korelacji dotyczy korzystnych ocen sytuacji lokalowej.

Funkcjonowanie bibliotek

Czynnikiem mającym niebagatelny wpływ na codzienny sposób funkcjonowania bibliotek jest ich dostępność, rozumiana jako obowiązujące godziny pracy, oraz ulokowanie placówki. Oba te elementy przekładają się na dostępność biblioteki dla poszczególnych grup odbiorców – w odniesieniu tak do możliwości skorzystania z oferty w czasie wolnym od obowiązków rodzinnych i zawodowych, jak też łatwości fizycznego dotarcia do placówki.

Biblioteki, w których przeprowadzono badanie, najczęściej są otwierane o godz. 8:00 (35,8%), zaś zamykane o godz. 18:00 (44,8%). Największa liczba bibliotek działa w godzinach 10:00-18:00

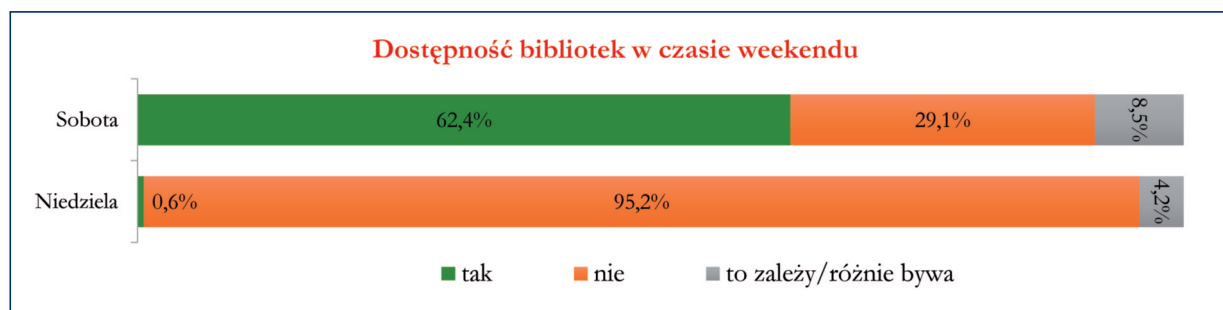
³⁶ Ujmowaną w kategoriach odpowiedzi na pytanie: „Prosimy wyobrazić sobie IDEALNĄ bibliotekę publiczną. Jak w porównaniu z taką idealną biblioteką wypada w Pani/Pana przekonaniu Państwa placówka?”.

oraz 8:00-18:00 (odpowiednio 17,6% i 18,2%). Ich czas pracy wynosi zatem 8 lub 10 godzin. Czas pracy krótszy niż 8 godzin dotyczy 6,6% bibliotek (6% placówek jest zamykana o godzinie 16.00). Większość placówek bibliotecznych (62,4%) jest otwarta w soboty (w przypadku dalszych 8,5% ma to charakter okazjonalny). Najczęściej ich czas pracy jest wówczas skrócony do 4 (26,7%), 5 (23,8%) lub 6 (21,0%) godzin, chociaż zdarzają się też biblioteki czynne 8 godzin (20,0%). Biblioteki otwarte w niedzielę należą do wyjątków i głównie ma to charakter okazjonalny (4,2%).

		Godzina <u>zamknięcia</u> biblioteki – dni powszednie											
		13:30	15:30	16:00	16:30	17:00	17:30	18:00	18:30	19:00	20:00	21:00	Ogółem
Godzina <u>otwarcia</u> biblioteki - dni powszednie	07:00	0,0%	0,0%	0,6%	0,0%	0,0%	0,0%	1,2%	0,0%	0,0%	0,0%	0,6%	2,4%
	07:30	0,0%	1,2%	0,0%	1,2%	0,6%	0,0%	1,8%	0,0%	0,6%	0,0%	0,0%	5,5%
	08:00	0,6%	0,0%	3,6%	0,6%	6,7%	0,0%	18,2%	0,0%	3,6%	2,4%	0,0%	35,8%
	08:30	0,0%	0,0%	0,0%	1,8%	0,6%	0,0%	0,6%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	3,0%
	09:00	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	9,1%	1,2%	3,0%	1,2%	5,5%	0,6%	0,6%	21,2%
	10:00	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	3,0%	0,0%	17,6%	0,0%	1,8%	0,0%	0,0%	22,4%
	11:00	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,6%	0,0%	2,4%	0,0%	3,6%	0,6%	0,0%	7,3%
	12:00	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	1,8%	0,6%	0,0%	2,4%
	Ogółem	0,6%	1,2%	4,2%	3,6%	20,6%	1,2%	44,8%	1,2%	17,0%	4,2%	1,2%	100,0%

Tylko 0,6% badanych bibliotek jest dostępnych dla użytkowników przez cały weekend, czyli w czasie, gdy przynajmniej teoretycznie mógłby z niej korzystać najszerszy krąg mieszkańców.

Rysunek 14: Dostępność bibliotek w czasie weekendu

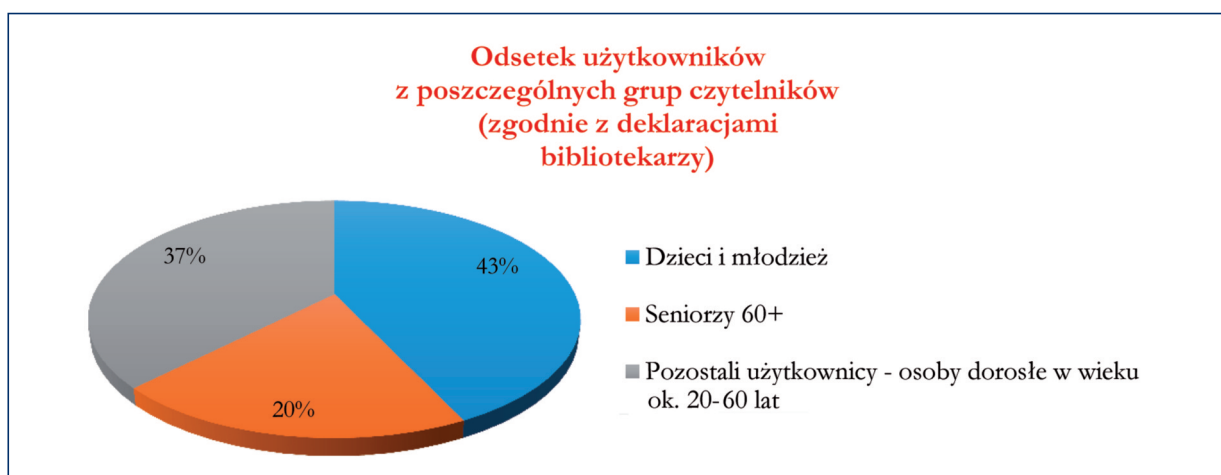

W świetle powyższych danych można zatem uznać, że biblioteki, które zostały objęte wsparciem programu „Biblioteka+ Infrastruktura bibliotek”, w przeważającej mierze są dostępne dla użytkowników w czasie wykraczającym poza standardowe godziny pracy bądź nauki,

choć w części wypadków można mówić o istniejących ograniczeniach. Należy przy tym zwrócić uwagę, że rozszerzenie godzin funkcjonowania bibliotek w godzinach wieczornych to działanie wręcz niezbędne do popularyzacji tego miejsca w lokalnej społeczności. Takie potrzeby są zgłaszane również przez samych mieszkańców.

Jedną trudnością, którą próbujemy przezwyciężyć, to jest zgłaszana cały czas przez mieszkańców potrzeba funkcjonowania tej biblioteki od godzin rannych do bardzo, bardzo późnych. (...) to jest temat, który pojawia się od chwili, kiedy ten obiekt nam zafunkcjonował i cały czas zastanawiamy się, co z tym zrobić. (Sekretarz gminy)

Rysunek 15: Udział kategorii wiekowych w populacji użytkowników bibliotek

Biblioteki działają w sposób zasadniczo jednakowy przez wszystkie miesiące w roku. Na taki stan rzeczy wskazało 82% respondentów. Wśród pozostałych 18% placówek zmiana godzin pracy najczęściej polega na skróceniu godzin otwarcia placówek w trakcie wakacji szkolnych (74,2%). Nie zdarzają się natomiast przypadki wydłużenia czasu pracy w okresie wakacyjnym. Niecałe 10% bibliotek z tej grupy zmienia godziny funkcjonowania ze względu na pory roku – w 3,2% polega to na ich skróceniu w trakcie miesięcy zimowych, w 6,5% na ich wydłużeniu w tym okresie.

Rysunek 16: Zmiana godzin pracy bibliotek w czasie wakacji

Kolejnym elementem, który wpływa na dostępność biblioteki, jest jej lokalizacja. Umieszczenie placówki w odległym miejscu realnie ogranicza mieszkańcom możliwość korzystania z jej oferty. W tym kontekście szczególne wątpliwości budzą, zarejestrowane w badaniu, związane z realizacją projektu „Biblioteka+. Infrastruktura bibliotek” sytuacje przenoszenia siedziby biblioteki do budynku oferującego co prawda lepszy standard, lecz znajdującego się w znacznie gorszej lokalizacji.

Teraz mam 260 czytelników, nie przychodzą wcale. Oni mi mówią: »Wie pani co, do pani jest za daleko«. (Dyrektorka biblioteki)

Wyniki badań jakościowych wskazują, że w wielu wypadkach położenie bibliotek nie jest wynikiem uprzedniej analizy korzyści i kosztów płynących z określonej lokalizacji, lecz raczej wypadkową „dziedzictwa” lokalnego rozwoju instytucji publicznych i dostępności gminnych zasobów. Ta przypadkowość i brak myślenia z perspektywy celów i roli działania placówki potwierdza konstatację, że biblioteki przez część władarzy samorządowych nie są postrzegane jako potencjalnie istotny aktor lokalnego życia społeczno-kulturalnego, ale raczej jako instytucja, która musi w gminie istnieć, choć niekoniecznie skutecznie funkcjonować.

Postrzeganie zadań i celów działalności bibliotek

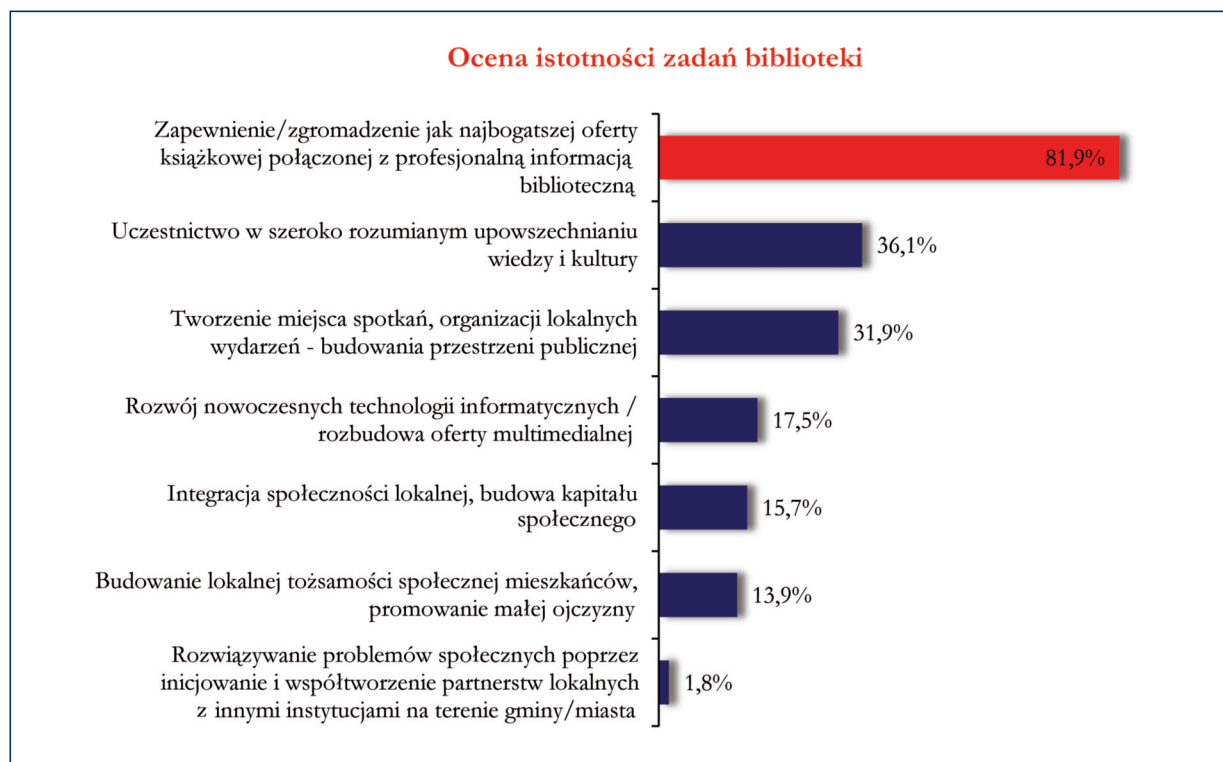
Zasadniczą rolę w procesie definiowania zadań i celów działalności instytucji kultury odgrywają osoby nimi zarządzające. Czasami stanowi to o sile tych podmiotów, a czasami o ich słabości. Wobec znacznej autonomii funkcjonowania placówek organizujących życie społeczne, kluczowego znaczenia nabierają kompetencje, doświadczenia i mentalność liderów nimi zarządzających.

W ostatnich latach przedstawiciele bibliotek publicznych z gmin wiejskich, miejsko-wiejskich i z miast do 20 tys. mieszkańców mogli korzystać ze znacznego wsparcia szkoleniowego oferowanego w ramach „Programu Rozwoju Bibliotek” Fundacji Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego. Uczestniczyli w nim przedstawiciele 61% placówek bibliotecznych objętych badaniami. Oprócz uczestnictwa w centralnie opracowywanych i wdrażanych programach zmierzających do podnoszenia standardów pracy bibliotek, mieliśmy też do czynienia z wieloma zdecentralizowanymi, podejmowanymi lokalnie aktywnościami, skutkującymi wzrostem kompetencji kadr bibliotecznych. Należą do nich różne formy wymiany doświadczeń, wysiłki podejmowane przez bibliotekarzy na rzecz samorozwoju, czy rozmaite zorganizowane działania szkoleniowe. Jak wskazują wyniki badania, w większości przypadków tego typu praktyki podejmowane są w miarę regularnie. W grupie analizowanych placówek największy odsetek (53,1%) stanowią te biblioteki, których pracownicy uczestniczą w szkoleniach „czasami – przynajmniej raz na pół roku”. Częściej, „kilka razy w kwartale”, uczestniczą w szkoleniach bibliotekarze z około jednej piątej placówek (26,5%), zaś jeszcze bardziej intensywnie, „przynajmniej raz w miesiącu” pracownicy 3,1% badanych bibliotek. W przypadku mniej niż jednej piątej jednostek objętych badaniami możemy mówić o sporadycznym

uczestnictwie w zorganizowanych formach kształcenia: „przynajmniej raz w roku” szkoli się bibliotekarze z 13,6% placówek, a „rzadziej niż raz w roku” z 3,7%. Występuje przy tym istotna statystycznie zależność pomiędzy częstotliwością szkoleń a oceną sytuacji kadrowej biblioteki. W lepiej ocenianych pod tym względem placówkach pracownicy uczestniczą w szkoleniach częściej.

Respondenci przeprowadzonego badania sondażowego za najważniejsze zadanie realizowane przez biblioteki uznali „zapewnienie/zgromadzenie jak najbogatszej oferty książkowej połączonej z profesjonalną informacją biblioteczną” (81,9% wskazań). Następne w kolejności, ale już ze znacznie mniejszym odsetkiem wskazań znalazły się zadania związane z „uczestnictwem w szeroko rozumianym upowszechnieniu wiedzy i kultury” oraz „tworzenie miejsca dla spotkań, organizacji lokalnych wydarzeń – budowanie przestrzeni publicznej” (za jedne z dwóch najważniejszych uznała je jedna trzecia respondentów – odpowiednio 36,1% i 31,9%). Pytanie to potwierdziło też stosunkowo mniejszą wagę przykładaną do „rozwiązywania problemów społecznych poprzez inicjowanie i współtworzenie partnerstw lokalnych z innymi instytucjami na terenie gminy/miasta”. To zadanie należało do najważniejszych zdaniem tylko 1,8% badanych.

Rysunek 17: Postrzeganie ważności zadań biblioteki

Analiza zależności wykazała, że wśród możliwych zadań wpływających na kształt oferty bibliotek, dwa okazały się być pozytywnie skorelowane z oceną jakości życia w gminie. Wyższa waga przykładana do takich celów, jak „integracja społeczności lokalnej, budowanie kapitału społecznego” oraz „tworzenie miejsca spotkań, organizacji lokalnych wydarzeń – budowania

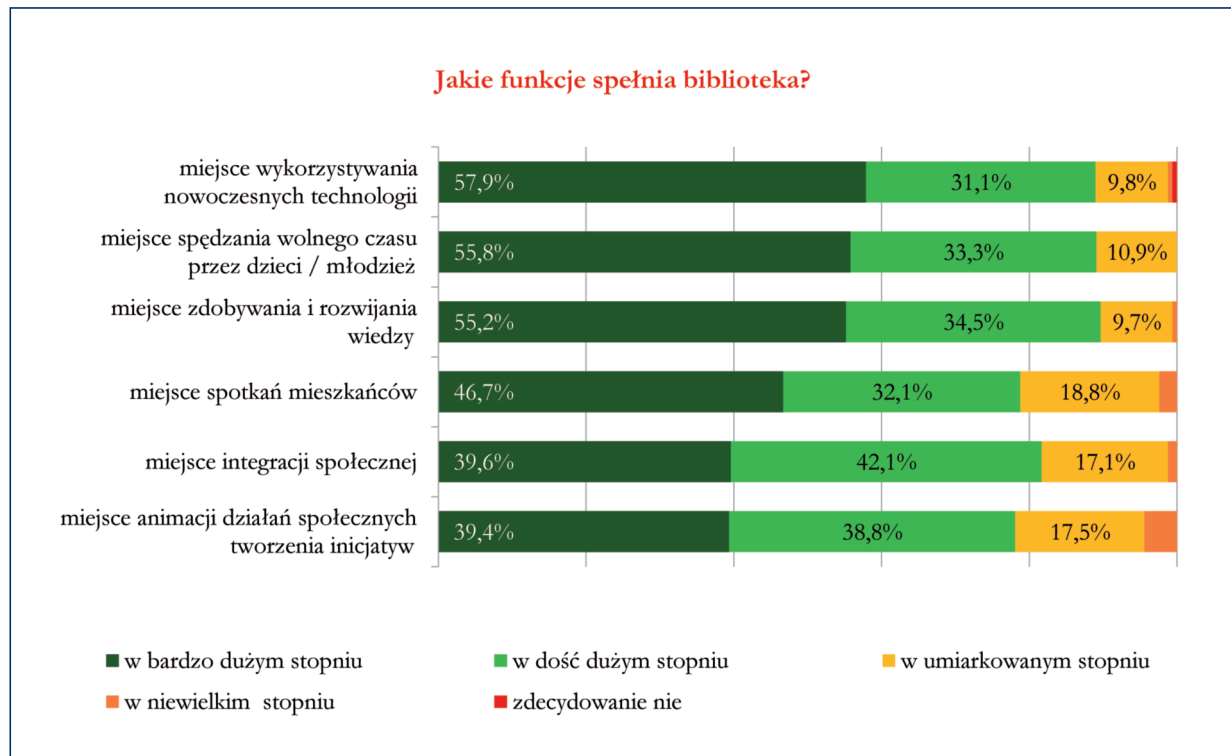
przestrzeni publicznej” wiązała się z wyższą oceną warunków życia w środowisku lokalnym. Należy podkreślić, że właśnie taka perspektywa oznacza odejście od tradycyjnie pojmowanych zadań biblioteki i wyznacza nową rolę, którą nowoczesna placówka powinna pełnić – stanowi ona jednocześnie wyraz refleksji nad długofalowymi celami prowadzonej działalności.

Ja myślę, że biblioteka musi być otwarta. I to nie tylko dla czytelników, tylko pod każdym względem. Żeby się nie zrażać, bo jak się skupimy na wypożyczaniu książek, to zginiemy w tym wszystkim. Biblioteka musi być tym trzecim miejscem, bo mamy pracę, mamy dom, szkołę, naukę, ale musi być takim miejscem³⁷, gdzie można nie wyszaleć się, ale odpocząć. Dążymy do tego, żeby ludzie czuli się bardzo dobrze, żeby przychodzili, rozmawiali, dyskutowali. Może nie mamy warunków, ale dążymy do tego, żeby cały czas się zmieniać. I dochodzi może nie do perfekcjonizmu, ale do tego, żeby być przyjaznym. (Dyrektor powiatowej i miejskiej biblioteki publicznej)

Oferta bibliotek objętych badaniami miała charakter przede wszystkim edukacyjny i kulturotwórczy. Respondenci, zapytani o funkcję, jaką pełni ich biblioteka w społeczności lokalnej, wskazywali trzy zasadnicze kategorie: „miejsce wykorzystywania nowoczesnych technologii” (57,9% wskazań „w bardzo dużym stopniu”), „miejsce spędzania czasu wolnego przez dzieci i młodzież” (55,8% wskazań „w bardzo dużym stopniu”) oraz „miejsce zdobywania i rozwijania wiedzy” (55,2% wskazań „w bardzo dużym stopniu”). Funkcje społeczne biblioteki, reprezentowane przez takie kategorie, jak: miejsce spotkań mieszkańców, miejsce integracji społecznej czy miejsce animacji działań społecznych, były stosunkowo słabiej akcentowane przez badanych. Warto przy tym zwrócić uwagę, że nie wszystkie z wymienionych funkcji pełnionych przez biblioteki okazały się być powiązane z ocenami lokalnej jakości życia, choć najsilniejszy związek odnotowano w przypadku definiowania biblioteki jako miejsca animacji działań społecznych.

³⁷ Kategoria „trzeciego miejsca” stanowi oczywiście odwołanie do koncepcji prezentowanych przez R. Oldenbura („The great good place. Cafes, coffe shops, bookstores, bars, hair salons and other hangouts at the heart of the community”, 1989).

Rysunek 18: Postrzeganie funkcji biblioteki

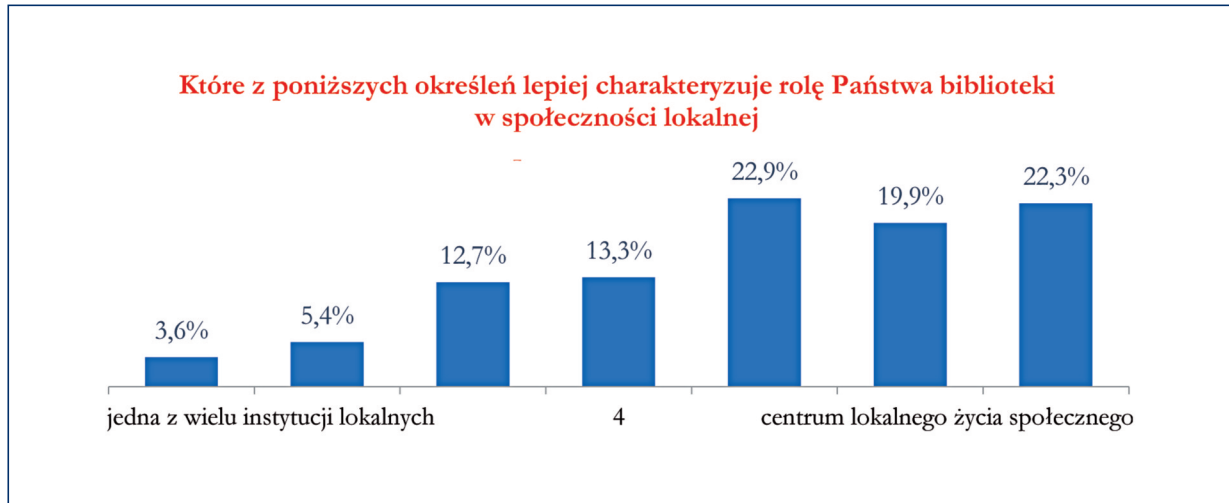
Badanych zapytano także o ocenę roli, którą ich placówka pełni w społeczności lokalnej. Wśród respondentów przeważało przekonanie, że reprezentowana przez nich biblioteka jest raczej centrum lokalnego życia społecznego aniżeli po prostu jedną z wielu instytucji działających w gminie. Na siedmiopunktowej skali odpowiedzi bliższe tej właśnie roli wskazało 65,1% badanych.

Społeczne funkcje biblioteki nabierają szczególnego znaczenia w mniejszych ośrodkach, gdzie niejednokrotnie pełni one rolę jedyne go animatora życia społecznego. Na podstawie zrealizowanych badań jakościowych można wysnuć wniosek, że biblioteki ograniczające swoją działalność do tradycyjnie (i stereotypowo) przypisywanego im zakresu aktywności poniekąd skazują się na społeczną marginalizację z uwagi na fakt braku dostosowania własnej działalności do zmieniających się potrzeb mieszkańców. O konieczności przyjmowania przez biblioteki roli aktywizacyjnej i integracyjnej w społecznościach lokalnych świadczyły m.in. wypowiedzi badanych, w których pozytywne oceny lokalnych placówek powiązane były przede wszystkim z wskazywaniem prowadzonych przez nie inicjatyw społecznych, a nie wyłącznie z działalnością wspierającą rozwój czytelnictwa.

[Biblioteka] to jest najczęściej jeden z nielicznych punktów, gdzie ci ludzie mogą przyjść w takich miejscowościach i to nie może się ograniczać do stricte wypożyczania książek, tak? Misja biblioteki na wioskach jest zdecydowanie szersza i myślę, że to zawsze musi być połączone z takim centrum kultury, centrum jakiś spotkań itp. (Ksiądz)

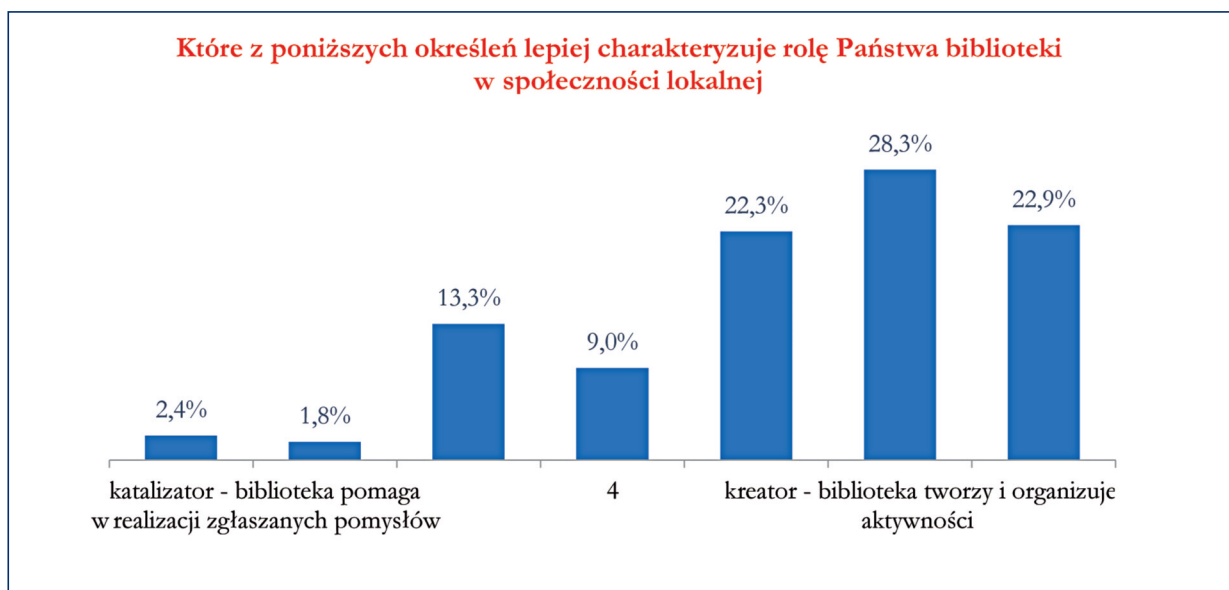
Rola biblioteki się poszerza (...) Nie jest to już kojarzone tylko z budynkiem, z czytelnią, ale też właśnie z miejscem rozrywki. Może, może wręcz brakuje jakiejś kawiarenki w tym miejscu, bo nie ma tego, na razie nie mamy, ale może kiedyś do tego dojdziemy. (Burmistrz)

Rysunek 19: Społeczna rola biblioteki

Biblioteki przeważnie są też postrzegane raczej jako kreator różnego rodzaju przedsięwzięć w środowisku lokalnym („biblioteka tworzy i organizuje różnego rodzaju aktywności kulturalne, edukacyjne, sportowe, itp.”) niż jako katalizator działań, pomagający innym podmiotom w realizacji podejmowanych inicjatyw („biblioteka nie tyle kreuje aktywności, co raczej pomaga w realizacji zgłaszanych pomysłów”). Odpowiedzi silniej ciężących ku roli „kreatora” udzieliło aż 73,5% respondentów.

Rysunek 20: Rola biblioteki w społeczności lokalnej

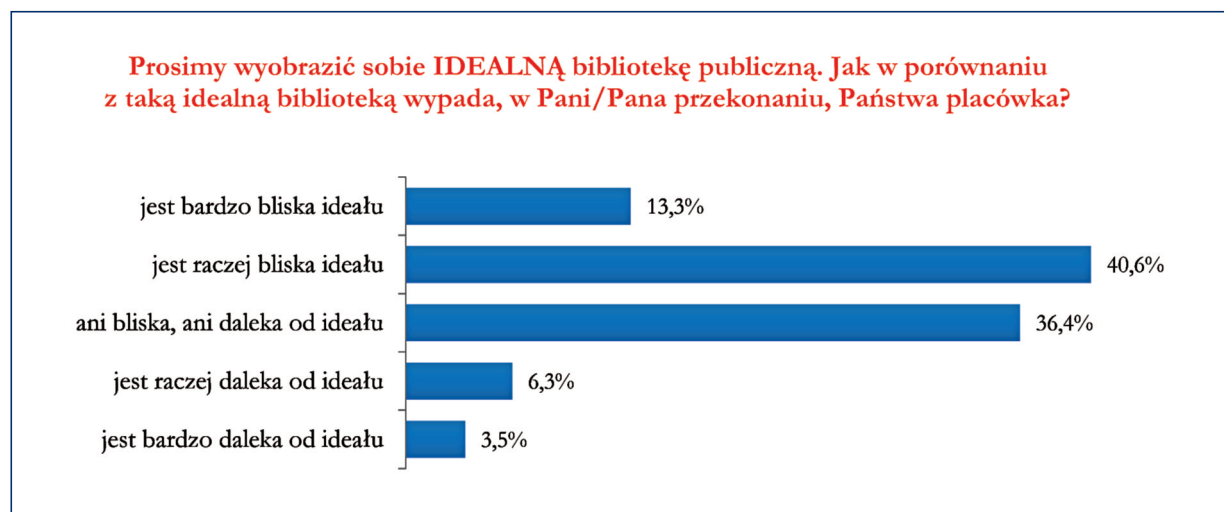

Warto zwrócić uwagę na występowanie statystycznie istotnych zależności pomiędzy obserwowaną rolą bibliotek w gminie, a ich oceną dokonywaną przez reprezentantów tych placówek. Biblioteki postrzegane jako „bliższe ideału” statystycznie częściej pełnią rolę „kreatora aktywności”. Jednocześnie przekonanie o pełnieniu przez bibliotekę roli „kreatora” w środowisku lokalnym w sposób istotny powiązane było z wyższymi ocenami jakości życia w gminie.

Ocena działalności bibliotek

Zaprezentowane powyżej różne perspektywy patrzenia na funkcjonowanie bibliotek nie wydają się znacząco oddziaływać na ocenę funkcjonowania bibliotek dokonywaną przez respondentów (a zatem reprezentantów tych placówek). Zgodnie z wynikami sondażu, nieco ponad połowa badanych poproszona o porównanie swojej placówki z idealną w ich wyobrażeniu biblioteką, wskazywała, że jest ona „raczej bliska ideału” (40,6%) lub „bardzo bliska ideału” (13,3%). Jedna trzecia badanych postrzegała ją natomiast jako „ani bliską, ani daleką od ideału” (36,4%). Odsetek odpowiedzi negatywnych („jest raczej daleka od ideału”, „jest bardzo daleka od ideału”) wynosił w sumie zaledwie 9,8%.

Rysunek 21: Ocena biblioteki w porównaniu do biblioteki idealnej

Z wysoką samooceną mamy do czynienia zarówno w przypadku placówek prowadzących szeroką i wielopłaszczyznową działalność, jak i w bibliotekach skoncentrowanych na realizacji tradycyjnie określanych zadań, głównie ograniczonych do udostępniania księgozbioru. Symptomatyczny jest jednak fakt, że to przedstawiciele bardziej aktywnych placówek częściej byli skłonni szukać braków i niedoskonałości w realizowanych przez siebie przedsięwzięciach. Wynikało to zapewne z szerokiej wizji potencjalnych aktywności i zadań, które narzucali sobie liderzy tych placówek. To właśnie oni poszukują wszak nowych dróg rozwoju i dążą do poszerzania zarówno swoich kompetencji, jak też oferty prowadzonych przez siebie placówek.

Sytuacja jest taka, że ja nie mam czasu i miejsca na pewne działania, i ludzi. Za dużo robimy, zdecydowanie za dużo. [...] Czas goni, bo czasu jest mało, ale powoli różne rzeczy się klarują. Chciałabym zrobić więcej. Moi pracownicy są już wykończeni moimi pomysłami, powiedzieli, że nas jest za mało. Chciałabym pozyskać jeszcze dodatkowe etaty. (Dyrektorka biblioteki)

Rozpowszechniona pozytywna samoocena działalności może być też wypadkową faktu, że systematyczna analiza potrzeb odbiorców oferty bibliotek prowadzona jest stosunkowo rzadko. Najczęściej stosowaną metodą pozyskiwania informacji zwrotnych na temat oferty placówek jest bezpośredni kontakt z czytelnikami, czy też uczestnikami aktywności przez nie organizowanych. Rodzi to oczywiste ryzyko pomijania oczekiwań i opinii osób spoza tego grona. Nie można zatem wykluczyć, że całego szeregu cennych działań biblioteki nie podejmują gdyż brakuje świadomości potrzeb społecznych w tym zakresie.

Warto przy tym wspomnieć, że biblioteki publiczne z gmin wiejskich, miejsko-wiejskich i miast do 15 tys. mieszkańców mogą ubiegać się o uzyskanie Certyfikatu Biblioteka+, przyznawanego przez dyrektora Biblioteki Narodowej. Certyfikat poświadcza wysoką jakość placówki, stwierdzając, że funkcjonuje ona zgodnie z najlepszymi światowymi standardami zarówno pod względem infrastruktury, wykorzystania nowoczesnych technologii, jak i obsługi czytelnika. Podkreśla on też aktywną rolę samorządu gminnego w stwarzaniu odpowiednich warunków dla rozwoju biblioteki, co świadczy o jego dbałości o poziom czytelnictwa, edukacji oraz uczestnictwa w kulturze członków społeczności lokalnej. Okres ważności certyfikatu wynosi pięć lat. Jego posiadanie daje bibliotekom dodatkowe punkty przy ubieganiu się o środki w ramach programów bibliotecznych Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w tym szczególnie interesującego nas programu „Biblioteka+. Infrastruktura bibliotek”.

Zgodnie z wskazaniem respondentów, taki certyfikat posiada 9% z badanych bibliotek, przy czym należy mieć na uwadze, że ze względu na regulaminowy próg wielkości dla gmin miejskich (15 tys. mieszkańców), część z badanych placówek nie mogła się o taki dowód uznania ubiegać. Co ciekawe, na poziomie deklaracyjnym zdecydowana większość respondentów jest przekonana, że ich biblioteka spełnia standardy wspomnianego certyfikatu: w przypadku 40,9% jednostek deklarowano spełnianie wszystkich wymagań, a w dalszych 54,1% przypadków deklarowano spełnianie „większości standardów”.

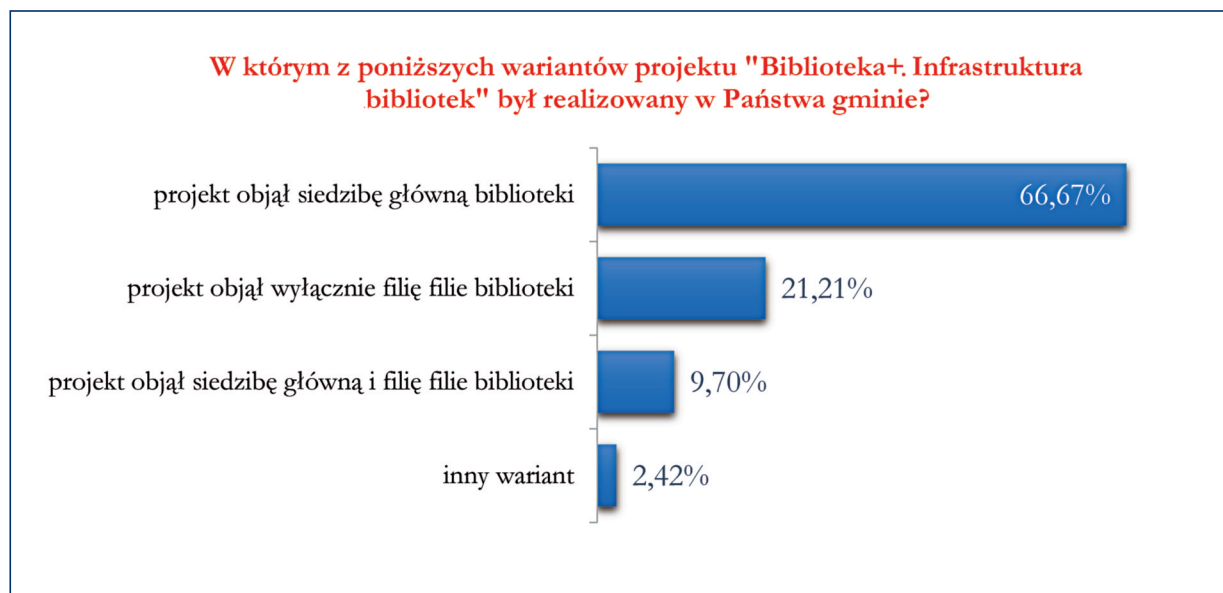
Realizacja projektu „Biblioteka+. Infrastruktura bibliotek”

Wśród zadań kwalifikujących się do dofinansowania w ramach programu „Biblioteka+. Infrastruktura bibliotek” znajdowały się:

- budowa biblioteki lub filii biblioteki głównej i ich wyposażenie;
- remont, rozbudowa, przebudowa i wyposażenie istniejącego budynku biblioteki głównej lub filii podnoszące standard obiektu.

Zadania realizowane w ramach programu „Biblioteka+. Infrastruktura bibliotek” mogły objąć budynek biblioteki głównej i/lub jej filie. Według odpowiedzi respondentów, najczęściej wdrażany był wariant obejmujący wyłącznie siedzibę główną biblioteki – wskazało na niego 66,7% badanych. W jednej piątej przypadków projekt objął wyłącznie filie(ę) biblioteki głównej (swoje filie przed rozpoczęciem realizacji projektu posiadało 21% placówek bibliotecznych i sytuacja ta nie uległa zmianie). W jednej dziesiątej przypadków działania w ramach Programu dotyczyły zarówno budynku biblioteki głównej, jak i jej filii.

Rysunek 22: Sposób realizacji projektu "Biblioteka+. Infrastruktura bibliotek"

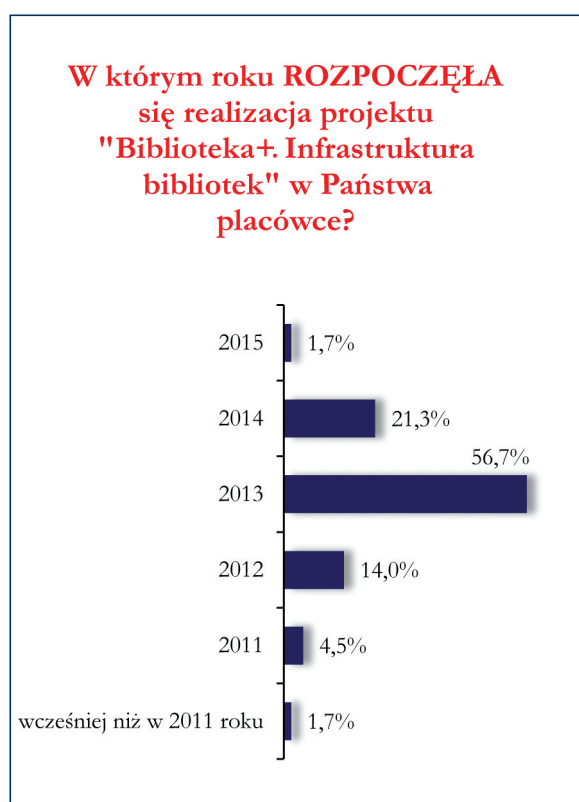

Zgodnie z deklaracjami respondentów, zdecydowana większość (79,7%) z badanych bibliotek rozpoczęła realizację programu „Biblioteka+. Infrastruktura bibliotek” po 2012 r., przy czym ponad połowa rozpoczęła ją w 2013 r. (56,7%). Może się to wiązać z rozwiązaniami wprowadzonymi do regulaminu Programu w grudniu 2012 r., które miały ułatwiać wdrażanie zadań przez beneficjentów. Istotną zmianą, która znacznie rozszerzyła grono potencjalnych

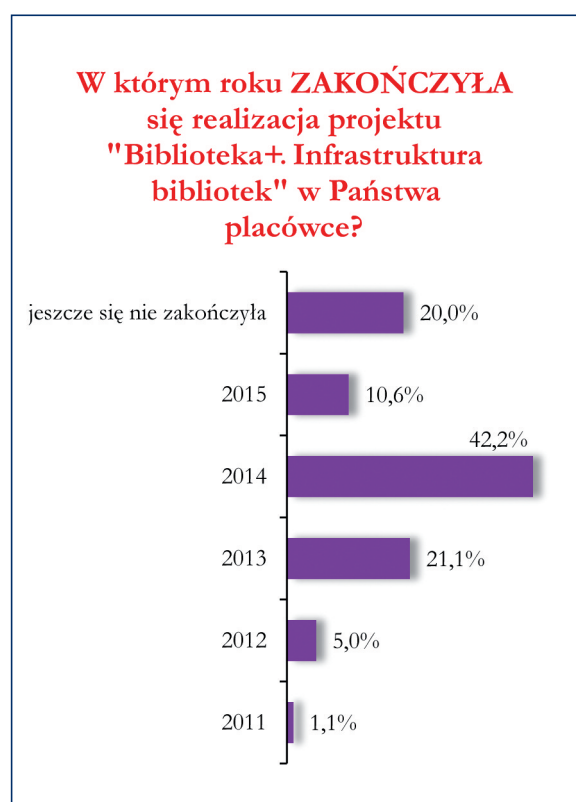
wnioskodawców, było też zwiększenie progu wielkości jednostki dla gmin miejskich, na terenie których zlokalizowane są biblioteki, z 15 tys. mieszkańców do 50 tys. mieszkańców.

Jedna piąta z bibliotek, które rozpoczęły realizację Programu w 2013 r., zakończyła ją jeszcze w tym samym roku, trzy piąte w 2014 lub 2015 r., zaś w przypadku 20% jego wdrażanie w momencie realizacji badań jeszcze się nie zakończyło. Najczęstszą sytuacją było rozpoczęcie realizacji Programu w 2013 r. i jego zakończenie w 2014 r., dotyczyło to 28,1% wszystkich badanych placówek³⁸.

Rysunek 23: Rok rozpoczęcia realizacji programu „Biblioteka+. Infrastruktura bibliotek”

Rysunek 23: Rok zakończenia realizacji programu „Biblioteka+. Infrastruktura bibliotek”

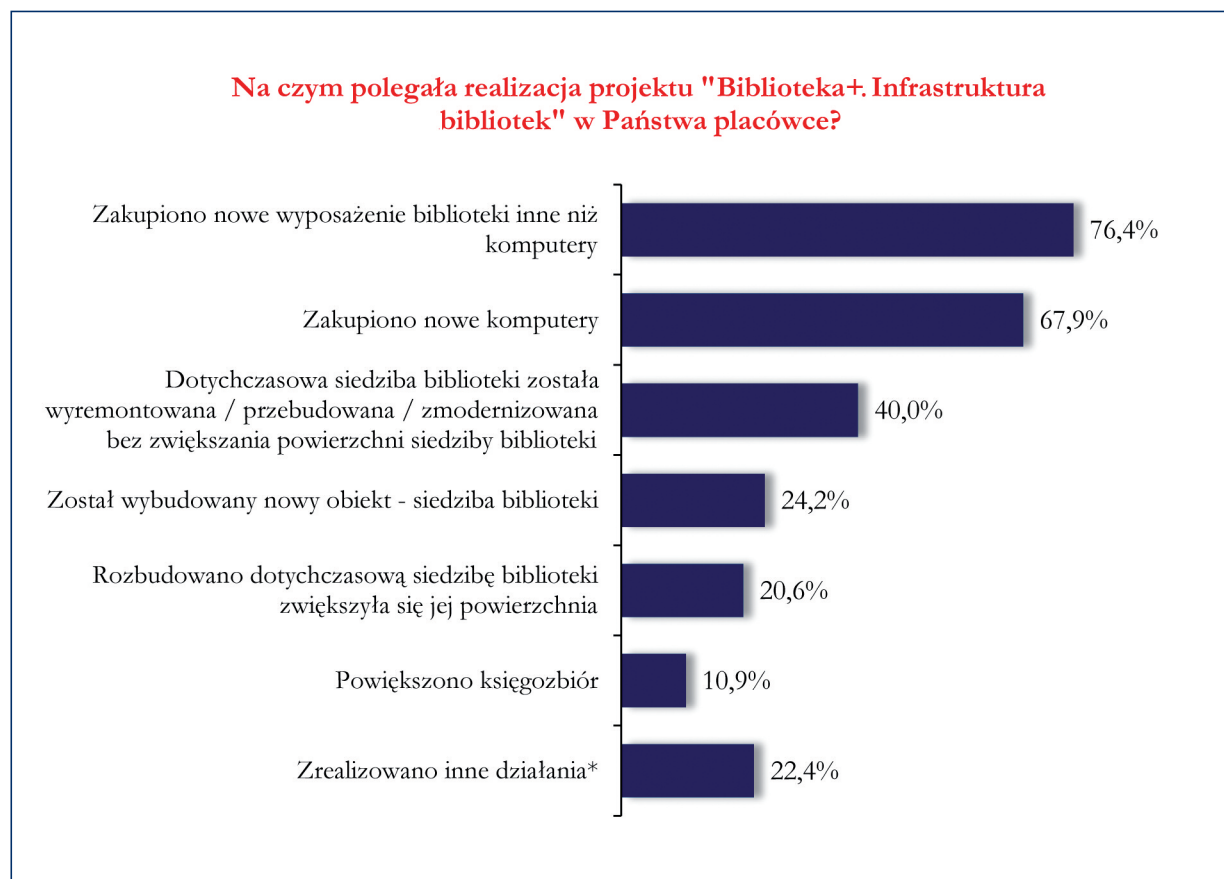

W pytaniu o bezpośrednie, rzeczowe efekty jego realizacji, najwyższy odsetek respondentów wskazywał na kwestie związane z wyposażeniem obiektów: zakupem komputerów (67,9%) lub zakupem innego wyposażenia (76,4%). Remont, przebudowa lub modernizacja objęła 40% placówek. Zadania związane z budową lub rozbudową obiektów realizowała łącznie prawie połowa bibliotek – w 24,2% polegało to na wybudowaniu nowej siedziby biblioteki,

³⁸ Zgodnie z regulaminem z 2013 r., maksymalny czas implementacji działań w ramach projektu wynosi 36 miesięcy i w uzasadnionych przypadkach może on być wydłużony o kolejnych 12 miesięcy. We wcześniejszych latach maksymalny czas realizacji wynosił 24 miesiące dla zadań dotyczących budowy biblioteki lub filii biblioteki głównej i 12 miesięcy w odniesieniu do pozostałych zadań, z możliwością wydłużenia tego okresu o maksymalnie 12 miesięcy.

w 20,6% na zwiększeniu powierzchni dotychczasowej siedziby. Niewielka część respondentów (10,9%) wskazała na powiększenie księgozbioru biblioteki, przy czym trzeba mieć na uwadze, że takie zadania nie mogły być dofinansowane w ramach omawianego Programu.

Rysunek 25: Bezpośrednie efekty (rzeczowe) realizacji programu

Motywy uczestnictwa w projekcie

Intencje decydentów, którymi kierowali się składając wniosek w postępowaniu prowadzonym przez Instytut Książki, nie były jednorodne. Wydaje się, że jednym z głównych czynników różnicujących było, omówiony wcześniej, sposób definiowania roli i zadań instytucji kultury w gminie.

Zwraca uwagę fakt, że program przez niektóre samorządy był traktowany jedynie jako sposób na pozyskanie dodatkowych funduszy, które można było wykorzystać do sfinansowania remontu, albo wręcz ratowania infrastruktury znajdującej się w złym stanie technicznym, nie zaś jako możliwość inwestycji w rozwój działalności biblioteki.

Większość osób, z którymi rozmawiałem, to dawno mówili, że trzeba coś tym zrobić, bo ten budynek w końcu się zawali. Bo w centrum miejscowości straszył ten budynek i udało się to doprowadzić do stanu używalności. I ja jestem bardzo zadowolony, że tam powstała biblioteka, a nie klub fitness albo siłownia, bo była kiedyś. Ja jestem zadowolony i mieszkańcy też, bo te dzieciaki jednak, jak coś się dzieje w bibliotece, to tych dzieci trochę jest. Jest minisala multimedialna, to można z komputera skorzystać. Są jeszcze dzieci, które nie mają dostępu do komputera. (Dyrektor zespołu szkół)

Na przeciwnym biegunie wskazać można jednostki samorządowe, których liderzy postrzegali działalność instytucji kultury jako istotny czynnik wspierający i kształtujący lokalną aktywność społeczną. W placówkach bibliotecznych funkcjonujących na terenie tej grupy gmin, zazwyczaj jeszcze przed pozyskaniem środków podejmowano dodatkowe działania, daleko wykraczające poza funkcję udostępniania księgozbioru. Zgodnie z deklaracjami badanych, w tym wypadku udział w programie służył wprowadzeniu zmian wspierających budowę kapitału społecznego i zacieśnianie więzi społecznych.

W co my mamy inwestować, żeby ludzie szli do przodu. Jak w tego typu przedsięwzięcie nie zainwestujemy, to co będziemy mieli? Głupimi łatwiej rządzić, ale czy to o to chodzi? (Burmistrz)

Mając na względzie odmienne motywacje do udziału w programie „Biblioteka+. Infrastruktura bibliotek”, należy uznać, że był on elementem koniecznym, ale nie wystarczającym do podjęcia przez bibliotekę nowych działań i objęcia roli inicjatora społecznej aktywności. Kluczowym elementem okazała się kompetentna kadra, odpowiednio zmotywowana wykorzystaniem powstałego potencjału.

W tym kontekście można wyróżnić dwa typy liderów bibliotek, reprezentujących odmienne sposoby rozumienia swojej roli i zadań:

- administratorzy instytucji, skupiający się na podtrzymaniu tradycyjnej roli placówki, doposażaniu jej, dbaniu o estetykę wnętrz i poszerzanie księgozbioru;
- animatorzy lokalnej aktywności społecznej, często pojmujący swoją pracę w sposób niemal misyjny i traktujący bibliotekę nie tyle jako instytucję, ale jako narzędzie służące kreacji lokalnej aktywności na wielu polach, tak kulturalnych, jak i społecznych.

Administratorzy zazwyczaj traktowali uczestnictwo w projekcie jako możliwość zabezpieczenia infrastruktury, czy też poprawy estetyki pomieszczeń, ewentualnie doposażenia placówki w sprzęt komputerowy.

My swoją działalnością i tym, co robimy pokazaliśmy, że warto w nas zainwestować. Burmistrz był za nami. Chciał, żeby istniała jakaś instytucja ładna, nowoczesna. [...] Do gminy przyjeżdżają często delegacje z innych krajów, z miast partnerskich [...] i biblioteka zawsze jest – można pokazać, jak wygląda biblioteka w takiej małej miejscowości. (Dyrektor biblioteki)

Animatorzy dostrzegali natomiast szansę na rozwój – rozwinięcie działalności, pozyskanie nowych grup odbiorców, podjęcie nowych działań. Można przyjąć, że reprezentanci tej grupy liderów mieli wizję zmiany, której realizację umożliwił udział w projekcie. Przeprowadzone wywiady wykazały przy tym, że animatorzy aktywnie podchodzą do kształtowania swoich kompetencji i zdobywania nowych – szukają inspiracji w działaniach innych placówek, interesują się programami rozwojowymi kierowanymi do bibliotek, jeżdżą na szkolenia i zapraszają do siebie ekspertów.

Warto także zwrócić uwagę na różny sposób interpretowania zmian, które zaszły w bibliotekach. Znakomitym przykładem jest sposób postrzegania wpływu pojawienia się w bibliotekach sal komputerowych. Osoby będące animatorami lokalnej aktywności postrzegają je jako czynnik zachęcający przedstawicieli młodszego pokolenia do wizyty w bibliotece. Dzięki temu młodzi ludzie przyzwyczajają się do miejsca i nabierają przekonania, że jest to przyjazna instytucja, w której mogą spędzać czas ze znajomymi.

Wychodzimy z założenia, że jeżeli zaczniemy od początku, to będzie procentowało w przyszłości – że to dziecko będzie później do nas przychodziło. Staramy się przyzwyczajać dziecko, że w bibliotece można fajnie spędzić czas. (Dyrektor biblioteki)

W tym samym czasie w innych placówkach dominuje postrzeżenie komputerów jako jedyne go powodu, dla którego młodzież przychodzi do biblioteki oraz zauważalny jest brak pomysłów na to, jak będąc już w bibliotece młodzież zainteresować szerszą ofertą. Niekiedy można było wręcz obserwować negatywny stosunek do Internetu, który ma odpowiadać za spadek czytelnictwa. W postawie tej wydaje się być zawarta nie tyle diagnoza przemian technologicznych i ich wpływu na społeczeństwo, co brak pomysłu na dostosowanie się do nich.

Jeżeli chcemy być innowacyjni i mieć czytelników, to musimy iść z postępem technicznym. Także nasze komputery, które zostały kupione dwa lata temu, to zaraz będą do wymiany. (Dyrektor biblioteki)

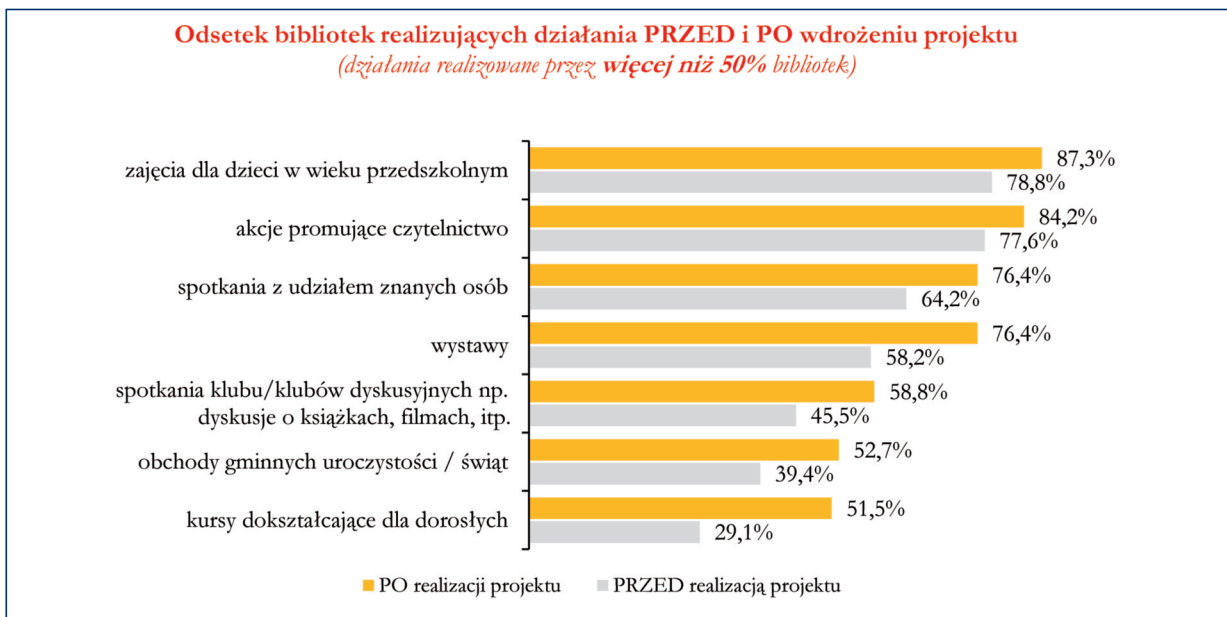
W trakcie badania przedstawiciele mniej aktywnych bibliotek wskazywali, iż czynnikiem istotnie utrudniającym ich działalność jest malejąca liczba dzieci, przekładająca się na sukcesywnie kurczący się segment docelowych odbiorców działań. Wydaje się jednak, że argument taki może być jedynie formą wytłumaczenia niewielkiej popularności niektórych bibliotek. Argument tym poręczniejszy, że przenosi odpowiedzialność z samych osób zarządzających placówkami na ogólnospołeczne trendy demograficzne. Słuszne wydaje się raczej założenie, że problem leży nie tyle w zmniejszającej się liczbie dzieci i młodzieży, ale braku pomysłu na zainteresowanie odbiorców, w tym starszych generacji mieszkańców, ofertą biblioteki.

Wpływ projektu na działalność bibliotek

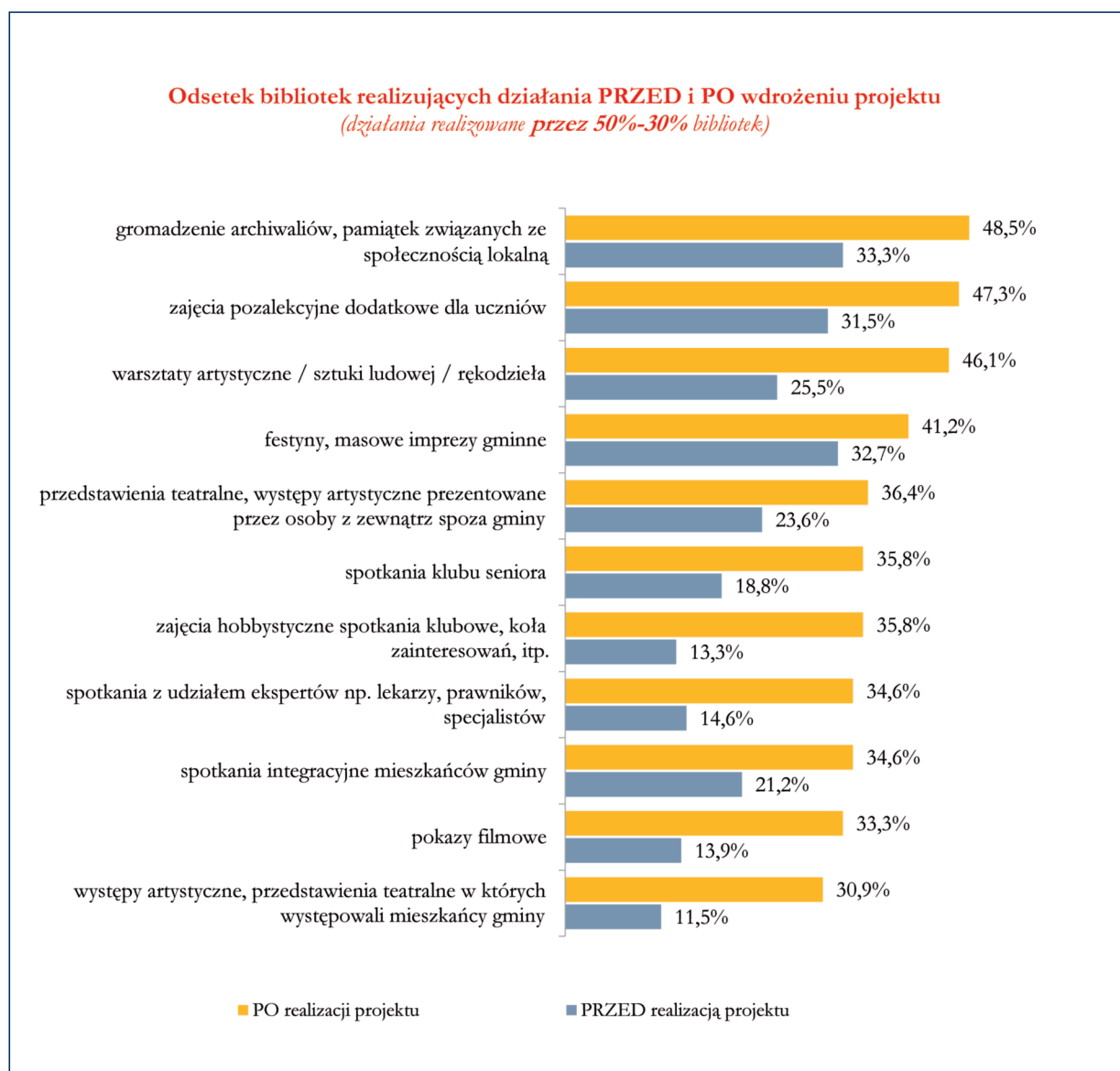
Działania prowadzone przez biblioteki można podzielić na trzy grupy: na takie, które są obecnie realizowane przez więcej niż 50% placówek, na realizowane przez 50%-30% placówek oraz na realizowane przez mniej niż 30% placówek. Szczególnie interesujące wydają się być dwie skrajne grupy działań, czyli te podejmowane przez placówki biblioteczne najczęściej oraz najrzadziej.

Wśród działań realizowanych obecnie przez większość badanych bibliotek, czyli po wdrożeniu projektu, znajdują się zajęcia dla dzieci w wieku przedszkolnym (87,3%), akcje promujące czytelnictwo (84,2%), spotkania z udziałem znanych osób (76,4%), wystawy (76,4%), spotkania klubów dyskusyjnych (58,8%), obchody gminnych uroczystości/świąt (52,7%) oraz kursy doszkalaćce dla dorosłych (51,5%).

Rysunek 26: Rodzaje zajęć organizowanych przed i po realizacji programu (działania realizowane przez więcej niż 50% bibliotek)

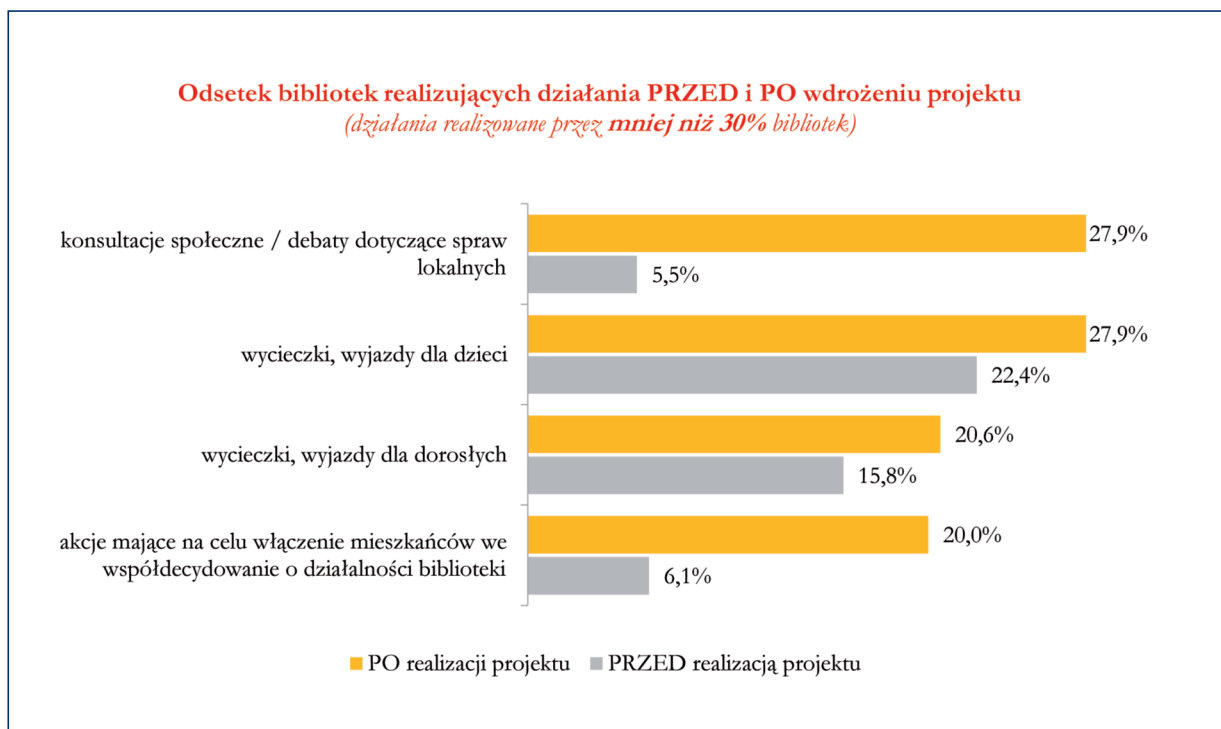

Rysunek 27: Rodzaje zajęć organizowanych przed i po realizacji programu (działania realizowane przez 50%-30% bibliotek)

Stosunkowo najmniej bibliotek prowadzi konsultacje społeczne lub debaty dotyczące spraw lokalnych (27,9%), organizuje wycieczki dla dzieci (27,9%) i dorosłych (20,6%) oraz przeprowadza akcje mające na celu włączenie mieszkańców we współdecydowanie o działalności biblioteki (20,0%).

Rysunek 28: Rodzaje zajęć organizowanych przed i po realizacji programu (działania realizowane przez mniej niż 30% bibliotek)

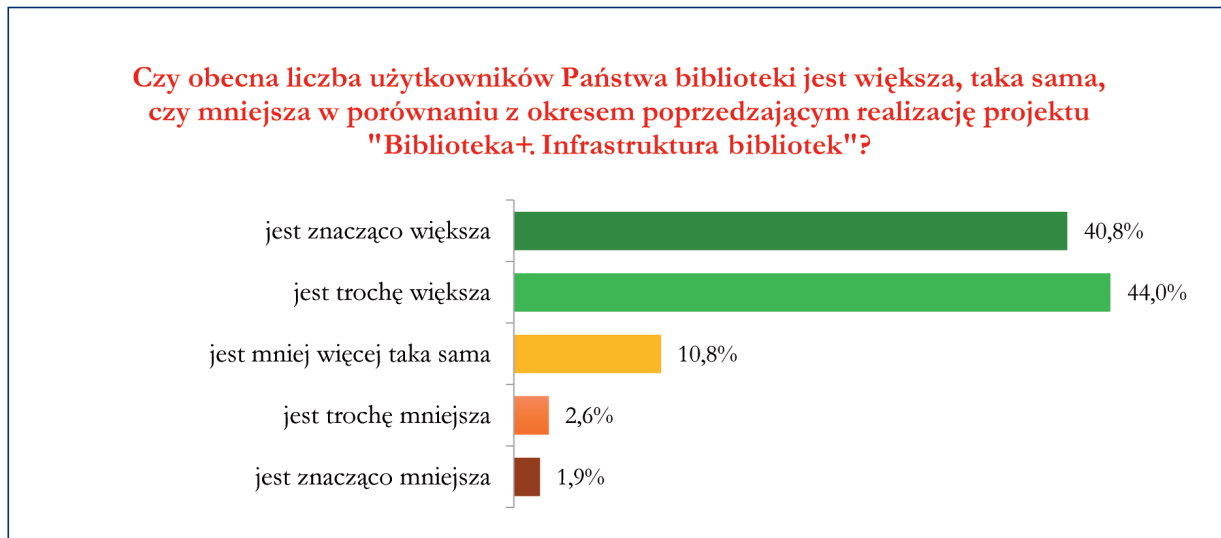

Należy podkreślić, że niezależnie od wyróżnionego wyżej segmentu, w niemal wszystkich wypadkach odsetek bibliotek realizujących poszczególne działania wzrósł po zakończeniu realizacji projektu „Biblioteka+. Infrastruktura bibliotek”. W porównaniu z okresem przed realizacją projektu najbardziej wzrosła liczba bibliotek organizujących kursy dokształcające dla dorosłych oraz przeprowadzających konsultacje społeczne lub debaty dotyczące spraw lokalnych. Odsetek bibliotek mających je w swojej ofercie w obu wypadkach wzrósł prawie o jedną czwartą (o 22,4%). Duży wzrost (18,2%) odnotowano także w przypadku placówek organizujących różne wystawy, oraz w przypadku jednostek włączających mieszkańców w proces decydowania o działalności biblioteki (o 13,9%).

Znacznie mniejszą skalę zmian odnotowano w przypadku działań wymagających większych nakładów finansowych – liczba bibliotek organizujących wycieczki i wyjazdy edukacyjne (w porównaniu z okresem przed wdrożeniem projektu) wzrosła o 5,5% w przypadku wycieczek, których uczestnikami są dzieci i o 4,9% w przypadku wycieczek osób dorosłych.

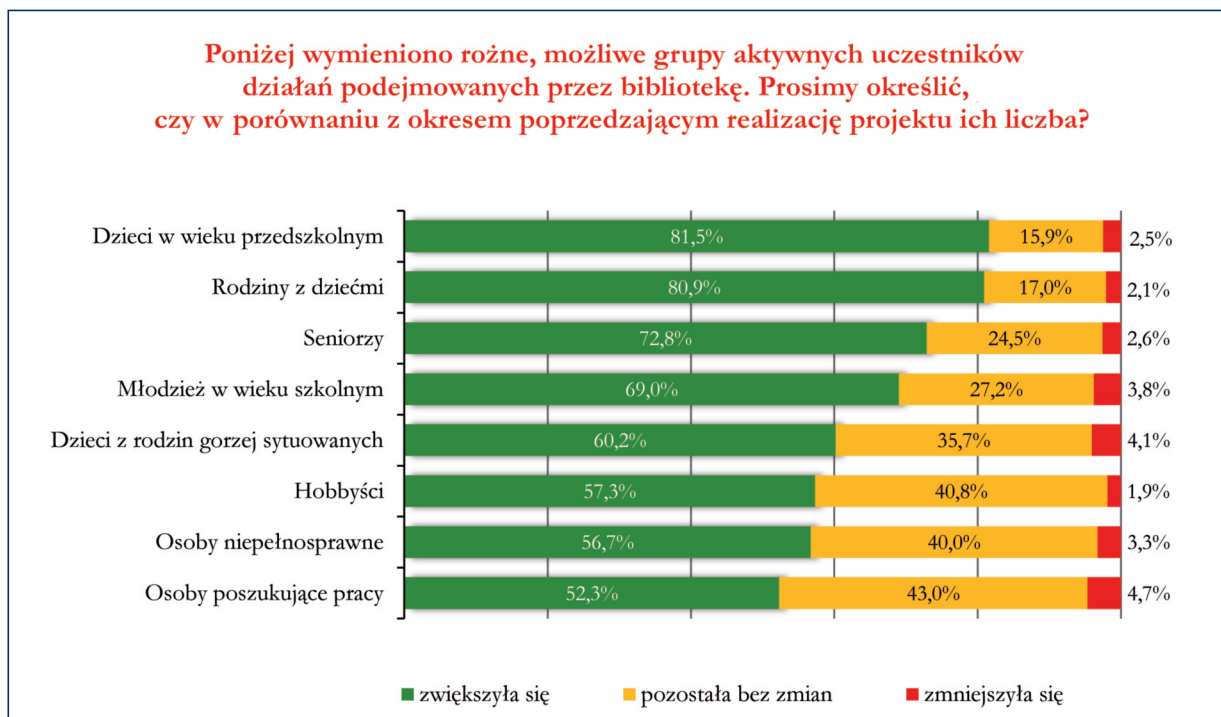
Ważnym wskaźnikiem zmian, które zaszły w bibliotekach w wyniku realizacji programu „Biblioteka+. Infrastruktura bibliotek” może być wzrost liczby ich użytkowników. Na taki stan rzeczy wskazało ponad trzy piąte respondentów, przy czym, zgodnie z deklaracjami badanych, w 40,8% placówek liczba użytkowników zwiększyła się „znacząco” zaś w 44,0% „trochę”.

Rysunek 29: Zmiana liczby osób korzystających z oferty bibliotek

Pozytywne zmiany zaobserwowano w odniesieniu do wszystkich wymienionych w kwestionariuszu grup odbiorców działań bibliotek. Najwięcej placówek odnotowała wzrost liczby odwiedzających je dzieci w wieku przedszkolnym (81,5%) oraz rodzin z dziećmi (80,9%). W większości bibliotek zwiększyła się też liczba korzystających z ich zasobów seniorów (72,8%) i młodzieży w wieku szkolnym (69,0%). Warto podkreślić, że zdecydowana większość badanych bibliotek prowadzi działania dedykowane właśnie tym czterem grupom odbiorców.

Rysunek 30: Zmiana liczby osób korzystających z oferty bibliotek w poszczególnych grupach użytkowników

Bibliotekarze deklarowali także rosnące zainteresowanie ofertą biblioteki wśród dzieci z rodzin gorzej sytuowanych (60,2%), hobbystów (57,3%), osób niepełnosprawnych (56,7%) oraz osób poszukujących pracy (52,3%). W dużej mierze są to grupy znajdujące się w gorszym położeniu, często narażone na wykluczenie lub też niebędące „oczywistymi” odbiorcami działań bibliotek. Dlatego też szczególnie należy podkreślić fakt, że wielu placówkom biorącym udział w programie udało się stworzyć dla tych właśnie odbiorców atrakcyjną ofertę (a w przypadku osób niepełnosprawnych zmniejszyć problem dostępności do zasobów bibliotecznych).

Oczywiście, na przytoczone tu dane można także spojrzeć z innej perspektywy, dostrzegając, że istotna część bibliotek, pomimo przeprowadzonych zmian, nie uzupełniła swojej oferty o działania dedykowane osobom poszukującym pracy (28,9%), dzieciom z rodzin gorzej sytuowanych (23,4%), hobbystom (22,6%), czy osobom niepełnosprawnym (17,8% bibliotek). Jednocześnie warto w tym miejscu zauważyć, że niekiedy takie działania nie muszą wiązać się ze znaczącymi nakładami finansowymi. Nieoczywistą zasługą niektórych bibliotek jest np. zapewnianie dzieciom z mniej zamożnych rodzin rozrywek podobnych do tych, które mają do dyspozycji ich lepiej sytuowani rówieśnicy – choć pozornie dostęp do gier wideo jest działaniem mało wartościowym, należy zauważyć, że istotnie poprawia to pozycję danego dziecka w grupie rówieśniczej, niwelując poczucie wykluczenia.

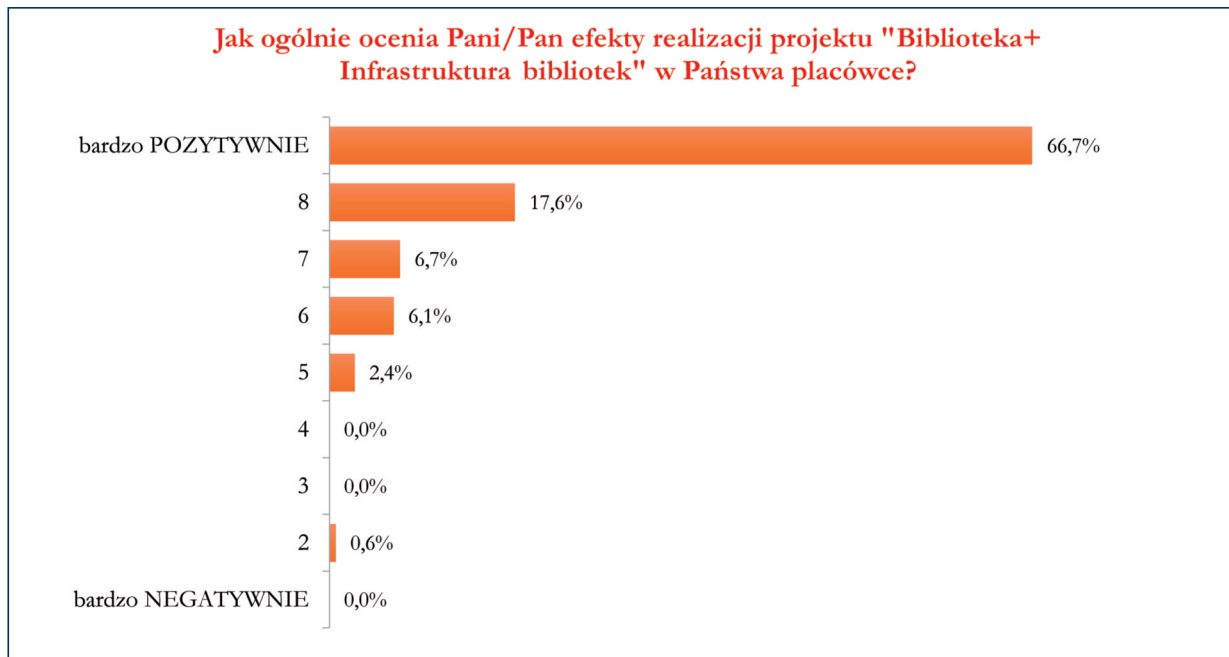
Działa przeciwko jakiemuś wykluczeniu, bo dzieciaki nie mają dostępu do pewnych rzeczy. Obłączenie jest niesamowite przy xbox-ach. (Dyrektor biblioteki)

Realizacja programu zasadniczo nie wpłynęła na godziny pracy bibliotek oraz liczebność ich personelu. W tych dwóch przypadkach odsetek odpowiedzi „brak zmiany” wyniósł odpowiednio 43,4% i 49,4%.

Lokalna ocena efektów realizacji projektu

Zdecydowana większość uczestników badań sondażowych bardzo pozytywnie oceniła efekty realizacji projektu w bibliotekach. Na dziewięciostopniowej skali, na której 1 oznaczało bardzo negatywną ocenę efektów realizacji projektu, a 9 – ocenę bardzo pozytywną, odsetek odpowiedzi ciężących ku ocenie bardzo pozytywnej wyniósł 97,1%, w tym aż 66,7% badanych zdecydowało się na wybór oceny najwyższej (średnia ocena wyniosła 8,38). W przekonaniu respondentów (przypomnijmy, że w większości były to osoby kierujące placówkami), realizacja projektu zbliża ich biblioteki do „ideału” – wysoka ocena efektów wdrożenia działań projektowych idzie w parze z wysoką ogólną oceną działalności biblioteki. Warto przy tym zauważyć, że zidentyfikowano statystycznie istotny związek pomiędzy ogólną oceną efektów realizacji projektu w placówce, a oceną stanu współpracy władz samorządowych z instytucjami kultury w gminie. Świadczyć to może o znacznym zadowoleniu bibliotekarzy z efektów projektu i ich wdzięczności za przychylność władz samorządowych w trakcie jego realizacji.

Rysunek 31: Ocena efektów realizacji programu w bibliotekach

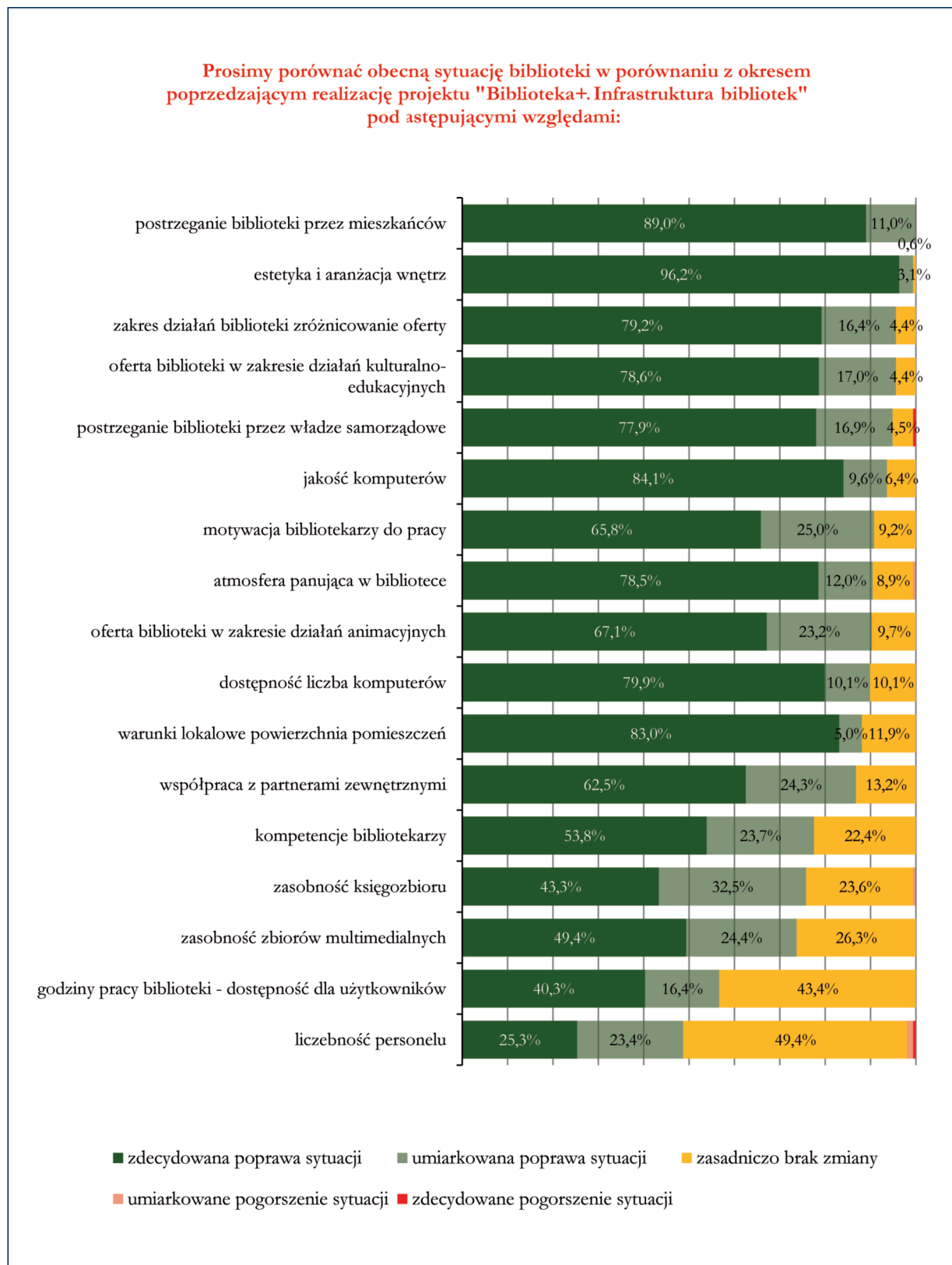
Wdrożenie działań, przewidzianych lokalnie w ramach Programu, obok wyżej wymienionych efektów materialnych, wynikających wprost z dofinansowywanych w jego ramach przedsięwzięć, w sposób pośredni wpłynęło pozytywnie na wiele innych aspektów funkcjonowania bibliotek. Respondenci „zdecydowaną poprawę sytuacji” dostrzegali przede wszystkim w odniesieniu do estetyki i aranżacji wnętrz oraz sposobu postrzegania biblioteki przez mieszkańców (kolejno 96,2% i 89,0% wskazań „zdecydowana poprawa sytuacji”). Bardzo znacząco poprawiła się też jakość komputerów (84,1%) oraz ich dostępność (79,9%). Zwiększeniu i różnicowaniu uległ zakres działań biblioteki (79,2%), poszerzona została jej oferta kulturalno-edukacyjna (78,6%), poprawiło się postrzeganie biblioteki przez władze samorządowe (77,9%) i polepszyła się atmosfera panująca w placówce (78,5%). Prawie we wszystkich pozostałych wymienionych w kwestionariuszu aspektach funkcjonowania bibliotek, łączny odsetek wskazań na „zdecydowaną poprawę sytuacji” oraz „umiarkowaną poprawę sytuacji” był wyższy niż 70%.

Analizując postrzeganie efektów realizacji projektu, warto zwrócić uwagę, że mają one różne znaczenie. Poprawa warunków lokalowych czy estetyki biblioteki nie sprawi, że uda się przyciągnąć więcej użytkowników, jeśli oferta jej działań będzie ograniczona. Oczywiście, nie są to rzeczy bez znaczenia, ale ich oddziaływanie z pewnością jest czasowo ograniczone.

Jak człowiek przychodzi do pomieszczenia, które jest wyremontowane, które jest czyste, które jest odnowione, to się zastanawia – »Boże, czy ja mogę wejść, bo może mam buty niewyczyszczone« [...] dla mnie jest to miejsce bardzo takie piękne. I jest to takie miejsce w naszych warunkach ekskluzywne, bo nie mamy po prostu ładniejszego. Bo są piękne sale jakiejś tam taneczne, restauracje i tak dalej, ale one mają służyć zupełnie czemuś innemu, a tu jest takie miejsce, gdzie można się nawet zadumać. (Prezes lokalnego NGO)

W bibliotekach, które uczestniczyły w programie, zmiany bardzo często są dobrze widoczne. Wyremontowane pomieszczenia wzbudzają zachwyty mieszkańców, poprawiają warunki codziennej działalności placówek, budują motywację pracowników. Dzięki pozyskanym komputerom utworzono czytelnie internetowe oraz wypożyczalnie on-line. Niezależnie jednak od deklaracji bibliotekarzy, w części placówek problemem pozostaje dość skromny zakres działalności i zachowawcze podejście do zadań realizowanych przez bibliotekę, któremu niekiedy towarzyszy usługowa jedynie orientacja wobec mieszkańców. Przykładem może być część placówek, które w ramach projektu dokonały zakupu komputerów. Dla biblioteki nie powinno to być wartością samą w sobie, spełnieniem wyłącznie potrzeby posiadania nowoczesnego sprzętu z dostępem do Internetu, lecz możliwością poszerzenia oferty, okazją do realizacji innych działań, takich jak np. organizacja kursów komputerowych dla seniorów, czy nauka poszukiwania pracy drogą internetową przez osoby bezrobotne. Realizacja takich właśnie działań niesie bowiem dwie podstawowe korzyści: po pierwsze – przyciąga mieszkańców do biblioteki i prezentuje ją jako miejsce wykraczające poza wypożyczalnię książek, a po drugie – niweluje skutki wykluczenia cyfrowego, będące często wynikiem nie tyle braku dostępu w domu do komputera, ale braku umiejętności skutecznego korzystania z narzędzi, jakie daje Internet (np. komunikatory, internetowe portale pracy). Sam sprzęt, w kontekście coraz większej popularności nowych technologii, często nie stanowi bowiem dla członków lokalnej społeczności dostatecznie silnej motywacji do intensyfikacji korzystania z usług biblioteki (co wynika m.in. z faktu, że liczba gospodarstw domowych wyposażonych w komputer i dostęp do Internetu stale rośnie, i obecnie wynosi znacząco ponad 70%).

Rysunek 32: Postrzeganie bezpośrednich efektów realizacji projektu

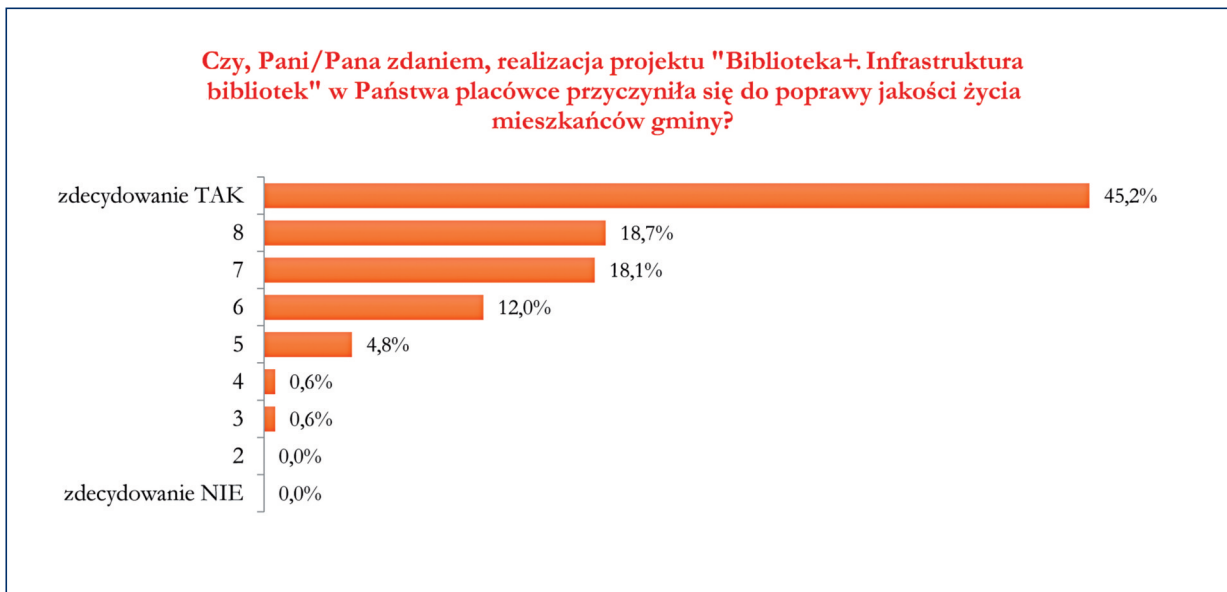

Wpływ realizacji projektu na jakość życia lokalnych społeczności

Jak wynika z przeprowadzonych badań sondażowych i analizy konkretnych przypadków, realizacja programu „Biblioteka+. Infrastruktura bibliotek” wpłynęła korzystnie na sposób działania bibliotek. Doposażenie placówek, remonty (a niekiedy budowa) infrastruktury – to niepodważalne korzyści, jakie, dzięki programowi, osiągnęły biblioteki, a co za tym idzie, także lokalna społeczność.

O tym, że działania ukierunkowane na poprawę funkcjonowania bibliotek oddziałują na sposób postrzegania przez bibliotekarzy jakości życia w gminie, świadczy zarówno istnienie pozytywnej korelacji pomiędzy oceną biblioteki a oceną gminy jako miejsca do życia, jak i bezpośrednie odpowiedzi respondentów na pytanie: „Czy, Pani/Pana zdaniem, realizacja projektu "Biblioteka+. Infrastruktura bibliotek" w Państwa placówce przyczyniła się do poprawy jakości życia mieszkańców gminy?”. Na dziewięciostopniowej skali rozpoczynającej się od „zdecydowanie NIE”, a kończącej na „zdecydowanie TAK” średnia ocena ukształtowała się bowiem na poziomie 7,82, a odpowiedzi bliższych końca skali (czyli zdecydowanie wskazujących na przekonanie o pozytywnym wpływie realizacji programu na jakość życia w gminie) udzieliło 94% badanych.

Rysunek 33: Ocena wpływu realizacji projektu na poprawę jakości życia mieszkańców gminy

W świetle zrealizowanych badań jakościowych, kwestia rzeczywistego wpływu zmian w bibliotekach na jakość życia społeczności lokalnych nie jest już jednak tak jednoznaczna, jakby wynikało to z opinii bibliotekarzy.

Przede wszystkim należy zwrócić uwagę na zróżnicowany wpływ realizacji projektu na sposób funkcjonowania bibliotek. Dość wyraźnie widać bowiem, że zmiana sposobu i zakresu działalności placówek objętych działaniami programu jest konsekwencją postrzegania ich misji jeszcze przed wdrożeniem działań projektowych. Jak wspomniano wcześniej, zarówno w świadomości władz samorządowych, jak też liderów bibliotek – funkcjonują dwie fundamentalnie różne wizje roli, jaką instytucje te powinny pełnić w środowisku lokalnym:

- **Wizja zachowawcza (tradycyjna)** – biblioteka jako instytucja, której funkcją powinno być udostępnianie księgozbioru i popularyzacja czytelnictwa (np. poprzez zajęcia biblioteczne z młodzieżą szkolną). Zmianie może ulegać oczywiście forma i sposób udostępniania książek (np. wprowadzenie do oferty e-booków, czy możliwości zapisu na książki drogą on-line), ale są to modyfikacje mające charakter usprawnienia dotychczasowej działalności, a nie poszerzania jej zakresu.
- **Wizja rozwojowa (innovacyjna)** – biblioteka jako przestrzeń, a jednocześnie czynnik inicjujący i wspierający społeczną aktywność. Takie placówki podejmują szereg działań wykraczających poza tradycyjną funkcję biblioteki i realizują inicjatywy mające na celu nie tylko aktywizację kulturalną, ale także pobudzanie lokalnej społeczności do szeroko rozumianej aktywności obywatelskiej.

W niektórych przypadkach realizacja projektu na terenie miast i gmin, gdzie biblioteki nie przejawiały wcześniej szerszej aktywności, posiadała dość wąski, hermetyczny charakter i nie odbiła się szerokim echem wśród mieszkańców. I choć na ogół w tych miejscach korzyści płynące z realizacji działań projektowych są niezaprzeczalne w kontekście tradycyjnych funkcji biblioteki, to z perspektywy budowy kapitału społecznego czy rozwijania społecznej aktywności mieszkańców i w dłuższej perspektywie czasowej bywają dyskusyjne.

Oczywiście, większość respondentów twierdzi, że bardziej estetyczny wygląd, większy lokal, czy lepszy sprzęt wpłynie pozytywnie na liczbę odwiedzających placówkę. W trakcie badań dość często wyrażano jednak opinie, że same remonty na dłuższą metę nie przyczynią się do rozwoju bibliotek, jeśli te nadal będą ograniczać swoją działalność do udostępniania księgozbioru. Tym bardziej, że jak to zauważono w kilku miejscach, niekiedy schematyczne myślenie o funkcjach biblioteki znajdowało odzwierciedlenie w schematycznych działaniach modernizacyjnych wdrożonych w trakcie projektu. Wydaje się, że bez przededefiniowania misji biblioteki, placówki te są skazane na ponowną marginalizację po okresowym wzmożeniu zainteresowania spowodowanego odnowieniem pomieszczeń czy zakupem komputerów.

Warto podkreślić, że przedstawiciele placówek definiujących misję bibliotek zachowawczo, na ogół nie postrzegają ich wąskiej roli jako niepełnej, ale mają przekonanie (a takie w każdym razie deklarują), że prowadzona działalność wypełnia rolę, jaką biblioteka powinna odgrywać w lokalnej społeczności. W tych placówkach udział w programie nie był postrzegany jako szansa rozszerzenia zakresu oferowanych usług, ale jako możliwość udoskonalenia realizowanych działań.

Należy przy tym pamiętać, że niezależnie od obecnie przyjmowanych definicji, wiele placówek zyskało potencjał, który może być wykorzystany w przypadku zmiany podejścia do roli biblioteki przez decydentów. Sprawny menadżer, zarządzający biblioteką – osoba aktywna, wychodząca z inicjatywą, posiadająca otwarte horyzonty i wrażliwość na potrzeby mieszkańców, ma szansę zapoczątkować proces rozwoju działalności instytucji oraz jej społecznej redefinicji: przekształcenia biblioteki z instytucji kojarzonej wyłącznie z zaspokajaniem potrzeb *stricte* czytelniczych w miejsce służące integracji mieszkańców, wzmacniania tożsamości lokalnej i budowy społecznych więzi.

Przykłady energicznie działających bibliotek dowodzą, że mogą się one stać miejscami skupiania i wzmacniania lokalnej aktywności. Placówki wykraczające poza standardowe działania docierają do szerszych grup społecznych, w znaczący sposób zwiększając poziom partycypacji w przedsięwzięciach sprzyjających rozwojowi lokalnej wspólnoty. Podejmowane aktywności, nawet jeśli przyjmują formę organizowanych przez bibliotekę spotkań, należy postrzegać jako zaczyn tworzenia się zrębów społeczności, które z czasem mają realne szanse generować spontaniczną, oddolną działalność obywatelską.

Realizacja projektu w wielu miejscach doprowadziła do zapoczątkowania procesu integracji lokalnej społeczności, rozumianej jako zagęszczenie sieci powiązań pomiędzy poszczególnymi aktorami społecznymi.

Myślę, że właśnie ci ludzie, którzy nie mają tutaj rodziny, nie mają tutaj jakichś znajomych od pokoleń [...] te osoby, które tu przyszły [...] tutaj przychodzą i sobie mogą porozmawiać. I nawiązują te przyjaźnie z tymi stowarzyszeniami za pośrednictwem być może tej biblioteki tylko. (Prezeska NGO)

W tych miejscach, w których inwestycje projektowe były związane z realizacją szerszej wizji biblioteki, czyli przede wszystkim z programem budowania w mieście lub gminie kultury debat, spotkań i współpracy, a co za tym idzie – kapitału społecznego, długofalowy wpływ projektu na jakość życia społeczności lokalnej jest niezaprzeczalny. W tych miejscowościach dostrzegalna jest bowiem pączkująca chęć współpracy – nie tylko biernego uczestnictwa, ale także samodzielnego inicjowania oddolnych przedsięwzięć. Daje to uzasadnione podstawy do wnioskowania, że wokół bibliotek powstaje stabilny fundament długotrwałej społecznej aktywności, która stopniowo może przekształcać się w inicjatywy wychodzące poza same biblioteki. Biblioteki sprawnie zarządzane i aktywnie realizujące misję wspierania lokalnej społeczności stają się zatem swoistymi inkubatorami aktywności obywatelskiej.

Zmiany wprowadzone w bibliotekach dzięki realizacji programu „Biblioteka+. Infrastruktura bibliotek” należy postrzegać jako stworzenie warunków do wykorzystania potencjału, jaki posiadały placówki. Potencjał ten opierał się głównie na zaangażowaniu pracowników i inicjatywie kierowników. Zwraca uwagę fakt, że w bibliotekach zatrudniających energiczną i wychodzącą z inicjatywą kadrę realizacja programu istotnie wpłynęła na poszerzenie działalności. W takich wypadkach koronnym argumentem na rzecz zainwestowania w lokalną

instytucję kultury była ilość i jakość działań prowadzonych przez bibliotekę, jej dotychczasowy rozwój oraz drzemiący w niej potencjał, możliwy do uruchomienia przez poprawę warunków infrastrukturalnych.

Biblioteki, w których zauważalny był brak szerszej koncepcji działalności placówki przed realizacją programu, na ogół nie zmieniły znacząco zakresu swego funkcjonowania także po wprowadzeniu zmian. Podjęte w ramach realizacji projektu działania najczęściej też w żaden sposób nie zmieniły ani stosunku władz samorządowych do sfery społecznego i kulturalnego rozwoju gminy, ani też nie przełożyły się na wzrost bądź poprawę jakości podejmowanych w tym obszarze inicjatyw. Program „Biblioteka+. Infrastruktura bibliotek” należy więc zasadniczo postrzegać nie jako remedium na brak działalności bibliotek, a jedynie na czynnik umożliwiający niwelację barier, które blokowały aktywność tych placówek, w których wola i pomysły na działanie były obecne wcześniej.

Dużo zależy od kadry, która to prowadzi, bibliotekę i centrum [kultury]. Ja bym sobie życzył, żeby ta kreatywność osób prowadzących była dużo większa, bo sporo zależy od kapitału ludzkiego. Można mieć świetne pomysły i nie wiedzieć, jak je wdrożyć, albo świetne pomysły, pomysł na wdrożenie, ale nie mieć środków. To temu jesteśmy w stanie zaradzić, bo są środki pomocowe, jest jakiś tam budżet własny i tak dalej, możemy to jakoś wspomagać [...]. Sam obiekt nie wystarcza, ja się zająłem infrastrukturą, już jest, teraz trzeba tylko umieć to wykorzystać. I to jest dla mnie na dzień dzisiejszy jedyna bolączka [...] brak tej kreatywności, brak pomysłowości. (Wójt gminy)

Przebudowa układu przestrzennego budynku, poprawa estetyki wnętrz, unowocześnienie sprzętu umożliwiły aktywnym placówkom wyjście poza tradycyjny obszar działalności bibliotecznej. Dzięki temu prężnie działające placówki przyjmują funkcję centrów kultury i inkubatorów lokalnej aktywności. Ta zmodyfikowana rola jest oceniana dobrze. Nie ulega wątpliwości, iż wiele bibliotek dzięki tym zmianom rozkwitło. Coraz więcej mieszkańców odwiedza nowe placówki, korzystając z bogatej oferty kulturalnej i edukacyjnej.

Instytucje kultury jako centra budowy kapitału społecznego - refleksje końcowe

Doceniając niewątpliwe sukcesy wielu samorządów w zakresie poprawy lokalnych warunków życia, należy mieć świadomość ich wpływu na przemiany społecznych potrzeb. Rozwiązanie problemów infrastrukturalnych, prędzej czy później, nieuchronnie prowadzi bowiem do rozwoju oczekiwań – wyzwaniem staje się nie tyle poprawa egzystencji mieszkańców, nie tylko zapewnienie określonych usług publicznych, ale przede wszystkim kształtowanie ich odpowiedniej jakości. I o ile identyfikacja przyczyn problemów egzystencjalnych jest stosunkowo prosta, o tyle wskazanie potrzeb rozwojowych wymaga głębszego zastanowienia. Z pewnością trudno tu mówić o jakiegokolwiek jednowymiarowości – potrzeby te są przecież zróżnicowane, tak jak zróżnicowane są ludzkie doświadczenia czy sytuacje życiowe. Równoważąca koordynacja realizacji polityk publicznych, służąca efektywnemu wykorzystaniu zasobów, którymi dysponuje wspólnota, jest zatem najważniejszym bodaj zadaniem liderów samorządowych.

Celem zrealizowanych badań było rozpoznanie uwarunkowań funkcjonowania lokalnych instytucji w sferze kultury. Szczególną uwagę poświęcono wpływowi zewnętrznej interwencji (dotacji na rozwój infrastruktury bibliotek) na jakość życia lokalnych społeczności. Ważnym problemem badawczym była kwestia szerszego, społecznego oddziaływania zmian zachodzących w bibliotekach oraz ich znaczenie dla kształtowania zrównoważonego rozwoju.

Uzyskane dane pozwoliły na identyfikację społecznych korzyści wynikających z rozszerzenia działalności bibliotek poza utrwalone, tradycyjne formy. Placówki otwarte na innowacje, aktywne, skoncentrowane na integracji mieszkańców – przyczyniają się do wzmacniania lokalnych więzi i budują pozytywnie wartościowaną lokalną tożsamość, kreując tym samym sferę publiczną, która stwarza szansę na upodmiotowienie wspólnoty. W świetle wyników przeprowadzonych badań można stwierdzić, że biblioteki (podobnie jak inne instytucje kultury) dzięki budowie własnego potencjału zyskują zdolność wspierania bardziej efektywnego i satysfakcjonującego rozwoju społecznego – i w tym właśnie sensie mogą pozytywnie oddziaływać na poprawę lokalnej jakości życia.

Wzrost roli i lokalnego znaczenia bibliotek obserwować można jednak niemal wyłącznie w tych jednostkach samorządowych, w których nastąpiła redefinicja tradycyjnie pojmowanych zadań i ról, jakie placówki te pełnią w środowisku lokalnym. Wizja nowoczesnej lokalnej biblioteki obejmuje tam nie tylko szerokie formy działalności, ale przede wszystkim długofalowe cele jej funkcjonowania, a także społeczne cele jej istnienia. Między innymi dzięki temu instytucje te stają się ważnymi instrumentami realizacji samorządowej polityki zorientowanej na budowę kapitału społecznego.

Z drugiej strony, w ośrodkach, w których znaczenie bibliotek jest ograniczone, problemem nie jest wyłącznie, jak się wydaje, zachowawcze rozumienie funkcji, którą powinny pełnić te instytucje, ale również, a może przede wszystkim, niezrozumienie natury zachodzących zmian społecznych i wynikających stąd wyzwań związanych z kształtowaniem lokalnego rozwoju. Niejednokrotnie w perspektywie władarzy tych jednostek biblioteka powinna przede wszystkim po prostu być. Jej klasycznie pojmowana działalność jest rozumiała sama przez siebie – w przekonaniach wielu aktorów samo istnienie biblioteki wypełnia istniejące potrzeby. A ponieważ funkcjonowanie każdej instytucji związane jest z koniecznością finansowania jej działalności, choćby w wymiarze podstawowym, to pokusa korzystania z wszelkich dostępnych dodatkowych źródeł funduszy nie powinna być zaskoczeniem.

Warto przy tym zwrócić uwagę, że w ostatnich latach w bardzo wielu wypadkach bibliotekarze uzyskali szeroko zakrojone wsparcie: wzrosła ich wiedza, rozumienie potrzeb współczesnych odbiorców kultury, świadomość wyzwań związanych z nowoczesnością oraz oczekiwań kluczowych interesariuszy. Dzięki licznym lokalnym i koordynowanym centralnie projektom inwestycyjnym, biblioteki zostały zmienione (i nadal są zmieniane). Korzystają z różnych źródeł wsparcia, zyskują nowoczesne wnętrza, wyposażenie, dostęp do różnorodnych zasobów. Brakuje jednak budowania świadomości liderów lokalnych w zakresie znaczenia działalności instytucji kultury dla rozwoju społecznego – ich zasadniczej roli w budowaniu kapitału społecznego i kształtowaniu – wspomnianej już – podmiotowości społeczności lokalnych. Niejednokrotnie związane to bywa z brakiem świadomości, że samorząd powinien utrzymywać swe znaczenie jako wspólnota mieszkańców, a nie wyłącznie jako organ lokalnej administracji publicznej.

W tym właśnie kontekście istotną kwestią pozostaje sposób kształtowania lokalnej polityki kulturalnej. W odniesieniu do niej kluczowa powinna być relacja pomiędzy kreacją a zaspokajaniem potrzeb społecznych. Instytucje kultury powinny tworzyć prosumentów kultury i działań lokalnych, a nie utrzymywać postawy wyłącznie konsumenckie – niezaangażowane i nieprzyjmujące odpowiedzialności. Nie tyle powinniśmy zatem mówić o ofercie instytucji kultury, ile o zadaniach i celach, które przed nimi stoją. Dziś wykorzystanie lokalnej kultury w kształtowaniu społecznego rozwoju w wielu wypadkach pozostaje znikome. Kulturę zbyt często utożsamia się z rozrywką, a aktywność mieszkańców w tej sferze przypomina przełączanie kanałów telewizyjnych w poszukiwaniu niezobowiązującej, atrakcyjnej formy wypełnienia czasu.

Aneks

- narzędzia badawcze

Szanowni Państwo!

Państwa placówka uczestniczyła w programie MKiDN „Biblioteka+. Infrastruktura bibliotek”, którego celem jest wzmocnienie potencjału i roli gminnych bibliotek publicznych.

Celem ankiety, którą do Państwa kierujemy, jest próba oszacowania wpływu realizacji tego programu na życie lokalnych społeczności.

Będziemy bardzo wdzięczni za udzielenie odpowiedzi na przygotowane pytania. Wierzymy, że rezultaty badania pomogą w efektywnym przygotowywaniu programów wspomagania gminnych instytucji kultury w przyszłości.

Ankieta jest ANONIMOWA – uzyskane dane posłużą wyłącznie do przygotowania zbiorczych zestawień i opracowań.

Realizowane badanie zostało dofinansowane ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

1. Czy Państwa placówka biblioteczna uczestniczyła w projekcie „Biblioteka+. Infrastruktura bibliotek”?

Zaznacz tylko jedną odpowiedź.

- Tak
- Nie
- Nie wiem / nie pamiętam

2. Na czym polegała realizacja projektu "Biblioteka+. Infrastruktura bibliotek" w Państwa placówce?

Zaznacz kilka odpowiedzi.

- Został wybudowany nowy obiekt – siedziba biblioteki
- Rozbudowano dotychczasową siedzibę biblioteki zwiększyła się jej powierzchnia
- Dotychczasowa siedziba biblioteki została wyremontowana / przebudowana / zmodernizowana bez zwiększania powierzchni siedziby biblioteki
- Powiększono księgozbiór
- Zakupiono nowe komputery
- Zakupiono nowe wyposażenie biblioteki inne niż komputery
- Zrealizowano inne działania (prosimy opisać jakie) ✉
.....

3. W którym roku ROZPOCZĘŁA się realizacja projektu "Biblioteka+. Infrastruktura bibliotek" w Państwa placówce?

Pytanie dotyczy biblioteki, w której Pani pracuje.

Zaznacz tylko jedną odpowiedź.

- 2015
- 2014
- 2013
- 2012
- 2011
- wcześniej niż w 2011 roku
- nie wiem / trudno powiedzieć

4. W którym roku ZAKOŃCZYŁA się realizacja projektu "Biblioteka+. Infrastruktura bibliotek" w Państwa placówce?

Pytanie dotyczy biblioteki, w której Pani pracuje tej samej, której dotyczyło pytanie 2.
Zaznacz tylko jedną odpowiedź.

- 2015
- 2014
- 2013
- 2012
- 2011
- wcześniej niż w 2011 roku
- nie wiem / trudno powiedzieć

5. Czy w momencie rozpoczęcia realizacji projektu "Biblioteka+. Infrastruktura Bibliotek" Państwa biblioteka posiadała filię (filie)?

Zaznacz tylko jedną odpowiedź.

- Tak
- Nie
- Nie wiem

6. Czy obecnie Państwa biblioteka posiada filię (filie)?

Zaznacz tylko jedną odpowiedź.

- Tak
- Nie
- Nie wiem / trudno powiedzieć

7. W którym z poniższych wariantów projekt "Biblioteka+ Infrastruktura Bibliotek" był realizowany w Państwa gminie?

Zaznacz tylko jedną odpowiedź

- projekt objął siedzibę główną biblioteki
- projekt objął siedzibę główną i filie filie biblioteki
- projekt objął wyłącznie filie filie biblioteki
- inny wariant (prosimy wyjaśnić jaki) ✉
.....
.....

8. Ilu użytkowników (średnio tygodniowo) korzysta obecnie z oferty Państwa biblioteki?

Prosimy określić (oszacować) liczbę RZECZYWISTYCH aktywnych użytkowników biblioteki na podstawie posiadanej wiedzy / dostępnych danych. Prosimy o określenie średniej liczby WSZYSTKICH aktywnych użytkowników w ujęciu tygodniowym.

✉

9. Prosimy oszacować, jaką część WSZYSTKICH RZECZYWISTYCH AKTYWNYCH UŻYTKOWNIKÓW Państwa biblioteki stanowią reprezentanci wymienionych poniżej kategorii mieszkańców:

Ogół użytkowników biblioteki to 100. Prosimy oszacować udział każdej z poniższych grup wśród wszystkich użytkowników biblioteki. Każdej odpowiedzi można przyporządkować od 0 do 100 punktów, suma wszystkich odpowiedzi musi się równać 100.

- Dzieci i młodzież: /.....
- Seniorzy 60+: /.....
- Pozostali użytkownicy – osoby dorosłe w wieku ok. 20-60 lat: /.....

10. Czy obecna liczba użytkowników Państwa biblioteki jest większa, taka sama, czy mniejsza w porównaniu z okresem poprzedzającym realizację projektu "Biblioteka+. Infrastruktura bibliotek"?

Zaznacz tylko jedną odpowiedź.

- jest znacząco większa
- jest trochę większa
- jest mniej więcej taka sama
- jest trochę mniejsza
- jest znacząco mniejsza
- trudno powiedzieć

11. Poniżej wymieniono różne, możliwe grupy aktywnych uczestników działań podejmowanych przez bibliotekę (działań o charakterze kulturalno-edukacyjnym, wykraczających poza standardową działalność związaną z udostępnianiem księgozbioru). Prosimy określić, czy w porównaniu z okresem poprzedzającym realizację projektu.

W każdym wierszu zaznacz tylko jedną odpowiedź.

	zwiększyła się	pozostała bez zmian	zmniejszyła się	NIE PROWADZIMY działań dedykowanych dla tej grupy odbiorców	trudno powiedzieć
dzieci w wieku przedszkolnym	☐	☐	☐	☐	☐
młodzież w wieku szkolnym	☐	☐	☐	☐	☐
rodziny z dziećmi	☐	☐	☐	☐	☐
dzieci z rodzin gorzej sytuowanych	☐	☐	☐	☐	☐
osoby niepełnosprawne	☐	☐	☐	☐	☐
osoby poszukujące pracy	☐	☐	☐	☐	☐
seniorzy	☐	☐	☐	☐	☐
hobbyści	☐	☐	☐	☐	☐

12. Czy Państwa biblioteka w ostatnim roku organizowała lub współorganizowała następujące wydarzenia?

Prosimy zaznaczyć wszystkie wydarzenia, w których organizacji uczestniczyła Państwa biblioteka. Prosimy o informacje wyłącznie na temat aktywności podejmowanych po zakończeniu realizacji projektu „Biblioteka+. Infrastruktura Bibliotek”.

Zaznacz kilka odpowiedzi.

- zajęcia dla dzieci w wieku przedszkolnym
- zajęcia pozalekcyjne dodatkowe dla uczniów
- kursy doształcające dla dorosłych
- festyny, masowe imprezy gminne
- spotkania klubu/klubów dyskusyjnych np. dyskusje o książkach, filmach, itp.
- akcje promujące czytelnictwo
- spotkania z udziałem znanych osób
- spotkania z udziałem ekspertów np. lekarzy, prawników, specjalistów
- spotkania klubu seniora
- wystawy
- zajęcia hobbystyczne spotkania klubowe, kola zainteresowań, itp.
- warsztaty artystyczne / sztuki ludowej / rękodzieła
- konsultacje społeczne / debaty dotyczące spraw lokalnych
- akcje mające na celu włączenie mieszkańców we współdecydowanie o działalności biblioteki
- obchody gminnych uroczystości / świat
- spotkania integracyjne mieszkańców gminy
- występy artystyczne, przedstawienia teatralne w których występowali mieszkańcy gminy
- przedstawienia teatralne, występy artystyczne prezentowane przez osoby z zewnątrz spoza gminy
- pokazy filmowe
- gromadzenie archiwaliów, pamiątek związanych ze społecznością lokalną
- wycieczki, wyjazdy dla dzieci
- wycieczki, wyjazdy dla dorosłych
- inne działania (prosimy opisać jakie)
.....
.....
- NIE PODEJMOWALISMY żadnych z powyżej wymienionych działań

13. A które z poniższych działań były organizowane/współorganizowane przez bibliotekę wcześniej – w roku poprzedzającym realizację projektu „Biblioteka+. Infrastruktura bibliotek”?

Prosimy zaznaczyć wszystkie wydarzenia, w których organizacji uczestniczyła Państwa biblioteka.

Zaznacz kilka odpowiedzi.

- zajęcia dla dzieci w wieku przedszkolnym
- zajęcia pozalekcyjne dodatkowe dla uczniów
- kursy doształcające dla dorosłych
- festyny, masowe imprezy gminne
- spotkania klubu/klubów dyskusyjnych np. dyskusje o książkach, filmach, itp.
- akcje promujące czytelnictwo
- spotkania z udziałem znanych osób
- spotkania z udziałem ekspertów np. lekarzy, prawników, specjalistów
- spotkania klubu seniora
- wystawy
- zajęcia hobbystyczne spotkania klubowe, kola zainteresowań, itp.
- warsztaty artystyczne / sztuki ludowej / rękodzieła
- konsultacje społeczne / debaty dotyczące spraw lokalnych
- akcje mające na celu włączenie mieszkańców we współdecydowanie o działalności biblioteki
- obchody gminnych uroczystości / świąt
- spotkania integracyjne mieszkańców gminy
- występy artystyczne, przedstawienia teatralne w których występowali mieszkańcy gminy
- przedstawienia teatralne, występy artystyczne prezentowane przez osoby z zewnątrz spoza gminy
- pokazy filmowe
- gromadzenie archiwaliów, pamiątek związanych ze społecznością lokalną
- wycieczki, wyjazdy dla dzieci
- wycieczki, wyjazdy dla dorosłych
- inne działania (prosimy opisać jakie)
.....
.....
.....
- NIE PODEJMOWALIŚMY żadnych z powyżej wymienionych działań

14. Z którymi z poniższych instytucji/organizacji współpracowała Państwa biblioteka w ciągu ostatniego roku?

W przypadku każdej wymienionej instytucji prosimy określić intensywność współpracy z Państwa biblioteką.

W każdym wierszu zaznacz tylko jedną odpowiedź.

	intensywna, częsta współpraca	sporadyczna, okazyjna współpraca	brak współpracy	NIE ISTNIEJE / nie działa w naszej gminie	trudno powiedzieć
Urząd Gminy, na terenie której znajduje się biblioteka	☐	☐	☐	☐	☐
urząd gminny innej jednostki samorządowej	☐	☐	☐	☐	☐
placówki oświatowe szkoły, przedszkola z terenu Państwa gminy	☐	☐	☐	☐	☐
placówki oświatowe szkoły, przedszkola z terenu innej jednostki samorządowej	☐	☐	☐	☐	☐
lokalny gminny ośrodek kultury np. dom kultury	☐	☐	☐	☐	☐
ośrodek kultury innej jednostki samorządowej	☐	☐	☐	☐	☐
lokalne świetlice wiejskie	☐	☐	☐	☐	☐
lokalna ochotnicza straż pożarna OSP	☐	☐	☐	☐	☐
lokalne koło gospodyń wiejskich	☐	☐	☐	☐	☐
lokalny klub seniora	☐	☐	☐	☐	☐
organizacje społeczne/ pozarządowe z terenu gminy	☐	☐	☐	☐	☐
organizacje społeczne/pozarządowe spoza terenu gminy	☐	☐	☐	☐	☐
lokalna parafia	☐	☐	☐	☐	☐
media lokalne	☐	☐	☐	☐	☐
lokalne instytucje biznesowe firmy, lokalni przedsiębiorcy	☐	☐	☐	☐	☐
instytucje biznesowe spoza terenu gminy	☐	☐	☐	☐	☐
inne biblioteki z terenu gminy	☐	☐	☐	☐	☐
inne biblioteki spoza terenu gminy	☐	☐	☐	☐	☐
gminny/miejski ośrodek pomocy społecznej	☐	☐	☐	☐	☐
Powiatowy Urząd Pracy	☐	☐	☐	☐	☐
Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie PCPR	☐	☐	☐	☐	☐
Starostwo Powiatowe	☐	☐	☐	☐	☐

15. Poniżej znajduje się lista instytucji, które wskazał(a) Pan(i) jako współpracujące z Państwa biblioteką w ciągu ostatniego roku. Chcielibyśmy wiedzieć, jaki wpływ na tę współpracę miał udział Państwa placówki w projekcie "Biblioteka+. Infrastruktura bibliotek"?

Prosimy ocenić ewentualną zmianę intensywności współpracy z każdą instytucją lub organizacją, porównując czas obecny i okres przed realizacją projektu.

W każdym wierszu zaznacz tylko jedną odpowiedź.

	współpraca się rozwinęła	współpraca się nie zmieniła, jest taka sama, jak przedtem	współpraca się zmniejszyła	trudno powiedzieć
Urząd Gminy, na terenie której znajduje się biblioteka	☐	☐	☐	☐
urząd gminny innej jednostki samorządowej	☐	☐	☐	☐
placówki oświatowe szkoły, przedszkola z terenu Państwa gminy	☐	☐	☐	☐
placówki oświatowe szkoły, przedszkola z terenu innej jednostki samorządowej	☐	☐	☐	☐
lokalny gminny ośrodek kultury np. dom kultury	☐	☐	☐	☐
ośrodek kultury innej jednostki samorządowej	☐	☐	☐	☐
lokalne świetlice wiejskie	☐	☐	☐	☐
lokalna ochotnicza straż pożarna OSP	☐	☐	☐	☐
lokalne koło gospodyń wiejskich	☐	☐	☐	☐
lokalny klub seniora	☐	☐	☐	☐
organizacje społeczne/pozarządowe z terenu gminy	☐	☐	☐	☐
organizacje społeczne/pozarządowe spoza terenu gminy	☐	☐	☐	☐
lokalna parafia	☐	☐	☐	☐
media lokalne	☐	☐	☐	☐
lokalne instytucje biznesowe firmy, lokalni przedsiębiorcy	☐	☐	☐	☐
instytucje biznesowe spoza terenu gminy	☐	☐	☐	☐
inne biblioteki z terenu gminy	☐	☐	☐	☐
inne biblioteki spoza terenu gminy	☐	☐	☐	☐
gminny/miejski ośrodek pomocy społecznej	☐	☐	☐	☐
Powiatowy Urząd Pracy	☐	☐	☐	☐
Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie PCPR	☐	☐	☐	☐
Starostwo Powiatowe	☐	☐	☐	☐

16. W jaki sposób, w Pani/Pana przekonaniu, można scharakteryzować relacje pomiędzy Państwem biblioteką a innymi, wymienionymi poniżej, instytucjami z Państwa gminy/miasta?

W każdym wierszu zaznacz tylko jedną odpowiedź

	współpraca	konkurencja	obojętność	w naszej gminie NIE ISTNIEJ taka instytucja	trudno powiedzieć, to zależy
dom kultury	☐	☐	☐	☐	☐
gminny ośrodek pomocy społecznej	☐	☐	☐	☐	☐
przedszkola	☐	☐	☐	☐	☐
szkoły podstawowe	☐	☐	☐	☐	☐
szkoły gimnazjalne	☐	☐	☐	☐	☐
szkoły ponadgimnazjalne	☐	☐	☐	☐	☐
kluby sportowe	☐	☐	☐	☐	☐
parafia / parafie	☐	☐	☐	☐	☐
organizacje społeczne / pozarządowe	☐	☐	☐	☐	☐
inne instytucje kultury	☐	☐	☐	☐	☐

17. W bibliotekach, w których realizowano projekt "Biblioteka+ Infrastruktura Bibliotek" mogły zajść rozmaite zmiany. Prosimy porównać obecną sytuację biblioteki w porównaniu z okresem poprzedzającym realizację projektu "Biblioteka+. Infrastruktura bibliotek" pod następującymi względami:

W każdym wierszu zaznacz tylko jedną odpowiedź

	zdecydowana poprawa sytuacji	umiarkowana poprawa sy- tuacji	zasadniczo brak zmiany	umiarkowane pogorszenie sytuacji	zdecydowane pogorszenie sytuacji	trudno powiedzieć
warunki lokalowe	☐	☐	☐	☐	☐	☐
powierzchnia pomieszczeń	☐	☐	☐	☐	☐	☐
estetyka i aranżacja wnętrz	☐	☐	☐	☐	☐	☐
zasobność księgozbioru	☐	☐	☐	☐	☐	☐
zasobność zbiorów multimedialnych	☐	☐	☐	☐	☐	☐
jakość komputerów	☐	☐	☐	☐	☐	☐
dostępność i liczba komputerów	☐	☐	☐	☐	☐	☐

oferta biblioteki w zakresie działań animacyjnych	☐	☐	☐	☐	☐	☐
oferta biblioteki w zakresie działań kulturalno-edukacyjnych	☐	☐	☐	☐	☐	☐
atmosfera panująca w bibliotece	☐	☐	☐	☐	☐	☐
kompetencje bibliotekarzy	☐	☐	☐	☐	☐	☐
liczebność personelu	☐	☐	☐	☐	☐	☐
motywacja bibliotekarzy do pracy	☐	☐	☐	☐	☐	☐
godziny pracy biblioteki – dostępność dla użytkowników	☐	☐	☐	☐	☐	☐
postrzeganie biblioteki przez mieszkańców	☐	☐	☐	☐	☐	☐
postrzeganie biblioteki przez władze samorządowe	☐	☐	☐	☐	☐	☐
zakres działań biblioteki zróżnicowanie oferty	☐	☐	☐	☐	☐	☐
współpraca z partnerami zewnętrznymi	☐	☐	☐	☐	☐	☐

- 18. Jeśli w Państwa bibliotece zaszły jakieś inne, istotne zmiany (oprócz przed chwil wymienionych), to prosimy skorzystać z miejsca poniżej i krótko je scharakteryzować:**
Jeśli nie było takich zmian – prosimy kliknąć „dalej”.

.....
.....

- 19. Biblioteka może pełnić różne FUNKCJE w społeczności lokalnej. Poniżej wymieniono niektóre z nich. Prosimy określić, w jakim stopniu w Pani/Pana przekonaniu charakteryzują one działalność Państwa biblioteki.**

W każdym wierszu zaznacz tylko jedną odpowiedź.

	w bardzo dużym stopniu	w dość dużym stopniu	w umiarkowanym stopniu	w niewielkim stopniu	zdecydowanie nie	trudno powiedzieć
miejsce spotkań mieszkańców	☐	☐	☐	☐	☐	☐
miejsce zdobywania i rozwijania wiedzy	☐	☐	☐	☐	☐	☐
miejsce integracji społecznej	☐	☐	☐	☐	☐	☐
miejsce wykorzystywania nowoczesnych technologii	☐	☐	☐	☐	☐	☐
miejsce spędzania wolnego czasu przez dzieci/młodzież	☐	☐	☐	☐	☐	☐
miejsce animacji działań społecznych, tworzenia inicjatyw	☐	☐	☐	☐	☐	☐

20. Poniżej wymieniono różne, możliwe ZADANIA, które może realizować biblioteka w środowisku lokalnym. Przy każdej z nich prosimy określić, jak ważne są one w kształtowaniu oferty Państwa biblioteki.

W każdym wierszu zaznacz tylko jedną odpowiedź.

	bardzo ważne	raczej ważne	mało ważne	zupełnie nieważne	trudno powiedzieć
Zapewnienie/zgromadzenie jak najbogatszej oferty książkowej połączonej z profesjonalną informacją biblioteczną	☐	☐	☐	☐	☐
Rozwój nowoczesnych technologii informatycznych / rozbudowa oferty multimedialnej	☐	☐	☐	☐	☐
Uczestnictwo w szeroko rozumianym upowszechnianiu wiedzy i kultury	☐	☐	☐	☐	☐
Integracja społeczności lokalnej, budowa kapitału społecznego	☐	☐	☐	☐	☐
Rozwiązywanie problemów społecznych poprzez inicjowanie i współtworzenie partnerstw lokalnych z innymi instytucjami na terenie gminy/miasta	☐	☐	☐	☐	☐
Budowanie lokalnej tożsamości społecznej mieszkańców, promowanie małej ojczyzny	☐	☐	☐	☐	☐
Tworzenie miejsca spotkań, organizacji lokalnych wydarzeń - budowania przestrzeni publicznej	☐	☐	☐	☐	☐

21. A które z tych zadań uznaje Pan(i) za najważniejsze?

Prosimy wskazać maksymalnie dwie najważniejsze funkcje.

Zaznacz kilka odpowiedzi.

- Zapewnienie/zgromadzenie jak najbogatszej oferty książkowej, połączonej z profesjonalną informacją biblioteczną
- Rozwój nowoczesnych technologii informatycznych / rozbudowa oferty multimedialnej
- Uczestnictwo w szeroko rozumianym upowszechnianiu wiedzy i kultury
- Integracja społeczności lokalnej, budowa kapitału społecznego
- Rozwiązywanie problemów społecznych poprzez inicjowanie i współtworzenie partnerstw lokalnych z innymi instytucjami na terenie gminy/miasta
- Budowanie lokalnej tożsamości społecznej mieszkańców, promowanie „małej ojczyzny”
- Tworzenie miejsca spotkań, organizacji lokalnych wydarzeń – budowania przestrzeni publicznej
- Inne zadanie (prosimy określić, jakie) ☞

22. Jak ocenia Pan(i) rolę Państwa biblioteki w kształtowaniu lokalnej polityki kulturalnej i edukacyjnej w Państwa gminie/mieście?

Prosimy ustawić suwak w pozycji, która będzie obrazowała Pani/Pana opinie

Wpisz liczbę z przedziału 1-7, gdzie 1 oznacza wartość z lewej strony skali, a 7 wartość z prawej strony.

rola petenta wykonawcy _____ rola współdecydenta

23. Które z poniższych określeń lepiej charakteryzuje rolę Państwa biblioteki w społeczności lokalnej?

Wpisz liczbę z przedziału 1-7, gdzie 1 oznacza wartość z lewej strony skali, a 7 wartość z prawej strony.

Jedna z wielu instytucji lokalnych

Centrum lokalnego
życia społecznego

Katalizator - biblioteka nie tyle
kreujeaktywności, co raczej pomaga
w realizacji zgłaszanych pomysłów

Kreator - biblioteka tworzy i organizuje
różnego rodzaju aktywności
kulturalne, edukacyjne, sportowe, itp.

24. Czy Państwa biblioteka otrzymała wsparcie w ramach „Programu Rozwoju Bibliotek” Fundacji Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego”?

Zaznacz tylko jedną odpowiedź.

- tak
- nie
- nie wiem / nie pamiętam*

25. Jak często pracownicy Państwa biblioteki uczestniczą w szkoleniach podnoszących ich kwalifikacje zawodowe?

Zaznacz tylko jedną odpowiedź.

- bardzo często, przynajmniej raz w miesiącu
- dość często, kilka razy w kwartale
- czasami, przynajmniej raz na pół roku
- sporadycznie, przynajmniej raz w roku
- rzadko, rzadziej niż raz w roku
- trudno powiedzieć*

26. Jak Pani/Pan ocenia obecną...

W każdym wierszu zaznacz tylko jedną odpowiedź

	bardzo złe	raczej złe	umiarkowanie	raczej dobrze	bardzo dobrze	trudno powiedzieć
sytuację lokalową biblioteki	☐	☐	☐	☐	☐	☐
sytuację materialną biblioteki	☐	☐	☐	☐	☐	☐
odpowiedniość funduszy do zadań	☐	☐	☐	☐	☐	☐
sytuację kadrową biblioteki	☐	☐	☐	☐	☐	☐
liczbę i kompetencje pracowników w odniesieniu do potrzeb	☐	☐	☐	☐	☐	☐

27. Czy w ciągu ostatniego roku biblioteka wynajmowała swoje pomieszczenia jakiejś instytucji, organizacji na zasadach komercyjnych?

Zaznacz tylko jedną odpowiedź.

- tak, wielokrotnie
- tak, sporadycznie
- nie, nie wynajmowaliśmy pomieszczeń
- trudno powiedzieć / nie wiem

28. Prosimy określić godzinę rozpoczęcia pracy (otwarcia dla użytkowników) biblioteki w dni powszednie.

Zaznacz tylko jedną odpowiedź.

(skala godzinowa od 06:00 do 23:00; przedziały co 0,5 godz.)

28. Prosimy określić godzinę zakończenia pracy (otwarcia dla użytkowników) biblioteki w dni powszednie.

Zaznacz tylko jedną odpowiedź.

(skala godzinowa od 06:00 do 23:00; przedziały co 0,5 godz.)

30. Czy biblioteka jest otwarta dla użytkowników w sobotę?

Zaznacz tylko jedną odpowiedź.

- tak
- nie
- to zależy / różnie bywa

31. Czy biblioteka jest zazwyczaj otwarta dla użytkowników w niedzielę?

Zaznacz tylko jedną odpowiedź.

- tak
- nie
- to zależy / różnie bywa

32. Przez ile godzin zazwyczaj biblioteka jest otwarta w sobotę?

33. Przez ile godzin zazwyczaj biblioteka jest otwarta w niedzielę?

34. Czy Państwa biblioteka działa (jest otwarta dla użytkowników) w sposób zasadniczo jednaki w wszystkie miesiące w roku?

Pytanie dotyczy regulaminowych godzin otwarcia placówki.

Zaznacz tylko jedną odpowiedź.

- tak
- nie
- trudno powiedzieć

35. Czy godziny pracy Państwa placówki:

Zaznacz tylko jedną odpowiedź.

- są SKRÓCONE w trakcie wakacji szkolnych
- są WYDŁUŻONE w trakcie wakacji szkolnych
- nie zmieniamy czasu pracy biblioteki ze względu na wakacje szkolne

36. Czy godziny pracy Państwa placówki:

Zaznacz tylko jedną odpowiedź.

- są SKRÓCONE w trakcie miesięcy zimowych
- są WYDŁUŻONE w trakcie miesięcy zimowych
- nie zmieniamy czasu pracy biblioteki ze względu na pory roku

37. Prosimy wyobrazić sobie IDEALNĄ bibliotekę publiczną. Jak w porównaniu z taką idealną biblioteką wypada, w Pani/Pana przekonaniu, Państwa placówka?

Zaznacz tylko jedną odpowiedź.

- jest bardzo daleka od ideału
- jest raczej daleka od ideału
- ani bliska, ani daleka od ideału
- jest raczej bliska ideału
- jest bardzo bliska ideału
- trudno powiedzieć

38. Jak ogólnie ocenia Pani/Pan efekty realizacji projektu „Biblioteka+. Infrastruktura bibliotek” w Państwa placówce?

Wpisz liczbę z przedziału 1-9 gdzie 1 oznacza wartość z lewej strony skali, a 9 wartość z prawej strony.

bardzo NEGATYWNIE _____ bardzo POZYTYWNIE

39. Czy, Pani/Pana zdaniem, realizacja projektu „Biblioteka+. Infrastruktura bibliotek” w Państwa placówce przyczyniła się do poprawy jakości życia mieszkańców gminy?

Bardzo prosimy o REALNĄ ocenę rzeczywistych efektów realizacji projektu „Biblioteka+. Infrastruktura bibliotek” w ogólnym kontekście jakości życia mieszkańców gminy.

Wpisz liczbę z przedziału 1-9, gdzie 1 oznacza wartość z lewej strony skali, a 9 wartość z prawej strony.

zdecydowanie NIE _____ zdecydowanie TAK

Na koniec ankiety chcielibyśmy zadać Państwu kilka pytań dotyczących uwarunkowań środowiska lokalnego, w których działa Państwa biblioteka.

Przy udzielaniu odpowiedzi prosimy mieć właśnie ten kontekst na uwadze.

40. Jak ogólnie ocenia Pani/Pan współpracę samorządu Państwa gminy z instytucjami kultury? Czy jest to współpraca:

Zaznacz tylko jedną odpowiedź.

- bardzo dobra
- raczej dobra
- średnia
- raczej zła
- bardzo zła
- trudno powiedzieć

41. Co, Państwa zdaniem, na ogół przeważa w RELACJACH POMIĘDZY LUDŹMI na terenie naszej gminy: nieufność, ostrożność i INTERES PRYWATNY, czy też poczucie solidarności i DBAŁOŚĆ O DOBRO WSPÓLNE?

Zaznacz tylko jedną odpowiedź.

- przeważa nieufność, ostrożność i INTERES PRYWATNY
- przeważa poczucie solidarności i DBAŁOŚĆ O DOBRO WSPÓLNE
- trudno powiedzieć

42. Jak ocenia Pani/Pan w Państwa gminie / mieście:

W każdym wierszu zaznacz tylko jedną odpowiedź.

	bardzo źle	raczej źle	raczej dobrze	bardzo dobrze	trudno powiedzieć
jakość nauczania w SZKOŁACH PODSTAWOWYCH	☐	☐	☐	☐	☐
jakość nauczania w SZKOŁACH GIMNAZJALNYCH	☐	☐	☐	☐	☐
jakość nauczania w SZKOŁACH ŚREDNICH	☐	☐	☐	☐	☐
dostępność PRZEDSZKOLI	☐	☐	☐	☐	☐
dostępność PLACÓW ZABAW DLA DZIECI	☐	☐	☐	☐	☐
dostępność całorocznych ŚWIETLIC dla dzieci i młodzieży	☐	☐	☐	☐	☐
dostępność ZAJĘĆ POZALEKCYJNYCH dla dzieci i młodzieży	☐	☐	☐	☐	☐
dostępność RÓŻNYCH FORM ciekawego spędzania czasu wolnego dla dzieci i młodzieży	☐	☐	☐	☐	☐
działalność DOMU(ów) KULTURY, np. ofertę, aktywność	☐	☐	☐	☐	☐
możliwość udziału w imprezach sportowych JAKO WIDZ	☐	☐	☐	☐	☐
możliwość czynnego UPRAWIANIA sportu	☐	☐	☐	☐	☐
możliwość uczestniczenia JAKO WIDZ/SŁUCHACZ w życiu KULTURALNYM, np. oglądania przedstawień, występów, słuchania koncertów, itp.	☐	☐	☐	☐	☐

możliwości PODEJMOWANIA DZIAŁAŃ ARTYSTYCZNYCH, np. śpiewania w chórze, grania w zespole, uczestniczenia w warsztatach malarskich, itp.	☐	☐	☐	☐	☐
możliwości czynnego UCZESTNICZENIA w różnych działaniach społecznych, np. w organizacjach społecznych	☐	☐	☐	☐	☐
DOSTĘPNOŚĆ istnienie MIEJSC, w których dorośli mogą spędzać czas wolny poza domem, np. klubów, świetlic, kawiarni, itp.	☐	☐	☐	☐	☐
dostęp do miejsc rekreacji wypoczynku na łonie natury w najbliższej okolicy Pana/i zamieszkania	☐	☐	☐	☐	☐

43. Prosimy powiedzieć, jak generalnie oceniacie Państwo gminę, w której znajduje się biblioteka JAKO MIEJSCE DO ŻYCIA?

Zaznacz tylko jedną odpowiedź.

- bardzo źle
- raczej źle
- umiarkowanie – ani dobrze, ani źle
- raczej dobrze
- bardzo dobrze
- trudno powiedzieć

44. Czy Państwa Biblioteka spełnia standardy certyfikatu Biblioteka+?

Zaznacz tylko jedną odpowiedź.

- tak, w całości
- spełnia większość standardów
- spełnia niektóre standardy
- nie spełnia zdecydowanej większości tych standardów
- nie wiem / trudno powiedzieć

45. Czy Państwa Biblioteka posiada obecnie certyfikat Biblioteka+?

Zaznacz tylko jedną odpowiedź.

- tak
- nie
- nie wiem, trudno powiedzieć

Na zakończenie prosimy jeszcze o podanie kilku podstawowych informacji o sobie. Informacje te będą wykorzystywane jedynie w celach statystycznych.

46. Wiek:

 -----

47. Płeć

- Kobieta
- Mężczyzna

48. Wykształcenie

Zaznacz tylko jedną odpowiedź.

- niepełne podstawowe
- podstawowe
- gimnazjalne
- zasadnicze zawodowe
- średnie
- pomaturalne
- wyższe I stopnia licencjat/inżynier
- wyższe II stopnia magister/lekarz
- podyplomowe

49. Wielkość miejsca Pani/Pana zamieszkania

Zaznacz tylko jedną odpowiedź.

- wieś
- miasto do 20 tys. mieszkańców
- miasto od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców
- miasto od 100 tys. do 500 tys. mieszkańców
- miasto powyżej 500 tys. mieszkańców

50. Prosimy określić Pani/Pana stanowisko / funkcję pełnioną w bibliotece

Zaznacz tylko jedną odpowiedź.

- Jestem pracownikiem biblioteki, nie pełnię funkcji kierowniczej
- Pełnię funkcję kierowniczą w bibliotece
- Nie pracuję w bibliotece, ale pracuję w innej instytucji samorządowej
- Nie pracuję w bibliotece ani w instytucji samorządowej
- Inna sytuacja (prosimy określić, jaka?) -----

51. Wielkość miejscowości, w której ZNAJDUJE SIĘ BIBLIOTEKA

Zaznacz tylko jedną odpowiedź.

- wieś
- miasto do 20 tys. mieszkańców
- miasto od 20 tys. do 100 tys. mieszkańców
- miasto od 100 tys. do 500 tys. mieszkańców
- miasto powyżej 500 tys. mieszkańców

52. Województwo, w którym znajduje się biblioteka:

Zaznacz tylko jedną odpowiedź.

- dolnośląskie
- kujawsko-pomorskie
- lubelskie
- lubuskie
- łódzkie
- małopolskie
- mazowieckie
- opolskie
- podkarpackie
- podlaskie
- pomorskie
- śląskie
- świętokrzyskie
- warmińsko-mazurskie
- wielkopolskie
- zachodniopomorskie

Dziękujemy za wypełnienie ankiety!

Ramowy scenariusz wywiadu indywidualnego z PRACOWNIKIEM BIBLIOTEKI

Najważniejsze cele wywiadów:

- Analiza znaczenia działalności lokalnych instytucji kultury w kontekście jakości życia społeczności lokalnej i rozwoju kapitału społecznego.
- Ocena wpływu zmian w bibliotece na jakość życia społeczności lokalnej.
- Identyfikacja barier i stymulantów rozwoju lokalnych bibliotek.

Na wstępie należy poinformować respondenta, że wywiad podzielony jest na dwie części:

- kontekstową – dotyczącą środowiska lokalnego, warunków życia, społeczności lokalnej;
- zasadniczą tematyczną – odnoszącą się do sfery kultury w gminie i działalności biblioteki.

1. Wprowadzenie – ogólne refleksje na temat gminy i aktywności mieszkańców

- Jak można **scharakteryzować tę gminę**¹? Jaka jest? Co jest w niej szczególnego (zarówno w pozytywnym, jak i negatywnym sensie)? Jak mieszkańcy postrzegają gminę jako miejsce do życia?
- Jakie są największe zalety i wady mieszkania w gminie? Jakie są najważniejsze problemy gminy? Co najbardziej utrudnia życie mieszkańcom? Czego w gminie brakuje? **Jak można ogólnie ocenić jakość życia w tej gminie?**
- Na co mieszkańcy najbardziej narzekają? A co sobie najbardziej chwalą? **Czy czują się związani z gminą?** (w czym to się przejawia). Czy są dumni z tego że tu mieszkają? Czy jest duma lokalna? (w czym się przejawia?)
- Co jest dla ludzi najważniejsze jeśli chodzi o rozwój gminy, działalność władz? Czym się ludzie kierują przy wyborze władz w wyborach samorządowych?
- Co można uznać za największe osiągnięcie gminy w ostatnich latach? Czy jest coś czym lubią się chwalić władze gminy? Jakie są najważniejsze osiągnięcia władz gminy w ciągu ostatnich lat?
- Jakie są Pana/Pani zdaniem priorytety władz gminy/miasta? A z czego się rezygnuje? Czym kierują się Państwa zdaniem władze, dzieląc środki na różne cele w gminie/mieście?

¹ Dalej: każdorazowo odwołanie do gminy należy rozumieć adekwatnie do miejsca realizacji wywiadu jako pytanie o dzielnicę / gminę / miasto.

2. Aktywność społeczna, integracja, kapitał społeczny

- Jak badany / badana ocenia **gotowość mieszkańców gminy do podejmowania wspólnych działań**? Czy ludzie są aktywni? Czy angażują się w życie gminy? Kto się angażuje? Kto działa społecznie, kto jest liderem?
- W jakich obszarach ludzie są aktywni? W jakie działania się angażują? Dlaczego wybierają właśnie te działania?
- Z czego wynika motywacja liderów społecznych do działania? Co nimi kieruje?
- Czy są jakieś społeczne organizacje lokalne? Czym się zajmują? Czy mogą się pochwalić jakimiś sukcesami ważnymi dla ogółu mieszkańców? Jeśli tak, to jakimi?
- Jak władze gminy (i instytucje gminne) odnoszą się do takiej aktywności społecznej? W jaki sposób traktują aktywność obywateli? Czy wspomagają tę aktywność?
- Czy władze gminy współpracują z organizacjami społecznymi? Jeśli tak, to jakimi środkami? Na czym polega współpraca? Jak ułatwiają / utrudniają tę działalność?
- **Czy społeczność lokalna jest zintegrowana?** W czym się to przejawia? Z czego to wynika?
- Czy ludzie sobie wzajemnie ufają? (*co to znaczy, że sobie ufają?*) Czy pomagają sobie? Od czego to zależy? Czy istnieje poczucie lokalnej solidarności?

3. Działalność instytucji kultury

(w tej części nie pytamy szczegółowo o działalność biblioteki)

- Jak wygląda sfera **działalności kulturalnej** w gminie? Jak ogólnie można opisać sferę kultury, inicjatyw kulturalnych? Co się dzieje w sferze kultury? Jakie jest znaczenie działań kulturalnych w życiu gminy?
- Jak **mieszkańcy** gminy odnoszą się do inicjatyw kulturalnych? Jak odnoszą się do działalności instytucji kultury?
- Czy w gminie są organizowane jakieś święta lokalne? Jakie? Kto je organizuje? Jakie doświadczenia płyną z tych wydarzeń?
- Czy istnieją jakieś grupy / stowarzyszenia / koła – promujące, kultywujące tradycje lokalne? Jakie? Czym się zajmują?
- Czy władze lokalne prowadzą jakąś **politykę kulturalną**? Jakie są główne cele, priorytety tej polityki? W czym to się przejawia? Jakie jest znaczenie kultury dla władz samorządowych?
- **Jakie instytucje kultury działają na terenie gminy?** Na czym polega ich działalność (charakterystyka działalności poszczególnych instytucji)? Jakie są cele tej działalności? Jakie zadania realizują?
- **W jaki sposób działalność instytucji kultury wpływa na mieszkańców? Co im daje? Jakie są społeczne efekty tej działalności?**

- **Jak można ocenić działalność instytucji kultury?** Co decyduje o takich ocenach?
- Jakie **problemy** instytucje kultury napotykają w swojej działalności? Z czego one wynikają? Czy udaje się je przezwyciężyć? W jaki sposób? Z jakim skutkiem?
- **Czy działalność instytucji kultury odpowiada potrzebom mieszkańców? Co o tym decyduje? W jaki sposób diagnozowane są potrzeby?**
- **Czy instytucje ze sobą współpracują?** Na czym polega ta współpraca? **Jakie efekty przynosi?**

4. Obecna działalność biblioteki

- Jakie są **cele** działalności biblioteki w tej gminie? Jak definiowana jest jej misja? Jakie są jej podstawowe **zadania**?
- **Jaką działalność prowadzi biblioteka?** Na czym ona polega, jakie są najważniejsze aktywności? (*szczegółowo dopytać! W przypadku istnienia filii dopytać o ich działalność i relacje z biblioteką centralną*)
- **Do kogo adresowana jest oferta** działań jednostki? Kim są odbiorcy (uczestnicy) działań biblioteki? Jak można scharakteryzować grupę odbiorców usług / działań? Czy występują jakieś zróżnicowania w grupach odbiorców, na czym one polegają? Czy zdarza się, że są to mieszkańcy innych gmin?
- Co wpływa na kształt oferty biblioteki? W jaki sposób jest ona **tworzona**? W jaki sposób diagnozowane są potrzeby klientów? Czy w tworzeniu oferty uczestniczą potencjalni odbiorcy działań? W jakim zakresie i charakterze? Czy coś się w tym zakresie zmieniło w ciągu ostatnich lat?
- Czy w działalności biblioteki występują jakieś **problemy**? Jakie? Z czego one wynikają? Czy udaje się je przezwyciężyć? W jaki sposób? Z jakim skutkiem?
- Czy istnieje **potrzeba wprowadzania zmian** w działalności biblioteki? Jakich? Z czego ta potrzeba wynika? Czy te zmiany są/będą wprowadzane? W jaki sposób? Dlaczego?
- Czy biblioteka aktywizuje mieszkańców do podejmowania inicjatyw w ramach swoich działań? Na czym to polega? Jakie efekty ta aktywizacja przynosi?
- Czy biblioteka jest otwarta na zewnętrzne inicjatywy (np. inicjatywy mieszkańców, organizacji pozarządowych, innych podmiotów)? Jakiej? W jaki sposób je wspomaga?
- Czy biblioteka **współpracuje (w sposób systematyczny) przy realizacji swoich działań z partnerami zewnętrznymi**? Jeśli tak to z kim współpracuje? Jaki jest **charakter** tej współpracy? Jaki **obszar** współpracy? Jakiej są **doświadczenia** z niej płynące? Jakiej **korzyści** / **problemy** z niej wynikają? Jakiej są jej efekty?
 - Dopytać szczegółowo o współpracę z:
 - innymi instytucjami kultury
 - szkołami

- organizacjami pozarządowymi
- instytucjami pomocy społecznej
- Czy szuka partnerów i rozwija sieci współpracy z instytucjami z innych gmin? Czy realizowane inicjatywy mają charakter wyłącznie lokalny czy pojawiają się projekty ponadlokalne?
- Jeśli w jakimś przypadku nie współpracuje – dlaczego? Czy kiedyś próbowano takiej współpracy? Jakie to były doświadczenia? Czy istnieją pola działalności biblioteki, w których taka współpraca byłaby pożądana? Jakie to są obszary? Na czym polegałyby ewentualne korzyści ze współpracy?
- Jak można opisać **rzeczywistą rolę biblioteki w społeczności lokalnej**? Jakie jest znaczenie jej działalności? Jakie miejsce zajmuje biblioteka w środowisku lokalnym?
- Jak ocenia znaczenie działalności biblioteki w kontekście jakości życia mieszkańców? (*dopytać, pogłębić!*) Z czego wynikają te oceny? **Czy biblioteka jest dla mieszkańców ważna, czy jej działalność jest dla mieszkańców istotna? Co działalność biblioteki daje mieszkańcom?** Z czego to wynika?
- Jaki jest społeczny **odbiór obecnej działalności** biblioteki? Jakie są opinie mieszkańców na ten temat? Czy tu występują jakieś zróżnicowania? Na czym one polegają?
- Jakie są relacje biblioteki z władzami samorządowymi? Jak władze samorządowe odnoszą się do działalności biblioteki? Czy występują w tym zakresie jakieś problemy? Jakież? Czy w ostatnich latach wystąpiła jakaś zmiana w tym zakresie?

5. Realizacja projektu

- Jak doszło do udziału biblioteki w projekcie „Biblioteka+. Infrastruktura bibliotek”? Z czego wynikała chęć przystąpienia do projektu? Jak przystąpienie do projektu było odbierane? Jakie były reakcje pracowników, mieszkańców, władz samorządowych, partnerów instytucjonalnych?
- Na czym polegała realizacja projektu „Biblioteka+. Infrastruktura bibliotek” w gminie? (uzyskać szczegółowy opis działań) Co **udało się** zrealizować?
- Czy w trakcie realizacji pojawiły się jakieś **problemy**? Jakież? Czy udało się je przezwyciężyć?
- Czym różni się obecna działalność biblioteki w porównaniu z sytuacją sprzed realizacji projektu?
- Jak można opisać **efekty** realizacji projektu? Jakież są jego **bezpośrednie skutki**? Jakież są jego **długofalowe rezultaty**? (*dopytać, pogłębić!*)
- Jakież są reakcje (pracowników, mieszkańców, władz samorządowych, partnerów instytucjonalnych) na zaistniałe zmiany?
- Jak ocenia realizację projektu? Jak osobiście odnosi się do zmian?

6. Postulowana rola biblioteki w środowisku lokalnym

- Jaką rolę nowoczesna biblioteka powinna pełnić w środowisku lokalnym? Co powinno być celem jej działalności? Z czego wynikają takie właśnie cele?
- Jaką konkretnie działalność powinna prowadzić nowoczesna biblioteka? Do kogo kierować ofertę? Jakie powinny być elementy tej oferty?
- Czy udaje się to realizować w gminie? Czy udaje się wcielać te postulaty w życie? Co przeszkadza? Co pomaga?
- Jakich zmian trzeba, aby biblioteka mogła się rozwijać?

*Fundacja Rozwoju
Demokracji Lokalnej*

1989 r.

**FUNDACJA ROZWOJU
DEMOKRACJI LOKALNEJ**

ul. Żurawia 43
00-680 Warszawa

tel.: (48) 22 351 93 12
fax: (48) 22 351 93 10

www.frdl.org.pl